

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

ALİ FUAD BAŞGİL VE NURETTİN TOPÇU’NUN
ESERLERİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR
İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeliha YILDIZ

İstanbul
Ağustos-2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

ALİ FUAD BAŞGİL VE NURETTİN TOPÇU’NUN
ESERLERİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeliha YILDIZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

İstanbul
Ağustos-2023

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

Üye Doç. Dr. Erhan İÇENER

Üye Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Mutlu KARAKOÇ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Ali Fuat Başgil ve Nurettin Topçu’nun Eserlerinde Demokrasi Siyasal Kültür İlişkisi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Zeliha YILDIZ

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın her safhasında büyük emeği geçen değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN'e, eğitim hayatımda ve hayatımın tüm safhalarında hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, her daim destek ve dualarıyla bana güç veren sebeb-i hayatım annem Adile YILDIZ ve babam Ahmet YILDIZ'a, çalışmam sırasında hiçbir desteği esirgemeyen kız kardeşlerim fizik öğretmeni Sabrina YILDIZ ve inşaat mühendisi Huriye YILDIZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zeliha YILDIZ

İstanbul-2023

ÖZET
ALİ FUAD BAŞGİL VE NURETTİN TOPÇU’NUN
ESERLERİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Zeliha YILDIZ

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

Ağustos, 2023-124 Sayfa

Siyaset bilimi literatüründe demokrasinin istikrarı ile ilgili yapılan tartışmalarda siyasal kültür etkin faktör olarak gösterilmektedir. Siyasal kültürün, siyasi, iktisadi ve sosyal alanlardaki gelişmelere bağlı olarak şekillendiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede Türkiye siyasetinin önemli fikir adamlarından Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu, Türkiye’de istikrarlı bir demokrasinin nasıl bir siyasal kültür gerektirdiğine yönelik fikirler ileri sürmüşlerdir. Bu iki düşünürün siyasal kültürle ilgili öne sürdükleri fikirlerin günümüzde de demokrasiyle ilgili yapılan tartışmaların odağında olduğu görülmektedir. Çalışmada Başgil ve Topçu’nun fikirlerinin analizi yapılarak bireyden topluma, toplumdan devlete belli norm ve değerlerin korunması ve kazanılmasıyla oluşacak siyasal kültürün, rejimlerin istikametleri üzerinde etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır. İki düşünürün de konu bağlamında öne sürdükleri fikirlerde siyasal kültür unsurlarından olan ahlâk, irade, hürmet, fazilet, liyakat ve mesuliyet gibi kavramları merkeze aldıkları ve bu kavramlara daha fazla önem atfettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ali Fuad Başgil, Nurettin Topçu, Demokrasi, Siyasal Kültür

ABSTRACT
THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOCRACY AND
POLITICAL CULTURE IN THE WORKS OF ALİ FUAD BAŞGİL
AND NURETTİN TOPÇU
ZELİHA YILDIZ

Master, Political Science and International Relations

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Ömer TAŞGETİREN

August-2023-124 Pages

Political culture is shown as an effective factor in the discussions on the stability of democracy in the political science literature. It is stated that the political culture is shaped depending on the developments in the political, economic and social fields. In this context, Ali Fuad Başgil and Nurettin Topçu, who are important intellectuals of Turkish politics, put forward ideas about what kind of political culture a stable democracy in Turkey requires. It is seen that the ideas put forward by these two thinkers about political culture are still at the center of the discussions about democracy today. In the study, by analyzing the ideas of Başgil and Topçu, it was concluded that the political culture that will be formed by the protection and acquisition of certain norms and values from the individual to the society, from the society to the state will be effective on the directions of the regimes. It has been observed that both thinkers put concepts such as morality, will, respect, virtue, merit and responsibility, which are elements of political culture, at the center of their analysis and attach more importance to these concepts.

Keywords: Ali Fuad Başgil, Nurettin Topçu, Democracy, Political Culture

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	10
GİRİŞ 10	
1.1.Problem	14
1.2. Amaç	14
1.3.Araştırmanın Önemi.....	15
1.4. Araştırmanın İçeriği	15
DEMOKRASİ VE SİYASAL KÜLTÜRE GENEL BİR BAKIŞ	17
2.1. Demokrasi Kavramı ve İçeriği	18
2.2. Batı Toplamlarında Demokrasinin Tarihsel Gelişimi.....	20
2.3. Türkiye Demokrasisi'nde Tarihsel Süreç.....	23
2.3.1. Osmanlı'da Demokratikleşme Çabaları	23
2.4. Kültür	28
2.5. Siyasal Kültür.....	29
2.5. 1.Siyasal Kültürün İşlevi.....	35
2.5.2. Siyasal Kültürü Oluşturan Kaynaklar	35
2.6. Siyasal Toplumsallaşma.....	36
2.7. Demokrasi ve Siyasal Kültür İlişkisi.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	45
OTORİTER, TOTALİTER VE ENDÜSTRİYEL AÇIDAN GERİ TOPLUMLARDA SİYASAL KÜLTÜR	45
3.1. Otoriter Rejimlerde Siyasal Kültür	45

3.2. Totaliter Rejimlerde Siyasal Kültür	48
3.4. Endüstriyel Gelişimin Yetersiz Olduğu Toplumlarda Siyasal Kültür	50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	54
ALİ FUAD BAŞGİL'İN DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ.....	54
4.1. Ali Fuad Başgil'in Hayatı	54
4.1.2. Ailesi	54
4.1.3. İlim Hayatı	55
4.1.4. Akademik ve Memuriyet Hayatı.....	55
4.1.5. Siyasi Hayatı	56
4.1.6. Edebi ve Fikir Hayatı	56
4.1.7. Eserleri	57
4.2. Ali Fuad Başgil'de Demokrasi ve Siyasal Kültür	58
4.2.1 Demokrasi Kavramının Muhtevası ve Ekseriyet Esası.....	58
4.2.2. Demokrasinin Üç Manevi Gıdası: Eşitlik, Hürriyet ve Adalet	61
4.2.3. Demokrasi ve Eğitim	62
4.2.4. Demokrasi, Maneviyat ve Ahlâk	67
4.2.5. Demokrasilerin Karşılaştığı Tehlike ve Çifte Meclis Usulü.....	69
4.2.6. Demokrasi ve Siyasal Kültür	73
BEŞİNCİ BÖLÜM	76
NURETTİN TOPÇU'NUN DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ.....	76
5.1. Nurettin Topçu'nun Hayatı	77
5.1.1. Ailesi	77
5.1.2. İlim Hayatı	77
5.1.3. Akademik ve Memuriyet Hayatı.....	78
5.1.4. Siyasi Hayatı	78
5.1.5. Edebi ve Fikir Hayatı	78

5.1.6. Eserleri	80
5.2. Nurettin Topçu'da Demokrasi ve Siyasal Kültür.....	81
5.2.1. Demokrasi Kavramının Muhtevası	81
5.2.2. Demokrasi Eleştirisi	82
5.3. Nurettin Topçu'da İdeal Demokrasi Tasavvuru.....	83
5.3.1 Devlet Esası ve Muhtevası	84
5.3.2. Hakimiyet Esası	87
5.3.3. Ruh ve Ahlâk Eksenli Yaklaşım	88
5.3.4. Liyakat ve Mesuliyet Esası	90
5.3.5. Hürmet Esası	91
5.3.6. Hürriyet ve Eşitlik Esası	91
5.3.7. Seçim Hürriyeti	94
5.3.8.Siyasi Parti Tasavvuru	97
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	:Adı Geçen Eser
ARGE	:Araştırma ve Geliştirme
Çev.	: Çeviren
DİA	:Diyamet İslam Ansiklopedisi
Ed.	:Editör
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğı
Sf.	: Sayfa
Vd.	: Ve Diğerleri
vol.	: Cilt

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İlk kez Yunanlılar tarafından kullanılan demokrasi, (Dahl, 2021:19) eski Yunanca’da halk ya da vatandaşlık anlamına gelen “demos” ve halkın iktidarı, egemenliği anlamına gelen “kratein” sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşan bir yönetim anlayışıdır (Afşar, 2002:123; Çam, 1975: 83; Başgil, 1949: 3; Schmidt, 2001: 13).

Yunanlılar tarafından ilk defa kullanılan demokrasi günümüz demokrasisinden oldukça farklı bir yapıdadır. Zira şehir devletlerinden müteşekkil olan Atina devletlerinde halk doğrudan kendi eliyle söz sahibi olabilme hakkına sahipti (Niray, 2009: 4). Ancak günümüzde hem nüfus yoğunluğu ve siyasal gelişmeler hem de devlet sınırlarının değişimi ve genişlemesi bunu mümkün kılmamaktadır. O nedenle günümüzde çoğunluğun temsiline dayanan bir demokrasi anlayışı geçerlidir. Bu durum elbette içinde birtakım sorunları barındırabilmektedir. Bu yüzden demokrasinin toplum tarafından içselleştirilmesi ve benimsenmesi önemli hale gelmektedir. Şayet toplumda bu gerçekleşmezse demokrasi rejimleri kolaylıkla muhtevasına aykırı dikta yönetimlere dönüşebilir (A.g.e.: 45).

Robert Dahl, zalim ve kötü diktatörlerden koruması, vatandaşa demokratik hakların verilmesi, geniş özgürlük alanının sağlanması, bireylerin temel çıkarlarının korunması ve kendi kaderlerini tayin edebilmesi, eşitlik gibi birçok imkânı sağladığı için demokrasiye ihtiyaç olduğunu söylemektedir (Dahl, 2021: 72). Bu bağlamda Dahl demokrasinin tam anlamıyla sağlıklı çalışabilmesi için oy eşitliği, gündemin kontrolü, bilgi edinebilme hakkı ve etkin katılım gibi koşulları sıralamaktadır. Bunlardan biri bile yerine getirilmediği takdirde toplumu oluşturan bireyler arasında siyasal eşitliğin yitirileceğini belirtmektedir (Dahl, 2021: 47-48; Dahl, 1993: 395).

Batı toplumlarında demokratikleşme çabaları Antik Yunan dönemiyle başlamış (Ateş, 1976: 31-32), sosyal ve iktisadi gelişmelere bağlı olarak demokrasi farklı bir seyir izlemiştir. İngiltere’de Magna Carta’nın ilanı, devamında da Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi’nin toplumda meydana getirdiği etkiler, demokrasinin bu toplumlarda yerleşmesinde önemli bir etken olmuştur (Çam, 1993: 17). Özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra demokrasi farklı bir ivme kazanmıştır (Niray, 2009: 11).

Dolayısıyla tarihi süreçte Batı toplumlarında sosyolojik, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak demokrasi anlayışı Antik Yunan'dan günümüze kadar uygulanma biçimiyle farklılık göstererek süregelmiştir denebilir.

Türkiye’de demokratikleşme süreci ise 19. yüzyılda Islahat ve Tanzimat Ferman’larının ilanıyla birlikte başlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı topraklarında yaşayan Türk ve azınlıkların tamamı eşit kabul edilerek Osmanlı vatandaşı sayılmıştır. Dahası Batılı anlamda eğitim politikalarıyla daha demokratik adımlar atılmaya çalışılmıştır (Lewis, 2010: 162). Osmanlı’da ilk anayasal belge olan Sened-i İttifak ve ilk anayasa Kanuni Esasi ile Osmanlı vatandaşlarına birtakım haklar tanınmıştır. Meclisin yetkileri artırılarak Osmanlı’da demokrasi açısından önemli adımlardan biri daha atılmıştır (Niray, 2009: 13).

Cumhuriyet döneminde ise demokrasi sürecinin, Milli Mücadele dönemi olan Kurtuluş Savaşı’yla birlikte başladığı söylenebilir. Zira Türkiye’de demokrasi hareketi milletin topyekün bağımsızlık ve özgürlük adına mücadelesi şeklinde gerçekleşmiştir (Karpaz, 2017: 50). Türkiye Cumhuriyeti’nde 1921 Anayasası ve 1924 Anayasası ilan edilerek Batı tarzı bir toplum oluşturma çabası ortaya konmuş (Niray, 2009: 14), akabinde Türkiye’de Batı demokrasisinin benzeri bir rejim kurulmak istendiğinden, çok partili rejim denemelerine girişilmiştir. Fakat kurulan devletin yeni olması ve halkın henüz böyle bir rejime hazırlıklı olmaması nedeniyle bu partiler kapatılmıştır (Zürcher, 2008: 254-255; Mardin, 2009: 178). Daha sonra 1950’de yapılan seçimlerle çok partili hayata geçilerek demokrasinin en önemli adımlarından biri atılmıştır. Ancak o dönemde ekonomik ve toplumsal sorunlar nedeniyle demokrasinin geleceği tehlikeye girmiş ve 1960 darbesinden sonra demokrasi önemli bir yara almıştır (Karpaz 2017: 49- 57).

Günümüzde demokrasi, diğer rejimlere nazaran daha çok tercih edilen bir rejim biçimidir. Ancak bu denli popüler olmasına karşın demokrasi mekanizması hitap ettiği toplumlarda beklenen düzeyde işlememektedir (Aktaş, 2015: 87; Sağır ve Karkın, 2005: 2-7). Siyaset bilimi tartışmalarına göre demokrasinin beklenen düzeyde işleyememesinde siyasal kültür faktörü önemli bir yerde durmaktadır. Zira siyasal kültür unsuru demokrasinin istikametinde yön belirleyici bir olgu olarak gösterilmektedir. Ancak siyaset bilimciler siyasal kültürün, kültürün bir sonucu olduğunu öne sürmektedirler (Özer 1996; Karadağ ve Akbaş, 2009; Duverger, 1998;

Gökçe, Aygün ve Afacan, 2001; Çalışkan 2018; Welzel Ve Inglehart, 2009; Sabetti, 2009).

Bu noktadan hareketle rejim, siyasal kültür ve kültür birbirleri ile ilişkili kavramlardır. Diğer bir ifadeyle toplumun inanç, değer, tutum ve davranış gibi normlarından müteşekkil olan kültür, siyasal kültürü oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumda oluşan siyasal kültür, o toplumun kullandığı siyasal rejim üzerinde etkili ve belirleyicidir (Turan, 1996: 33).

Gabriel Almond ve Sidney Verba demokratik bir siyasal kültürün nasıl olması gerektiği yönünde öncü sayılabilecek bir çalışmaya imza atmışlardır (Orhan, 2009: 75). Almond ve Verba'nın 1963 yılında kaleme aldıkları "The Civic Culture" isimli eser beş ülkede gerçekleştirilen bir anket çalışması niteliğindedir. Almond ve Verba yurttaşlık kültürü anlayışının siyasal kültür olarak yerleşmesi halinde demokrasinin beklenen düzeyde istikrarlı hale gelebileceğini öne sürmüşlerdir (Duverger, 1998: 91-92).

Almond ve Verba'nın çalışmasından hareketle demokrasi ve siyasal kültür ilişkisinin, demokrasinin istikametinde etkin bir role sahip olduğu söylenebilir. O nedenle demokrasinin gelişimi ve kökleşmesinde siyasal kültür faktörü hem küresel (Özer 1996; Karadağ ve Akbaş, 2009; Duvarger, 1998; Gökçe, Aygün ve Afacan, 2001; Çalışkan 2018; Welzel ve Inglehart, 2009; Sabetti, 2009) hem de Türkiye özelinde önem kazanmaktadır (Topçu, 2016; Başgil, 2019). Günümüzde yaşanan küresel çaplı ekonomik, siyasal ve sosyal değişim ve dönüşümlerin tesirinde kalan demokrasi rejimi, bu değişim ve dönüşümler çerçevesinde bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu aşamada siyaset bilimcilerin, demokrasinin istikrarında önemli bir yere konumlandıkları siyasal kültürün niteliğini öne çıkardıkları görülmektedir. Ancak siyasal kültürün, kültür kavramının sonucu olduğu düşünüldüğünde; inanç, kimlik, tutum ve davranışlar gibi değerler kümesinin oluşturduğu kültürün analizinin yapılması zaruridir. Zira bu analiz toplumun siyasal sistem hakkındaki fikirlerini, siyasal sistemi algılama ve değerlendirme biçimini de anlamaya yardımcı olacaktır.

Literatürdeki demokrasi ve siyasal kültür ilişkisi tartışmalarının bir benzeri Türkiye'nin önde gelen düşünce ve fikir şahsiyetlerinden Ali Fuat Başgil ve Nurettin Topçu'nun eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Zira Başgil ve Topçu'nun eserlerinde, sağlıklı bir demokrasi anlayışı için gereken siyasal kültür nitelikleri belli

değerlerin kazanımı üzerine inşa edilmektedir. Fazilet, mesuliyet, hürriyet, eşitlik, ahlâk ve liyakat gibi değerler kümesini oluşturan bu unsurlar demokrasinin salahiyeti için beklenen siyasal kültür anlayışına yerleştirilmektedir. Ayrıca adalet, hürriyet ve eşitlik gibi demokrasi unsurlarını daha geniş bir perspektifle ele aldıkları gibi bu kavramların mahiyetlerini açarak ahlâk, olgunluk, irade, mesuliyet, fazilet, hürmet ve kültürel değerlerin muhafazası gibi unsurlar üzerinden bir temellendirme yaptıkları görülmektedir. Ayrıca ahlâk bahsinin de her iki fikir insanının eserlerinde birçok konu başlığında öne çıktığı görülmektedir (Topçu, 2016; Topçu, 1970; Topçu, 1999; Başgil, 1960; Başgil, 2019; Başgil, 1949).

Bu bağlamda çalışmada demokrasi ve siyasal kültür arasındaki ilişki ile ilgili yapılan tartışmaların Türkiye’de nasıl ele alındığını, ne tür fikirlerin öne sürüldüğünü anlamak ve ortaya koymak adına Türkiye’nin önemli fikir insanları arasında yerini alan Ali Fuat Başgil ve Nurettin Topçu’nun eserleri analiz edilmiştir. Bu iki fikir insanının çalışmaya konu edilmesinde en önemli etken her iki şahsiyetin de Cumhuriyet döneminde edindikleri tecrübeler ışığında öne sürdükleri fikirlerin hâlâ güncel tartışmalarla benzer olacak şekilde canlılığını korumasıdır. Zira bu iki şahsiyetin devlet, demokrasi ve siyaset alanındaki fikirlerinin akademik tez ve makalelerde yer alması öne sürdükleri fikirlerin canlılığının önemli delili niteliğindedir (Taşgetiren, 2021; Bilge, 2009; Özudoğru, 2022; Mollaer, 2017; Dursun, 2019; Taşgetiren, 2019; Soysüren, 2021; Karaböcek, 2012; Karakurt, 2017; Ünal, 2010; Özdemir, 1993; Pınarcık, 2019).

Diğer taraftan çalışması yapılan konu seçilirken demokrasi siyasal kültür ilişkisi ekseninde Başgil ve Topçu’nun bu bağlamdaki fikirlerini inceleyen herhangi bir tez veya makale çalışmasına rastlanılmamasıdır.

Bu çerçevede bugüne kadar Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı’nın ulusal tez merkezinde ve literatürde Başgil ile ilgili yapılan; Ali Fuat Başgil’e Göre Eğitim ve Din Eğitimi (Uysal, 2021), Ali Fuat Başgil ve Osman Turan’ın Din ve Laiklik Anlayışlarının Karşılaştırılması (Eryılmaz, 2019), Ali Fuat Başgil’in Liberalizm Anlayışı (Karakurt, 2017), Ali Fuat Başgil’de Demokrasi ve Laiklik (Başer, 2011), Türkiye’de Sağ ve Muhafazakarlık (Turhan, 2003), Ali Fuat Başgil’de Din-Vicdan Hürriyeti ve Laiklik (Özdemir, 1993) yayınlarında ve Topçu ile ilgili yapılan; Nurettin Topçu’nun Meritokratik Demokrasi Arayışı (Taşgetiren, 2021), Nurettin Topçu’nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı (Bilge, 2009), Nurettin Topçu’nun Düşünce Sisteminde

Devlet ve Demokrasi (Ünal, 2010), Nurettin Topçu Düşüncesinde Eğitim (Talay, 2020; Sefa, 2020), Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışında Liberal Etkiler (Taşgetiren, 2019), Nurettin Topçu Düşüncesinde Türk Modernleşmesi (Aydın, 2019), Erol Güngör ve Nurettin Topçu'nun Milliyetçilik Anlayışları (Ege, 2021), Nurettin Topçu'nun Din Ahlâk ve Siyaset Anlayışı (Pınarcık, 2019), Nurettin Topçu'da Batı ve Modernizm Yaklaşımı (Okyay, 2019), Nurettin Topçu'ya Göre Batı Medeniyeti ve Emperyalizm (Kibar, 2020), Henri Bergson ve Nurettin Topçu'nun Felsefî Düşünceleri ve Sezgiye Yaklaşımları (Aydoğan, 2022), Türk Muhafazakarlığında Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek (Özdemir, 2021) yayınlarında demokrasi ve siyasal kültür ilişkisi ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. O nedenle yapılacak çalışma ile demokrasi ve siyasal kültür arasındaki ilişki ekseninde, Başgil ve Topçu'nun demokrasi ve siyasal kültürle ilgili fikirlerinin analizi literatüre katkı niteliğinde olacaktır.

1.1.Problem

Her toplum kendine münhasır kültürel bir yapıya sahiptir. O nedenle siyaset bilimi literatüründe sağlıklı bir demokraside oluşturulacak müşterek siyasal kültür faktörüne dikkat çekilmektedir. Yapılan tartışmalar da bu çerçevede gelişmektedir. Tartışmaların odağında toplumların sahip olduğu kültürel faktörlerin siyasal alana yansıma ve oluşturulma biçimi bulunmaktadır (Özer 1996; Karadağ ve Akbaş, 2009; Duverger, 1998; Gökçe, Aygün ve Afacan, 2001; Çalışkan 2018; Welzel ve Inglehart, 2009; Sabetti, 2009). Bu minvalde yapılan çalışmalarda demokrasinin gelişim ve kendini sürdürebilme kapasitesi, toplumda oluşturulacak siyasal kültürün niteliği ve demokrasinin nasıl bir siyasal kültür beklediği ile ilgilidir.

Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu'nun kendi dönemlerinde demokrasi ve siyasal kültür ilişkisine yönelik öne sürdükleri fikirlerin (Topçu, 2016; Topçu, 1970; Topçu, 1999; Başgil, 1960; Başgil, 2019; Başgil, 1949) günümüz siyaset bilimi literatüründe yapılan tartışmalarla benzerlik taşıdığı düşünüldüğünde, her iki düşünürün kendi dönemlerinde demokrasi siyasal kültür ilişkisini ve demokrasinin yaşadığı sorunları nasıl ele aldıkları önem kazanmaktadır.

1.2. Amaç

Demokrasi rejiminin gelişimi ve kendini idame ettirebilmesinde siyasal kültür etkin bir rol oynamaktadır. Tezin amacı, demokrasinin sağlıklı çalışabilmesi için nasıl bir

siyasal kültüre ihtiyaç olduğunu bu alanda eser vermiş önemli isimlerden Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu'nun eserlerinin analizini yaparak ortaya koymaya çalışmaktır. Demokrasi ve siyasal kültür ilişkisini anlayabilmek için  u soruya cevap aranacaktır.

1) Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu'da demokrasinin beklenen düzeyde işleyebilmesi ve istikrarlı olabilmesi için ihtiyaç duyulan siyasal kültür hangi özelliklere sahip olmalıdır? Nasıl oluşturulabilir?

1.3.Araştırmanın  nemi

Günümüzde demokrasi yaygın bir rejim biçimi olmasına rağmen bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Siyaset bilimi literatüründe demokrasinin sürdürülebilirliği için birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda demokrasi ve siyasal kültür ilişkisinde bireylerin gösterdiği tutum ve davranışların demokrasinin seyrindeki yerine dikkat çekilmektedir. O nedenle siyasal kültür unsuru, birçok siyaset bilimci tarafından incelenmiş, önemine ve etkisine binaen literatüre önemli eserler kazandırılmıştır. Bu çalışmanın önemi ise, Türkiye'de, küresel ölçekteki bu tartışmayı ele alan düşünürlerden Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu'nun, demokrasi ve siyasal kültür ilişkisini nasıl i lediklerini, bunu yaparken hangi bileşenleri ön plana çıkardıklarını, kendi dönemlerinde edindikleri sosyal ve siyasal tecrübelerin ışığında bu konuya nasıl yakla tıklarını ortaya koyarak literatüre katkı sağlamasıdır.

1.4. Araştırmanın İçeriği

Çalışma be  bölüm olacak şekilde planlanmıştır. Birinci bölümde çalışmanın genel bir  zeti sunularak; araştırmanın problemi, hangi amaçla yapıldığı, önemi ve içeriği ile ilgili bilgi verilmiştir.

 kinci bölümde demokrasi ve siyasal kültür başlıkları incelenmiştir. Bu anlamda öncelikle demokrasi kavramının tanımlaması yapılarak, demokrasi mekanizmasının çalışma koşulları, demokrasiye neden ihtiyaç duyulduğu ve Antik Yunan'dan günümüze kadar Batı toplumlarında ve Türkiye'de demokrasinin gelişim süreci ele alınmıştır. Yine siyasal kültür konusu, siyasal kültürü oluşturan unsurlar üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak demokrasi ve siyasal kültür ilişkisi analiz edilerek literatürdeki değerlendirmeler ve yaklaşımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, otoriter, totaliter ve endüstriyel açıdan geri toplumların siyasal kültür anlayışları ve siyasal kültürün nasıl şekillendiği izah edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü ve beşinci bölümlerde Başgil ve Topçu ayrı ayrı ele alınarak, her iki düşünürün demokrasi anlayışları ve sürdürülebilir bir demokrasi için ihtiyaç duyulan siyasal kültürün nitelikleri eserleri bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak, çalışmada incelemeye alınan tüm konu başlıkları göz önünde bulundurularak Başgil ve Topçu'nun eserlerinde demokrasinin sağlıklı çalışabilmesi için oluşması gereken siyasal kültürün nitelikleri genel bir değerlendirmeye izah edilerek bir sonuca gidilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE SİYASAL KÜLTÜRE GENEL BİR BAKIŞ

Demokrasinin günümüzde çok kullanılan bir rejim biçimi olarak tercih edilmesi, temel hak ve özgürlükler ekseninde ideal bir yaşam şekli sunmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki bu temel hak ve özgürlüklerin, hem bireylere mensubu oldukları toplumda, yönetime iştirak edebilme ve söz sahibi olabilme adına imkân sunması hem de toplumun düzeni ve istikrarı açısından sağlıklı bir ortam oluşturması, farklı rejim türlerine göre demokrasi rejimini daha fazla öne çıkarmaktadır (Dahl, 2021: 72). Bu temel hak ve özgürlüklerin doğru ve demokrasinin muhtevasına uygun bir şekilde kullanılması koşulu elbette önemlidir. Zira ancak bu koşulla demokrasi tanımına uygun bir rejim olabilir (Dahl, 2021: 47-48; Dahl, 1993: 395). Öte yandan demokrasi, ortaya çıktığı Antik Yunan'dan günümüze kadar küresel anlamda ekonomik, siyasi ve sosyal değişim ve dönüşüme bağlı olarak sürekli farklı bir seyir izlemiştir. Dolayısıyla siyasal, ekonomik, sosyolojik gelişmeler ve değişimler demokrasiyi hazırlayan ve ona yön veren unsurlar olmuştur (Çam, 1993: 17; Çağla, 2021: 120-122).

Bu aşamada demokrasinin hitap ettiği toplumda kendine yer bulabilmesi ve gelişmesi o toplumun siyasal kültür anlayışı ile ilişkilidir denebilir. O nedenle siyasal kültürü oluşturan kültür unsuru önemli bir yere oturmaktadır (Turan, 1996: 33; Çam, 1975: 140). Çünkü kültür unsuru toplumların hafızasını oluşturan, gelenek, dil, inanç ve değer yargılarının toplamı niteliğindedir. Böylece toplumların ortaya koyacakları tutum ve davranışlar üzerinde kültür unsuru önemli bir rol üstlenmektedir (Pei, 1975: 245-246; Duverger, 1998: 74).

Kültür ve siyasal kültürün bireyin siyasal davranışları üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, siyasal toplumsallaşma toplumun siyasal rejimler ile ilgili geliştirecekleri toplu refleksler açısından önemli görülmektedir. O nedenle siyasal iktidarlar mevcudiyetlerini muhafaza edebilme ve idame ettirebilme adına belli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Yapılan bu çalışmalar siyasal toplumsallaşma ekseninde yoğunlaşmaktadır. Zira siyasal sistemlerin hitap ettikleri toplumda var olabilmeleri bireyin üzerinde etkili olabilme koşuluna bağlıdır (Erzen ve Yalın, 2011: 53).

Bu bölümde demokrasinin kavramsal tanımlaması yapılarak ve muhtevasında barındırdığı temel özellikler izah edilecektir. Demokrasinin tarihsel süreçte siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak seyri ve yeri ele alınacaktır. Ayrıca kültür,

siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşmanın oluşumu, rejimler üzerindeki rolü ve etkisi analiz edilerek, demokrasi ve siyasal kültür arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1. Demokrasi Kavramı ve İçeriği

Demokrasi, iktidarın kaynağının halka dayandırıldığı ve en yüksek gücün halka verildiği bir yönetim anlayışı olarak nitelendirilmektedir (Pei, 1975: 265; Çam, 1975: 83). Demokrasi etimolojik olarak eski Yunancada “Halk” ya da “Vatandaşlık” kavramlarını karşılayan “Demos” sözcüğü ile egemenlik anlamını taşıyan “Kratein” sözcüğünün bir araya gelmesinden oluşmuştur (Afşar 2002: 123; Başgil, 1949: 3; Schmidt, 2001: 13). Bu çerçevede demokrasi ya da demokratia ifadesi ilk kez Yunanlılar tarafından kullanılmıştır (Dahl, 2021: 19). Kavram Fransızca “Démocratie” sözcüğünden Türkçe’ye geçmiştir. Demokrasi Heradot döneminden bu yana ise “Halkın yönetimi” şeklinde tanımlanmaktadır (Mankan, 2020: 121).

Amerika başkanlarından Abraham Lincoln, demokrasi tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Demokrasi halkın, halk için halk tarafından yönetilmesidir” (Çam, 1975: 83). Sartori demokrasiyi, siyasal sistemler içinde ayrıcalıklı yere sahip bir sınıf olarak görmekte ve tanımlamaktadır (Sartori, 1996: 199). Bu tanımlamalara göre demokrasinin çoğunluğun egemen ve söz sahibi olduğu yönetim anlayışı olmakla beraber bir grubun veya kişinin egemenliğine dayanan yönetim anlayışlarından farklı bir rejim şekli olduğu söylenebilir.

Robert A. Dahl ise demokrasinin tanımlamasını yaparken belli başlı önemli kriterler ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki etkin katılım kriteridir. Buna göre, bir politikayla ilgili karar alınmadan evvel tüm üyeler eşit ve etkin imkanlar dahilinde görüşlerini ortaya koyabilmelidir. İkinci kriter, oy kullanma eşitliğidir. Politikayla ilgili karar verildiğinde her üyenin oy vermek suretiyle eşit ve etkin oy hakkı olduğu kadar bu oyların değerlerinin de eşit sayılması gerekmektedir. Üçüncüsü ise bilgi edinebilme hakkıdır. Sürenin kısıtlı olması dikkate alınarak her üyenin ilgili politika ve bu politikaların sonuçlarına yönelik eşit ve etkin bilgi edinebilme olanağı olmalıdır. Dördüncü kriter gündemin kontrolüdür. Gündeme alınacak konularla ilgili olarak üyelerin hangi maddeler üzerinde karar alabileceklerine dair birtakım haklara ve bilgiye sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede ilk üç kriterin ortaya koymuş olduğu unsurlarla demokratik süreç devam etmiş olacaktır. Son kriter ise yetişkinlerin tüm

vatandaşlık haklarını kullanarak demokratik sürece dahil olması durumudur. Bir ülkede bulunan yetişkinlerin tamamı veya çoğunluğu bu dört kriter dahilinde öne sürülen tüm vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır (Dahl, 2021: 47-48; Dahl, 1993: 395). Dahl'a göre üyeler, söz konusu bu kriterlerle toplumun genel politikasını belirlemede önemli bir rol üstlenmiş olacaklardır. Şayet söz konusu bu kriterlerden herhangi biri yerine getirilmez ise üyeler siyasal eşitliklerini yitirirler (Dahl, 2021: 49). Dolayısıyla demokrasi toplum adına yürütülecek tüm faaliyetler üzerinde etkili bir unsur haline gelir. Böylece karar alma yetkisine sahip olan tüm üyeler arasında eşit haklara sahip olma imkanı demokrasi ile sağlanmış olur. Kısaca demokrasi ile ortak karar alma sürecinde halkın denetimi ve bu denetimin gerçekleştirilmesinde hakların eşit olma koşulu gerekmektedir (Beetham ve Boyle, 1998: 1). Netice itibarıyla denilebilir ki Dahl, demokrasinin klasik tanımından öte bu mekanizmanın çalışma şeklini de içine alarak tanımlamasını daha geniş tutmaktadır.

Demokrasi mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi adına Dahl'ın sıraladığı tüm bu kriterlerin önem arz ettiği aşikardır. Esasen demokrasinin neden ihtiyaç duyulan rejim olduğu sorusu da bir o kadar önemlidir. Yine bu aşamada Dahl neden demokrasiye ihtiyaç olduğunu ve demokrasinin neden desteklenmesi gerektiğini belli ana başlıklar halinde izah etmektedir:

1. Demokrasi kötü diktatörlerin yönetime gelmesine izin vermez, engel olur.
2. Demokratik olmayan sistemlerin veremediği ve veremeyeceği birçok hakkı demokrasi vatandaşlarına sunar ve garanti eder.
3. Demokrasi alternatiflerine göre vatandaşlara daha fazla kişisel hürriyet imkânı tanır.
4. Demokrasi bireylerin kendi temel çıkarlarını korumaları için destek olur.
5. Sadece demokratik bir hükümet anlayışında bireyler kendi kaderlerini belirleyebilir ve böyle bir hükümet anlayışı bireye özgürlüklerini kendi belirledikleri kanunlar çerçevesinde yaşayabilme imkânı verir.
6. Sadece demokratik bir yönetim ahlâki mesuliyetlerin yerine getirilebilmesi için fırsat tanıyabilir.
7. Demokrasi, insani gelişimi alternatiflerinden daha çok destekler.

8. Sadece demokratik bir rejim anlayışında daha fazla siyasal eşitlik imkânı elde edilebilir.

9. Modern temsili demokrasilerde rekabet ve savaşıma görmek mümkün değildir.

10. Demokratik rejim anlayışını benimsemiş toplumlar demokratik anlayışı kazanamamış toplumlara nazaran daha gelişmiştir (Dahl, 2021: 72).

Diğer taraftan Dahl'ın sıraladığı kriterlere ek olarak demokrasinin beklenen düzeyde işleyebilmesi için belli şartların oluşması gerekmektedir. Seçimler eşit oy usulüyle adil ve özgür bir ortamda yapılmalıdır. Tüm vatandaşlar siyasal iktidarı belirleyecek seçimlere katılabilmelidir. Hoşgörü ortamında farklı siyasi görüşe sahip siyasi partiler kendilerini ifade edebilme imkanına sahip olmalıdır. İktidarın politikalarını denetleyecek bir yargı mekanizması olmalıdır. Farklı sivil toplum kuruluşları ve grupların toplumda farklı görüşleri temsil edebilme imkanı olmalıdır. İşte tüm bunlar demokrasi için gereken siyasal şartları oluşturmaktadır. Ayrıca ekonomik gelir dağılımının eşit ve adil olması da demokrasi için önemli yere sahiptir. Niray'a göre özellikle ekonomik gelişmişlik düzeyini yakalayan ülkelerde demokrasinin daha sağlıklı işlediğini söylemek mümkündür. Öyle ki ekonomik açıdan müreffeh bir seviyeyi yakalamış olan bireyler siyasal sistemin her safhasında etkili olabilmektedir. Kendilerine uysun veya uymasın farklı görüşlere karşı hoşgörülü yaklaşmakta, dahası demokrasiyi içselleştirmektedirler. O nedenle tüm bu faktörler bir toplumda bir araya geldiği vakit, o toplumda demokrasi kültürünün oluşmasında gereken zemin hazırlanmış olacaktır (Niray, 2009:6-7).

2.2. Batı Toplumlarında Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Antik Yunan'da demokrasinin ortaya çıkışı halkın doğrudan yönetime katılmasıyla gerçekleşmiştir. Vatandaşların kanunlara duydukları saygı aynı zamanda onların özgürlüklerinin de bir anlamda teminatı olmuştur. Dolayısıyla kanunlara saygı düşüncesi Yunanlılar eliyle ortaya atılmış bir olgudur denebilir. Kanun ve çıkar ilişkisini, Yunan düşüncesinde günümüz demokrasi anlayışına en yakın izah eden Epikür'ün materyalist felsefesi olmuştur. Keza Epikür, (MÖ.342-270) "Sözleşme Teorisi" ile insanların menfaatleri doğrultusunda ve bu menfaatlerin bir sonuca götürdüğünün anlaşılmasından dolayı bir arada yaşadıklarını söylemektedir (Ateş, 1976: 31- 32).

Her ne kadar Batı medeniyetinin düşünce temelleri Yunanlılar tarafından atılmış olsa da esasen idari ve hukuksal temeller Romalılardan alınmıştır. Roma imparatorluğunun yıkılmasından sonra ise Batı medeniyeti feodal bir yapıya bürünmüştür. Bunda etkili olan faktör, Doğu ve Batı arasında kültürel ve ticari açıdan önemli rolü olan Akdeniz yolunun Müslümanların hakimiyeti altına geçmesi durumudur. Keza Akdeniz yolunun Avrupa ülkelerine kapatılması feodal yapıların ortaya çıkmasında etkili olmuştur denebilir. Feodalite ise devlet birliğinden uzak siyasal birliğin olmadığı bir yapıdır. Bu sebeple halk bir devlet kurumuna tâbi değil de toprak sahibi derebeylerinin hükmü altındadır. Feodalitenin ticaretin gelişmesinde etkili olduğu gibi ideolojik gelişmelerin hazırlayıcısı ve destekleyicisi de olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki Feodalizmin güçlendiği dönemlerde siyasal düşünce olarak daha da güçlenen Hristiyanlık, idari ve dini merkezler konumunda bulunan kentlerde ticaretin ilerlemesine bağlı olarak gelişimini sürdürmüştür. Öte yandan ticaretin gelişmesi ile birlikte yeni bir sınıf ortaya çıkmış, bu sınıf kendilerini burjuva kent soylusu olarak tanımlamıştır. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde, coğrafi keşiflerle birlikte kapitalizm de gelişmeye ve kendine siyasal düzende bir yer bulmaya başlamıştır (Niray, 2009: 8).

Batıda demokrasi adına dönüm sayılabilecek hadise ise İngiltere’de ilan edilen Magna Carta’dır. Öyle ki İngiltere’de 1215 yılında Magna Carta’nın (Büyük Şart) ilanı ile başlayan süreç Amerikan devrimi ve Fransız devrimi üzerinde etkin bir rol oynamıştır. Bu ilan aynı zamanda demokrasinin oluşumunda da önemli etkiye sahip olmuş, bu bağlamda 11. yüzyılda mutlak krallıkla yönetilen İngiltere ve Fransa’da Magna Carta ile mutlak krallığa ilk sınırlama getirilmiştir. Öte yandan Magna Carta içerik olarak sadece baronların vergilerinden ibarettir denilebilir. Zira halka herhangi bir ayrıcalık veya yenilik getiren bir belge niteliğinde değildir. Belgede feodal ayrıcalıklar sıralandığından modern anlamı itibarıyla anayasa niteliğinde olduğu söylemez. Diğer taraftan bu belgenin 1618 “İstida Hakkı”nın (Arzuhal, dilekçe) ve 1689 “İnsan Hakları Bildirgesi”nin İngilizlerin siyasi belgelerine temel oluşturduğu söylenebilir (Çam, 1993: 17). Zira bu belgeler eliyle İngiltere’de krallar yetkilerini birer birer kaybetmiştir. İngiltere’de krallık görünümü olmasına rağmen aynı süreçte Lordlar Kamarası’na ait yetkilerin Avam Kamarası’na geçmesiyle birlikte siyasal demokrasi süreci başlamıştır (Niray, 2009: 9).

1492’de Amerika’nın keşfedilmesinden sonra bu kıtaya gelen Magna Carta’nın mimarı olan İngilizler, 1776’da Amerikan Devrimi’nin gerçekleşmesinde de pay sahibi

olmuştur. Bu çerçevede 4 Temmuz 1776'da bağımsızlık bildirisi ilan edilmiş, ilan edilen bu metin aynı zamanda liberal anlayışın ilkelerini de içermiştir. Dolayısıyla bağımsızlık bildirisi ile bir anlamda Amerika'da siyasal demokrasinin temelleri de atılmıştır (Çam, 1993: 17; Çağla, 2021: 120-122).

Küresel çapta liberal demokrasinin gelişip kökleşmesinde Fransız devrimi de önemli bir paya sahiptir. 1789 Fransız İhtilâli; Voltaire, Montesquieu ve Rousseau'nun etkilerini taşıyan bir halk ayaklanmasıdır. Bu ayaklanmayla monarşi rejimi ortadan kaldırılarak mutlak monarşi rejimi kaldırılarak demokratik bir yönetim anlayışı oluşturulmak istenmiştir. Bu çerçevede ilk etapta insan ve yurttaş hakları bildirgesi yayımlanarak temel hak ve hürriyetler, eşitlik, adalet, düşünce özgürlüğünün sağlanması ve sosyal eşitsizliklerin kaldırılması hedeflenmiştir (Çam, 1993: 149). Esasen Fransız ihtilâli insanlık tarihi açısından dönüm noktası sayılabilecek bir hadisedir. Evrensel nitelikte olan bu ihtilal ile; eşitlik, özgürlük, bağımsızlık ve hürriyet gibi kavramlar öne çıkmış ve önem kazanmıştır. Sosyalizm, milliyetçilik ve liberalizm yine Fransız İhtilali'nin getirdiği akımlar olarak ortaya çıkmış, 1789'dan günümüze kadar küresel çapta bu akımların etkisi devam etmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2016: 79-80).

Batı demokrasisinin gelişiminde Sanayi Devrimi de yine Fransız İhtilali gibi önemli hadiselerden biridir. Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra ortaya çıkan Sanayi Devrimi'nin Batı medeniyeti üzerinde güçlü etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Zira sosyal demokrasi kavramı Sanayi Devrimi'nin getirdiği bir kazanımdır. Küçük atölyelerin yerini büyük işletme ve fabrikaların almasıyla üretim artmış, bununla beraber toplumun yaşam şartları değişmiştir. Dahası burjuva sınıfının karşısına artık sayıca daha fazla ve yaşam şartları değişmiş olan proletarya çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda Sosyalist akımın yayılabileceği uygun zemini de hazırlamıştır. Bu çerçevede işçi sınıfının ortaya çıkmasının demokrasinin gelişim ve yayılımı açısından önemlidir. Öyle ki, işçi sınıfının ortaya çıkmaması halinde demokrasi sadece siyasal ve ekonomik bakımdan güçlü azınlık bir grubun elinde olacaktı (Niray, 2009: 11). O halde gerçek anlamda demokrasiye yönelik Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiş, bu durum tekel düzenleri sarsarken demokratik bir sistemi zaruri hale getirmiştir (Afşar, 2002: 124). Bu bağlamda Sanayi Devrimi de Fransız İhtilali gibi demokrasinin tesisinde kilometre taşı niteliğinde olmuştur.

2.3. Türkiye Demokrasisi'nde Tarihsel Süreç

2.3.1. Osmanlı'da Demokratikleşme Çabaları

Osmanlı'da Modernleşme hareketleri 19. yüzyılda başlamış, bu dönemde iki önemli reform gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi Tanzimat (Ortaylı, 2008: 16) diğeri Tanzimat'ı başlatan Gülhane-i Hattı Hümayûn'nun ikinci safhası niteliğinde olan Islahat fermanıdır (Mardin, 2009: 14). Bu iki ferman ilk Batılılaşma hareketlerini içeren belge özelliğindedir. Tanzimat fermanıyla Osmanlı, tüm vatandaşları eşit kabul ederek mal ve can güvenliğini sağlamayı taahhüt etmiştir. Tanzimat devrinde (1839-1877) modern Batı tarzı okullar açılarak Fransa'dan alınan edebiyat ve tiyatro eserleri Osmanlı coğrafyasına sokulmuş, fen kitapları ve dergileri yayımlanmıştır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra yayımlanan Islahat Fermanında da Hattı Hümayun'da Hristiyan'lara verilen haklar yine kendine yer bulmuştur. Denilebilir ki, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla bir anlamda Osmanlı coğrafyasında yeni bir siyasal görüş ortaya çıkmıştır. Osmanlı topraklarında yaşayan herkes Osmanlı vatandaşı kabul edilmiş, bu çerçevede tüm vatandaşlara eşit hak ve görevler tanınmıştır. Aslında Osmanlı'da bu düşüncenin amacı imparatorlukta bulunan azınlıkların bağılılıklarını güçlendirerek Fransız İhtilali'nin etkilerini azaltmaktır. Zira azınlıkların bağımsızlık çabaları, Osmanlı'nın millet sisteminin son bulmasına neden olabilirdi. Bundan ötürü Osmanlıcılık anlayışıyla imparatorluk topraklarında yaşayan tüm vatandaşlar eşit sayılmış ve bu hüküm 1876 Kanun-i Esasi'de yerini almıştır. Söz konusu hüküm 1918'e kadar yürürlükte kaldıysa da Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu milliyetçilik akımı zamanla Türkler tarafından kabul görmüş ve Osmanlı vatandaşlığı düşüncesi anlamını yitirmiştir (Karpas, 2017: 94- 98).

Türk tarihinde gerçekleştirilen modernleşme çabaları belirli bir kesim tarafından yapıldığından halkın talepleri dikkate alınmamıştır. Bu yüzden gerçekleştirilen modernleşme çabalarının toplumda kabulü de zorlaşmıştır denilebilir. Bu bağlamda 1808'de padişah ve ayanlar arasında yapılan Sened-i İttifak mutabakatı, Osmanlı anayasacılık hareketinin ilk önemli belgesi niteliğinde olmasına rağmen, bu anlaşmanın amacı devlet otoritesini güçlendirmektir. Böylece yapılan bu ittifakla padişah, ayanlara garanti vererek bir anlamda bu grubun padişaha sadakat ve bağılılıklarını sağlamaktaydı. O nedenle Sened-i İttifak padişahın yetkilerini sınırlandıran bir sözleşme niteliğinde olmamıştır. Ayrıca Sened-i İttifak'ın ortaya çıkmasında kamuoyunun hiçbir şekilde dahli söz konusu değildir (Niray, 2009: 12).

Kanuni Esasi, Sened-i İttifak'tan sonra ilk anayasa olarak kabul edilebilecek önemli bir diğer metindir. İlk Osmanlı anayasası özelliğinde olan Kanuni Esasi ile tüm vatandaşlara bazı haklar tanınarak, mebusan ve ayan meclisinden müteşekkil bir parlamenter sistem oluşması sağlanmıştır. Fakat padişahın yetkileri ile ilgili herhangi bir sınırlamaya gidilmemiştir. Padişah gerekli gördüğü takdirde meclisi dağıtabilme yetkilerine sahiptir. Osmanlı'da gerçek manada parlamenter sistem 1908'de II. Meşrutiyet ile gerçekleşmiştir. Bu çerçevede padişahın yetkileri sınırlandırılarak meclisin yetkileri arttırılmış, bu amaca yönelik olarak Kanuni Esasi'de değişiklikler yapılmıştır (A.g.e.:13). İşte bu dönemde İttihat ve Terakki siyasi bir parti özelliği kazanmıştır.

Bu noktada Jön Türkler hareketine değinmekte fayda vardır. Keza II. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat ve Terakki, Jön Türkleri tek merkezde bir araya getirmek suretiyle II. Abdülhamit'i tahtan çekilmeye zorlayarak mevcut yönetimi yıkma amacı taşımıştır (Örmeci, 2010: 98-100). Jön Türkler, Türk siyasal hayatında önemli siyasi aksiyonlarda bulunmuş (Heper, 2011: 41-42), buna mukabil diğer siyasi partilerin faaliyetleri sadece siyasi çaba görünümüyle sınırlı kalmıştır. Türk siyasal hayatının daha sonra yaşadığı gelişmelerde Jön Türkler döneminin belli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki cumhuriyetin asli ilkeleri olan laiklik ve devletçilik ile ilgili uygulamalar bu dönemde başlamıştır. Tüm bu olaylar ışığında, Jön Türkler döneminde Türkiye'nin gerçek kültürel ve maddi modernleşmesinin başladığı söylenebilir (Lewis, 2010: 308; Karpat, 2017: 518).

Özetle, Batıda gelişen Fransız ihtilali, Sanayi Devrimi gibi siyasi ve ekonomik hadiselerin sonuçları Türkiye'de de demokrasi sürecini başlatmıştır denilebilir. Osmanlı'nın son dönemlerine tekabül eden bu siyasal ve ekonomik gelişmelerin yansıması elbette kaçınılmaz olmuştur. Zira Sened-i İttifak ile başlayan süreç Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanuni Esasi ile devam etmiştir. Tüm bu girişimler Osmanlı'da arzu edilen toplumsal refahı sağlamaya ve imparatorluğu dağılmaktan kurtarmaya yönelik demokratik adımlar olarak nitelendirilebilir. Ne varki Osmanlı topraklarında yaşayan tüm vatandaşları Osmanlıcılık anlayışı etrafında bir araya getirme çabasına rağmen Fransız İhtilali'nin getirisi olan milliyetçilik anlayışı Türk vatandaşlar arasında yayılmış ve Osmanlıcılık anlayışı çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.3.2. Cumhuriyet Döneminde Demokratikleşme Çabaları

“Cumhur” kavramı “Halk” anlamına gelmektedir. Cumhuriyet ifadesi ise “Halkın iradesi” anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet, demokrasi kavramının karşılığıdır (Karpas, 2017:49).

Türkiye’ye demokrasi rejiminin oldukça zorlu süreçlerden geçerek geldiğini söylemek mümkündür (Lewis, 2010: 406-407). Türkiye’de rejim değişikliği 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile gerçekleşmiş, Cumhuriyet döneminde demokrasi süreci Milli Mücadele ile başlamıştır. Öyle ki, milli mücadele Türkiye Cumhuriyeti’ne kimlik kazandıran önemli siyasal bir hadisedir. Bu siyasal hadisenin aktörü elbette milletin ta kendisidir.

1920’de kurulan Birinci Büyük Millet Meclisi, hazırlamış olduğu halk programıyla vatandaşın demokrasiden beklentilerini açık bir dille ortaya koymuş, dahası bu program, Türkiye’nin kültürel ve sosyal yapısını göz önünde bulundurarak eşitlik ve adalet karinesini önceleyen, gerçek manada bir sosyal demokrat program olma niteliği taşımıştır. Ne var ki bu program hazırlandığı dönemde uygulanmamış ve rafa kaldırılmıştır (Karpas, 2017: 50-51).

Ocak 1921’de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kabulüyle birlikte halk egemenliğine dayalı bir Türk devleti resmen kurulmuştur (Lewis, 2010: 345). Mustafa Kemal Atatürk Batı tarzı bir toplum oluşturma çabasında olmuş, bu amaçla tepeden inme devletçi ve seçkin eliyle hazırlanmış devrimler gerçekleştirilmiştir. Devletçi ve seçkin bu kadro ulusçuluk, halkçılık, cumhuriyetçilik ilkeleri doğrultusunda hareket etmiştir. Sonraları bu ilkelere devletçilik, laiklik ve devrimcilik unsurları da eklenmiştir. 1923’te Atatürk’ün başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası’da, milli mücadeleyi yürüten asker ve bürokratlar görev almıştır. Parti Türkiye’yi modernleştirme gayesiyle Batı tarzı kurumlar ve yaşam tarzını benimsemiştir. Bu çerçevede 1921 Anayasası’ndan sonra birtakım değişiklikler yapılarak 1924 Anayasası ilan edilmiştir (Niray, 2009:14).

Çoğulcu demokrasi anlayışında halkın her kesiminin fikrini temsil edebilmesi adına siyasal partilerin ayrı bir yeri vardır. Bu kapsamda ilk deneme Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası ile gerçekleşmiştir. Ancak bu ilk deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Zira Doğu illerinde baş gösteren Kürt isyanının istiklali tehlikeye soktuğu gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası kapatılmıştır (Zürcher, 2008: 254-255; Tuncay, 2005: 152-153; Shaw ve Shaw, 1983:452). Daha sonra

Atatürk'ün de desteği ile Serbest Cumhuriyet fırkası kurulmuştur (Shaw ve Shaw, 1983:453). Fakat Cumhuriyetin yeni kurulduğu bu dönemde, vatandaşların çok partili bir demokrasi anlayışına hazır olmaması (Mardin, 2009: 178) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın amacına uygun çalışmalar yerine farklı amaçlara yönelmesi gerekçesiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Şerif Mardin bu partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu siyasal yapıların dönemin koşullarına binaen şanslı olmadığını söylemektedir. Öyle ki Mardin'e göre, Cumhuriyetin kuruluşu ile 1932 yılları arasındaki dönemde muhalif olanlar iki kez bastırılmıştır. Ancak Mardin bu bastırma şeklinin birbirinden farklı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. İlkinde muhalefet, çok katı ikincisinde ise daha yumuşak olarak bastırılmıştır. Zira ilkinde muhalif parti olan Terakkiperver Fırkası Doğu illerinde çıkan ve milletin istiklalini tehlikeye atan Kürt isyanından sorumlu tutularak kapatılmıştır. Öte yandan ikincisinde kapatılan ve önemli ölçüde taraftar desteğine sahip parti ise Serbest Cumhuriyet Fırkası olmuştur (A.g.e.).

Cumhuriyet döneminin en büyük hedeflerinden biri ülkeyi hızla daha modern hale getirebilmektir. Bu amaçla milliyetçilik esasıyla hareket edilmiş bunun yanı sıra farklı kültürel devrimler gerçekleştirilmiştir. Fakat ülke içindeki siyasal ve sosyal gelişmelere bağlı olarak Cumhuriyet Halk fırkası liberal bir anlayışa ihtiyaç duymuştur. Bu yaklaşım parti içerisinde muhalefetin oluşmasına sebebiyet vermiş, Cumhuriyet Halk Partisiyle görüş ayrılığına düşenler Demokrat Parti'yi kurmuşlardır (Kantar, 2020: 126). Böylece Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında muhalif bir siyasal yapı oluşmuştur. Demokrat Parti'nin en önemli özelliği halkla bütünleşmeyi yakalamış olmasıdır. Zira Cumhuriyet döneminde ilk defa halk, kendisini iktidarın üzerinde bir güç olarak görmüş ve kendisini yönetenlerle özdeşleştirebilme şuurunu yakalamıştır. Bundaki en büyük etken halkın devlet politikalarından hoşnut olmamasıdır. Ayrıca halkın kültürel anlamda yapılan devrimlere hazırlıklı olmamasının yanı sıra, Osmanlı sisteminin değiştirilerek laiklik anlayışının getirilmesi de halkta tepkiye sebep olmuştur. Çünkü laiklik, halk nezdinde ve İslam düşüncesinde dinsizlik olarak adlandırılmıştır. Böylesi bir ortamda Demokrat Parti siyasal süreci kendi lehine başarıyla dönüştürmüştür. Tüm bu gelişmelerin neticesinde 1946'da Demokrat Parti kurulmuş ve 1950'deki seçimde mecliste çoğunluğu elde etmiştir (Lewis, 2010: 423-425). Ancak Demokrat Parti döneminde çok partili sistemi teminat altına alacak anayasal bir düzenleme yapılmamıştır. Bu durum ülkenin bunalıma

girmesinde önemli bir yer teşkil etmiştir denebilir. Dahası otoriter tek parti yönetim anlayışından doğan Demokrat Parti'nin üyeleri de otoriter ve baskıcı yöntemlere başvurmaktan geri durmamışlardır. Diğer taraftan Demokrat Parti döneminde sanayinin arzu edilen düzeyde gelişmemesi ve seçmen tabanın köylü kitlelerinden müteşekkil olması nedeniyle Demokrat Parti yöneticilerince demokrasi yanlış bir biçimde değerlendirilmiştir. Öyle ki Demokrat Parti döneminde yaşanan ekonomik, toplumsal ve anayasal sorunlar demokrasinin geleceğini tehlikeye sokmuştur. Demokrat partinin 10 yıllık iktidarında ekonomik anlamda uygulanan yanlış politikalar nedeniyle ülkede ekonomik sorunlar baş göstermiş olsa da Türk tarımı modernleşmeyi başarmıştır. Yeni yolların yapılmasıyla köylülerin dış dünyayla olan bağlantısı sağlanmıştır. Netice itibariyle denebilir ki, yapılan hizmetlerin yanı sıra izlenen politikalarındaki hatalar ve ekonomik sorunlar nedeniyle Demokrat Parti'ye karşı tepkiler artmış ve bu durum 27 Mayıs 1960 darbesine zemin hazırlamıştır. 1960 darbesinden sonra 1961 Anayasası uygulamaya konmuş ve bu anayasa Dünya'nın en ileri ve en demokratik anayasalarından biri olarak kabul edilmiştir. Fakat 1968'li yılların sonlarında baş gösteren ideolojik sorunlar Türkiye'de sağ sol çatışmasına neden olmuş, ülke içinde azınlık grupların oluşturdukları kaos, demokrasi sürecini akamete uğratmıştır. 12 Mart 1971 Muhtırasıyla 1961 Anayasası'nda bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu değişikliklerin sonunda 1961 Anayasası'nın gerçek anlamda demokrat sistemi alt üst olmuştur. Zira 1973 seçimleri ile beraber Türkiye'de yeni bir dönem başlamış, bu dönemde ekonomik sorunlar ve terör sıkıntısı halkta can güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Bu durum 12 Eylül 1980 darbesine zemin hazırlamıştır. 1980 darbesinden iki yıl sonra 1982 Anayasası oluşturulmuştur. 1982 Anayasası'nın özgürlükleri korumaktan ziyade sınırlayan bir özelliğe sahiptir (Niray, 2009: 14-16).

Denilebilir ki, kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Batılı anlamda modern bir ülke inşa edilmeye çalışılmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, demokrasinin gereği olan çok partili rejim dönemini tatbik etmeye yönelik girişimlerde bulunmuş olsa da, Osmanlı gibi altı asırlık bir imparatorluğun devamı olan toplumun henüz yeni rejime adapte olamaması ve yeni rejimin tehlikeye girebileceği endişesiyle, istenilen noktaya varılamamıştır. 1920 ile başlayan demokrasi süreci 1980 yılına kadar inişli çıkışlı bir süreç geçirmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de demokrasinin gelişim süreci ağır ve bir o

kadar zorlu bir seyir izlemiştir (Kantar, 2020:126; Niray, 2009: 14-16; Mardin, 2009: 178-180).

2.4. Kültür

Kültür kavramı, en genel ifadeyle uzun yıllar sonucunda meydana gelen ortak değerlerin tamamı olarak ifade edilebilir (Çelik ve Yahşi, 2016: 48). Ancak kültürün siyasal kültür üzerindeki etkisini anlayabilme adına kavramın biraz daha irdelenmesi gerekmektedir.

Latince kökenli olan kültür terimi tarım sözcüğünün karşılığı olan “culture” kelimesinden türetilmiştir. Kültür terimi zamanla anlam genişlemesine uğramıştır. Önceleri toprağı işlemek anlamında kullanılan kavram, 17. Yüzyılın sonlarında belli bir toplumun yaşam biçiminin tamamı olarak ifade edilen “Tin” (öz, ruh) sözcüğüne tekabül eden bir terime dönüşmüştür (Orhan, 2009: 70-71).

Comte, Marx ve Weber kültür kavramını kullanmamıştır. Dolayısıyla kültür terimi çok fazla kullanılan bir terim değildir. Henry Mendras da sadece 1960’de “Sosyolojinin Öğeleri” isimli kitabında fazla bilinmeyen sözcükler kısmında iki anlamlı olarak kullanmıştır. Bunlardan birincisi günlük hayatta kullanılan bir düşünceye dayalı yaşantı ülküsü, ikincisi ise İngilizceden gelen ve uygarlık kavramıyla eş anlamlı olan tanımlamadır. Öte yandan Durkheim ise kültürün, bireysel olmayan ve bireye, sahip olduğu zorlama bir güçle kendini kabul ettiren bir davranış ve düşünüş tarzı olduğunu belirtmektedir (Duverger, 1998: 73).

Önceleri toprağı işlemek anlamında kullanılan kültür kavramı daha sonra 17. yüzyıldan günümüze kadar düşünüş yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla ifade edilmiştir. 18. yüzyılda insanlığın gösterdiği gelişim evrelerinin neler olduğunu anlamaya çalışan ve bunun ilerlemeye yönelik bir durum olduğunu iddia eden Alman tarihçileri, toplulukların ilerleme düzeylerini izah etme amacıyla kültür kavramını kullanmaya başlamışlardır. Böylelikle kavram ahlâki bir tanıma kavuşmuştur. 19. yüzyılın sonlarında ise İngiliz antropologlar kültür kavramını düşünce, eylem biçimleri, inançlar, değer sistemleri, simgeler ve tekniklerin tümünü ifade etme amacıyla kullanmışlardır. İngiliz antropolog E.B. Taylor günümüzde de geçerliliği koruyan ünlü kültür tanımını şu şekilde yapmıştır: “Etnografyadaki en geniş anlamıyla kültür ya da uygarlık, insanın bir toplum üyesi olarak edindiğı bilgi, inanç, sanat,

hukuk, ahlâk, töre ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür” (aktaran Duverger, 1998: 73-74).

Duverger, Taylor'un tanımını Durkheim'in tanımıyla birleştirerek kültür kavramını daha fonksiyonel bir şekilde kullanmaktadır. Duverger'e göre kültür, bireylerin sahip olması gereken tutum ve davranışları belirleyen, toplumdaki rollerini oluşturan uyumlu düşünce, tutum ve duyguların tamamıdır (A.g.e.:74).

Duverger'in kültür tanımlaması aynı zamanda sosyolojik bir tanımlama ile benzerdir. Zira sosyolojik açıdan kültür, toplumdan beklenen tavır ve davranışları belirleyen birbiriyle uyumlu tutum, davranış ve düşüncelerin tamamıdır. Maddi ve manevi değerlerin tamamını kapsayan kültür, bir nesilden bir sonraki nesle öğrenme yoluyla geçen bir yaşam biçimidir (Pei, 1975: 245-246; Heywood, 2013: 246; Duverger, 1998: 74; Özer, 1996: 83; Gökçe, Akgün ve Afacan, 2001: 4).

O halde kültür, içtimai hayatta bireylerin belli olayları nasıl değerlendirdiklerini ve olaylar karşısında nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirleyen bir unsurdur. Bu çerçevede kültür doğal olarak yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkileri de etkilemektedir. Zira yöneten ve yönetilenler arasında ilişkileri tesis eden siyasal kurumlara yönelik olarak, toplumu oluşturan bireylerin doğal olarak beklenti ve talepleri olacaktır. Bu noktada bir toplumda siyasal alana yansıyan düşünce, tutum ve davranış bir anlamda siyasal kültürü de meydana getirmiş olacaktır (Özer, 1996: 83).

2.5. Siyasal Kültür

Siyasal kültür kavramı ilk kez dolaylı bir biçimde eski Yunan'da kullanılmıştır. Dönemin Yunanlı düşünürleri mevcut siyasal kurumların ortaya çıkış biçimlerini, geçirdikleri gelişim ile yıkılış süreçlerini bugünün sosyal psikoloji ifadeleri ile izah etmeye gayret etmişlerdir. Diğer taraftan Perikles, Platon, Aristoteles, Machiavelli, Montesquieu, Rousseau, Tocqueville gibi düşünürlerde de net bir şekilde olmasa bile siyasal kültür ile ilgili dolaylı söylemler ve vurguların olduğu görülmektedir (Yolcu, 2019: 94).

Siyasal kültür kavramı ile ilgili birçok farklı tanımlama olduğundan bu kavram ile ilgili net bir tanımdan bahsetmek güçtür (Karadağ ve Akbaş; 2009: 169). Siyasal kültür terimi sosyal bilimler sözlüğünde,

“Siyasal sistemin yerleştirdiği davranışlar, tavırlar ile bunlara dayanak teşkil eden ve yaygın bir şekilde paylaşılan inançlar, değerler ve açıklayıcı

semboller bütünü; (ve/veya) tarihsel birikimin algılanışına bireyin kimlik ve bağlılıklarının oluşumuna biçim veren ulus yahut grupların uzun tarihsel süreçler sonucunda elde ettikleri siyasal bilgi deneyimler” (Orhan, 2009: 75)

şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlama siyasal kültür alanındaki çalışmalarıyla tanınan Gabriel Almond ve Sidney Verba tarafından yapılmıştır (A.g.e.).

Öte yandan Duverger, gerçekte siyasal kültürün olmadığını sadece kültürün siyasal yönlerinin olduğunu söylemektedir. Şayet siyasal yönler bir araya getirilip tutarlı bir bütünü yani sistemi oluşturuyorsa o vakit bunun da kültür terimi ile ifade edilmesi gerekmektedir (Duverger, 1998: 84). O nedenle denilebilir ki siyasal kültür, kültürün siyasal yönleri ile ilgilenmektedir. Toplumdaki duygu, düşünce, inanç ve davranışlar siyasal kültürü oluşturmaktadır. Bu norm ve değerler de o toplumun siyasal hayatında etkili olmaktadır (Turan,1996: 33; Çam,1975: 140).

Heywood kültür tanımlamasından yola çıkarak kültürü oluşturan norm ve değerlerin siyasal kültürün parçası olduğunu fakat siyaset bilimcilerin bunu göremediklerini söylemektedir. Heywood, kültürün insanların yaşam biçimi olarak miras yoluyla aktarılmadığını, bir nesilden bir sonraki nesle öğrenme yoluyla aktarıldığını ifade etmektedir. Öte yandan siyaset bilimcilerin kültür kavramını, insanların, psikolojik olarak yönlendirilmesi gibi dar bir çerçevede anlamlandırdıklarını söylemektedir. Zira siyaset bilimcilere göre, “Siyasi kültür, parti, hükümet ve anayasa gibi inaçlar, semboller ve değerler bağlamında ifade edilen siyasi objelerin ‘yönelimler yapısıdır” (Heywood, 2007: 290). Ancak Heywood, siyasal kültürün kamuoyundan farklı seyrettiğini ve insanların belirli siyasal olaylara, durumlara verdiği tepkilerin, çok uzun süreli olarak var olan değerlerin bir sonucu olduğunu söylemektedir. Ona göre, siyaset bilimciler tutum, değer ve inançların önemini kabul etmelerine karşın bunu siyasal kültür unsuru olarak görememiştir. Sadece sistemin devamlılığı açısından değer ve inançların önemini vurgulamışlardır. Heywood bu iddiasını şöyle desteklemektedir; “Mesela Burke (bkz. s.66) gelenek ve görenekler, Marx (bkz. s.74) ideoloji ve Herder (bkz. s.153) ulusal ruh üzerine yazılar yazdı. Görüldüğü gibi bu düşüncelerin hepsi bir sistemin istikrarının sağlanması ve varlığını devam ettirmesinde değerlerin ve inançların hayati bir rol oynadığı konusunda mutabıktır” (Heywood, 2007: 290).

Siyasal kültüre olan ilgi 1950'li ve 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır (Erzen ve Yalın, 2011: 51). Böylece siyaset bilimi literatüründe siyasal kültür üzerine yapılan tartışmalar, Almond ve Verba'nın 1963 ve 1980 yılları arası kaleme aldıkları çalışmalar kapsamında yurttaşlık kültürü kavramı üzerinden yürümüştür. Her ne kadar 1970 ve 1980'lerde siyasal kültüre olan ilgide azalma görölse de komünizmin etkisinden çıkan Doğu Avrupa'da demokrasiyi oluşturma gayretleri ve Amerika gibi demokrasi açısından belli bir seviye yakalamış toplumlarda yurttaşlık bağlarında görülen zayıflama nedeniyle siyasal kültür ile ilgili tartışmalar 1990'lardan itibaren tekrar başlamıştır (Heywood, 2007: 290-291). Siyasal kültüre olan ilgi siyasal gelişmelere bağlı olarak inişli ve çıkışlı bir seyir izlese de Almond ve Verba'nın "The Civic Culture" (1963) isimli eserinin siyasal kültür çalışmalarına öncü nitelikte olduğu söylenebilir (Gökçe, Akgün ve Afacan, 2001:5; Özer,1996: 84).

Almond ve Verba siyasal kültürü demokrasinin seyrinde önemli bir araç olarak görmektedir. Zira demokrasinin istikrara kavuşabilmesi sadece siyasi partiler, yasalar ve anayasalar eliyle sağlanamayacağından, bunlarla birlikte demokrasiyi benimseyen bir siyasal kültüre de ihtiyaç olduğunu savunmaktadır (Yolcu, 2019: 95).

Almond ve Verba 1958-1960 yılları arası Amerika, İngiltere, Batı Almanya, İtalya ve Meksika toplumlarının siyasi tutumlarını ve demokrasi anlayışlarını inceleyebilmek adına bu ülkelerin vatandaşlarına yönelik anket niteliğinde bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma, iki dünya savaşı arasındaki zaman diliminde söz konusu beş ülkede temsili hükümetlerin çöküş nedenleri ve 1945'ten sonra bağımsızlık kazanan devletlerde demokrasinin neden başarısız olduğunu açıklama üzerine inşa edilmiştir (Heywood, 2007: 290). Çalışma, içerik olarak büyük toplulukların demokrasiyi nasıl algıladıkları ve değerlendirdikleri adına önemli kabul edilmektedir. Ancak Duverger'e göre her ne kadar bu çalışmada bilimsel yöntemlerle beş ülkenin siyasal kültürleri incelense de çalışmanın farklı bir boyutu da vardır. Zira anket çalışması yapılan bu ülkelerin siyasi kültürlerinin incelenmesinden ziyade siyasal kültürün demokrasi üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada dikkate değer bir başka nokta ise Almond ve Verba'nın yurttaşlık kültürüne önem atfetmeleridir. Bir anlamda Almond ve Verba, Yunan filozoflarının çok önemsedığı yurttaşlık anlayışına katkı vermeyi hedeflemişlerdir. Bu çerçevede Almond ve Verba'nın siyasal kültür çalışması, aslında yurttaşlık kültürü ekseninde demokratik değerlere göre bir siyasal kültür arayışı olmuştur (Duverger, 1998: 89).

Almond kültürü; tanıma, duygu ve yargı yönüyle sınıflandırmaktadır. Daha sonra bu üç başlık bir araya getirilerek yöresel (parokial) kültür, uyruklu (teba) kültürü ve katılımcı kültür şeklinde üç büyük siyasal kültür sınıflaması oluşturulmuştur. Almond ve Verba'ya göre bu kültür modellerinin her biri bir siyasal yapı ile ilişki içindedir (Heywood, 2007: 291; Gökçe, Akgün ve Afacan, 2001:5; Duverger, 1998: 89; Karadağ ve Akbaş; 2009: 170; Çelik ve Yahşi, 2016: 48-49).

Yöresel kültüre sahip toplumlar geleneksel basit sistemlerden oluşmaktadır. Yöresel kültür aynı zamanda adem-i merkeziyetçi bir yapıdadır. Ortak atadan gelen soy ve köy, bölge gibi yerel siyasi kültürlerin birleşiminden müteşekkildir. Birey sadece doğduğu ve mensubu olduğu çevreyle bütünleşmiştir ve bu kültürde bireyler siyasal kurumlarla ilişki içinde değildir. Dahası siyasal sistemin varlığından habersizdirler. Birey yalnızca mensubu olduğu cemaatle ilişki içindedir. Dinsel, sosyal ve siyasal tercihler iç içedir (Duverger, 1998; 89-90).

Yöresel kültürlerde dinsel, sosyal ve siyasal eğilimler birbirlerinden ayrılmamış vaziyettedir (Özer, 1996: 84). Bu toplumların demokrasi, ulus, devlet ve birey özgürlüğü gibi kavramlardan uzak olduğu söylenebilir. Modern dönemde, yöresel siyasal kültür özelliklerinin devam ettiği toplumlara Afrika ülkeleri örnek olarak gösterilebilir. Her halükarda günümüzde yöresel siyasal kültürleri bulabilmek de oldukça zordur. Bunda en önemli faktör artık kitle iletişim araçları eliyle Dünya'nın birçok noktasına ulaşabilme imkanının sağlanabilmesidir. Bu nedenle artık toplumlarda güncel olaylarla ilgili farkındalık oluşmuş durumdadır (Durdu, 2018: 576).

Uyruklu (tebaa kültürü) kültüründe bireyler her şeyin farkındadır ancak pasif bir görünüm sergilerler. Bu kültürde bireyler siyasal sistem hakkında oldukça fazla bilgi sahibidirler ve siyasal sisteme ilgi de gösterirler. Ancak birey kendisini bu sistemde bir tebaa olarak gördüğünden aktif bir katılım içinde olmaz. Bu kültür anlayışında birey, sadece sistemden gelen ve yapılması istenenleri yerine getirmekle mükellef olduğunu düşünür (Özer, 1996: 84). Uyruklu kültüründe bireyler siyasi liderin talimatlarını takip etmektedir. Güçlü ve hakim bir hiyerarşik özelliğe sahip bu siyasal yapıda tüm birey ve toplulukların siyasal sistem içindeki yerleri belirlenmiştir. Bu kültürde siyaset, elitlerin ve ileri gelenlerin eliyle yürütülmektedir. Dolayısıyla sıradan insanlar devlet işlerinde rol almazlar. Zira halk, alınan kararlara uymakla mükelleftir ve herhangi bir sorgulamadan uzak durmak mecburiyetindedir. Buradan da

anlaşılabacağı üzere birey sistemin öznesi değildir. Toplumun siyasal kültürü siyasi partiler ve siyasetçiler eliyle şekillendirilmektedir. Yani özne durumunda olan devlettir ve devlet yönetim yordamıyla siyasal kültürü denetim altına alarak istediği biçimde oluşturmaktadır (Durdu, 2018: 576-577).

Katılımcı siyasal kültürde ise birey sistemden haberdardır. Bireyler sistem üzerinde etkili olabileceklerinin de farkındadır (Özden ve Hamurcu, 2020: 2380-2382; Karadağ ve Akbaş; 2009: 170). Katılımcı kültür anlayışında birey, sistem içinde aktif rol alır ve sistemi etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu aşamada böylesi toplumlarda yurttaşlık bilinci gelişir. Bir diğer ifadeyle katılımcı siyasal kültürde birey sistemde tebaa görünümü oluşturmaktansa katılımcı bir tavır içinde olur (Özer, 1996: 84).

Katılımcı siyasal kültürde birey, kendisini yurttaş olarak gördüğünden sahip olduğu hakların farkındadır. Birey sadece haklarının değil aynı zamanda görevlerinin de bilincindedir. Katılımcı siyasal kültür anlayışı, bugünkü toplum ve devlet modelinin en uygun şeklidir denebilir. Zira bu kültür modelinde merkezde birey vardır. Temel hak ve özgürlükler devletin kutsallığından önce gelir. Bu kültür modeli uyruklu ve yöresel siyasal kültürün yerine geçmediği gibi, uyruklu ve yöresel kültürler ile birleşir. Hiçbir toplumda veya siyasal sistemde siyasal kültürün herhangi biri tek başına veya saf bir biçimde bulunmaz. Diğer bir ifadeyle yukarıda saydığımız üç siyasi kültür modeli de her toplumda mevcut olabilmektedir. Elbette bu kültür modellerinin öncelikleri ve ağırlıklarının toplumdan topluma değişkenlik gösterdiğini söylemek gerekir (Durdu, 2018: 577).

Almond ve Verba siyasal kültürün karmaşık yapısına rağmen, farklı kültüre ait özellikleri içinde bulundurmasının aslında demokrasi için olumlu bir durum olduğuna vurgu yapmaktadır. Öyle ki onlara göre, yurttaşlık kültürü yöresel unsurlarla uyruklu ve katılımcı kültür unsurlarının uyumlu olduğu bir anlayıştır. Duverger'e göre aslında bu yaklaşım Aristo zamanında ileriye sürülmüş uyumlu bir rejim düşüncesidir. Sonuç olarak Almond ve Verba'nın yurttaşlık kültürü yaklaşımı yeni bir formla karşımıza çıkmaktadır. Yurttaşlık kültüründe siyasal değer ve davranışlar, toplumun farklı alanlarındaki değer, norm ve davranışlardan ayrı değildir. Zaten toplumda mevcut tüm kültürlerin tamamıyla sağlanan uyum, siyasal kültürün de oluşmasına önemli bir katkı sunmuştur. Nihayetinde İngiltere'de de bu durum görülmektedir (Duverger, 1998: 90).

Almond ve Verba 1963'te yaptıkları ilk çalışmada, İngiltere'nin katılımcı ve tebaa kültürü özelliklerini taşıdığını ve bunun yurttaşlık kültürüne çok yakın olduğunu, bu durumun demokrasinin gelişimine katkı verdiği sonucuna varmışlardır. İngiltere'deki katılım, eski yöresel duygular kapsamında, hakim çevreye gösterilen saygıdan ileri gelmektedir (Heywood, 2007: 291; Duverger, 1998: 90-91). Amerika'da ise yurttaşlık kültürünün tüm unsurları sağlanamamıştır. Katılımın güçlü olmasına rağmen yönetim ve polise karşı duyulan güvensizlik nedeniyle uyrukluk bağı güçlü değildir (A.g.e).

Almanya ve İtalya'da da siyasal davranış ve toplumsal davranış arasında bu uyumun olmadığından bahsetmek mümkündür (Duverger, 1998: 90). Yurttaşlık kültürünün oluşmasındaki sıkıntılar Batı Almanya ve İtalya örneklerinde daha net bir şekilde görülmektedir. Faşizmin sona ermesinden sonra ki on beş yılda Almanya'da özne kültürü ağırlık kazanmış, İtalya'da ise cemaat anlayışına uygun davranışların varlığı devam etmiştir. Bu ülkelerin hiçbiri güçlü bir katılımcı kültür anlayışına sahip olamamıştır. Öte yandan Almond ve Verba'nın 1980'deki çalışmalarında, süreç dahilinde siyasal kültürle ilgili gelişen birçok değişiklikten bahsedilmektedir. Zira, İngiltere ve Amerika'da ulusal gurur ve güven unsurunun zayıflamasına bağlı olarak yurttaşlık kültüründe düşüş görülürken buna mukabil Almanya'da ise yurttaşlık kültüründe yükseliş görülmektedir (Heywood, 2007: 291).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında siyasal davranışlar ve değerler kapsamında yurttaşlık kültürü anlayışı, tanımı ve yüklenilen anlam açısından oldukça fazla eleştiri almıştır (Duverger, 1998: 91-92). Örneğin; Almond ve Verba'nın yurttaşlık kültürü savı için Heywood,

“Siyasi tutumlar ve değerlerin davranışları şekillendirdiği, bunun tersinin olmadığı yönündeki ispatlanmamış bir varsayıma dayanır. Kısaca yurttaşlık kültürü demokrasinin nedeni değil, daha çok bir sonucu olabilir. Eğer durum böyleyse, siyasal kültür demokrasinin düzgün işleyip işlemediğini gösteren bir indeks temin edebilir. Ancak bu istikrarlı demokratik bir yönetim sağlanmasının bir aracı olarak görülemez”

değerlendirmesiyle Almond ve Verba'nın bu çalışmasını içeriğine yönelik eleştiri getirmektedir. (Heywood, 2007: 92)

2.5. 1.Siyasal Kültürün İşlevi

Toplum bireylerinin siyasal sistemle ilgili tutum, davranış, inanç gibi siyasete ilişkin ortaya koydukları birtakım kavramlardan bahsetmek mümkündür. Bu kavramların tümü siyasal kültürü meydana getirmektedir. Bu çerçevede siyasal kültürün iki temel işlevinden bahsedilebilir. İlk olarak kültürün, bazı inanç ve tutumların standardizasyon yolu ile genel geçer hale gelmesi, siyasal sürecin işleyişini daha kolay kılar. Örneğin, dini inançların siyasal hükümlerin alınmasında etkili olmaması gerektiğini benimseyen bir toplumda inanç farklılığı yüzünden oluşabilecek gerilimler en aza indirgenmiş olur. Veya siyasal fikirlerin özgürce ifade edilmesine dönük kazanılmış bir kültür, sistemi parçalamayı amaçlayan yasa dışı uğraşların ortaya çıkmasını da engelleyebilir veya minimize edebilir. İkincisinde ise oluşacak siyasal kültür, var olan sistemin benimsenmesinde, haklı görülmesinde ve yönetimin devamında araç görevi üstlenir. Örneklendirmek gerekirse, orta çağdaki hükümdarların, tanrının dünyadaki mümessili oldukları ve onlara karşı yapılacak herhangi olumsuz bir davranışın aslında tanrıya yapıldığı ile ilgili inanç yaygınlaştırılarak sistemi akamete uğratacak fikir ve davranışların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Aynı şekilde faşist toplumlarda, siyasetin belli makam ve mevki sahibi kişilerce yapılabileceği, vatandaşların ise sadece kendi rutinleri ile meşgul olması gerektiği kavramı öne çıkarılarak sistemin devam edebilme kabiliyetinin arttırılması düşünülmüştür (Turan, 1996: 33).

Dolayısıyla siyasal kültürün temel işlevleriyle ilgili tanımdan hareketle, siyasal kültür, siyasal sistemin kabul edilerek sürekliliğinin sağlanmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede siyasal kültürün unsurları toplum genelinde kabul görmektedir.

2.5.2. Siyasal Kültürü Oluşturan Kaynaklar

Bir toplumda tutum, inanç ve davranış gibi unsurların siyasal sistemin oluşmasında etkili olduğunun izahını yapmıştık. Bu aşamada siyasal kültürün nasıl şekillendiği ve hangi kaynaklardan beslendiği ile ilgili bir izaha ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda siyasal kültürün değişim ve dönüşümünde dört etken öne çıkmaktadır:

1. Maddi ve manevi ihtiyaç ve tutumlar, bir toplumun önemli değerleri olduğu gibi aynı zamanda o toplumun siyasal kültürünün oluşmasında da önemli etkenlerdendir.

2. Siyasal kültür, topluma ait kültürler ve uluslararası kültürlerle alışveriş içinde olur. Zira siyasal kültür etki ettiği gibi, etki altında da kalır.
3. Siyasal sistemde yönetici pozisyonunda olan yöneticiler düşünce ve davranışlarıyla siyasal kültür sistemini şekillendirir.
4. Toplumca karşılaşılan bazı sosyal veya siyasal sıkıntılı durumlar sonucu elde edilen tecrübe ve deneyimler de siyasal kültürün biçimlendirilmesinde etkilidir (Turan, 1996, 34-36).

2.6. Siyasal Toplumsallaşma

Siyasal sistemde iktidarlar, varlıklarını idame ettirebilmek adına vatandaşların siyasal görüşleri ve davranışlarının şekillendirilmesi yönünde bir takım çalışmalar yaparlar. Bu çalışmaların, tutum ve davranışların oluşturulması aşamasında siyasal toplumsallaşma ekseninde yürütüldüğü görülmektedir. Böylece mevcut iktidar siyasal toplumsallaşma yolu ile vatandaşlara yönelik arzu ettiği politikaları uygulayabilme adına istediği imkanı yakalayabilmektedir. Bu çerçevede siyasal toplumsallaşma unsurunun, siyasal kültürde önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir (Erzen ve Yalın, 2011: 53).

İnsan dünyaya geldiğinde biyolojik bir varlıktan ibarettir. O sebeple mensubu olduğu toplumun özelliklerini, kültürünü ve kimliğini bilme şansı yoktur. Büyüdükçe aile ve çevresinden bu kavramların tamamını öğrenmeye başlar. İşte bireyin mensubu olduğu toplumun davranış kurallarını ve değer yargılarını öğrenme süreci toplumsallaşma olarak nitelendirilmektedir. Bu, bireyin hayatı devam ettiği sürece geçerli olmaktadır (Turan1996: 47; Özer,1998: 88).

Bireylerin siyasal anlamda toplumsallaşması belli bir süreç dahilinde gerçekleşmektedir. Bu dönemler çocukluk, ergenlik ve gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleridir (Özer,1996: 89). Çocukluk döneminde birey çevresiyle ve ailesiyle ilişki kurmaya başladığı yaşa geldikten sonra toplumdaki farklılıklardan ve siyasal sembollerden haberdar olur. Çocuğun siyasal toplum ve siyasal sisteme uyum sağlaması iki boyutla açıklanabilir. Bunlar bilgiye bağlı olanlar ve duyguya bağlı olanlardır. Bu durumu şöyle örneklendirilebilir: çevresinde sürekli Atatürk'ün ismini duyan ve Atatürk heykelleri gören bir Türk çocuğu, Atatürk ile ilgili bir sevgi oluşturmaya başlar (Turan, 1996: 48) ve böylece bireyde duygusal bir boyut oluşur. Duygusal boyut çocuğun okula başlamasından sonra bilgisel yönde gelişim

göstermeye başlar. Bilgi boyutu ise çocuğun okul, arkadaş ve çevre yoluyla edindiği kazanımlardır. Örneğin, çocuk Cumhurbaşkanı ve Başbakanın farklı görevlere sahip olduğunu öğrenir. Böylece siyasal toplumsallaşma sürecinde bilgi boyutu başlamış olur. Her ne kadar bilgi süreci başlamış olsa da bilgi boyutuyla birlikte duygusal gelişim de devam eder (A.g.e.: 48- 49).

Siyasal sistemler yetişen yeni nesillerin eğitim görebilmelerini sağlamaya yönelik belli çalışmalar yapmaktadırlar. Buradaki amaç yetişen bireylerin siyasal toplum ve rejim hakkında toplumsallaşmasını sağlayabilmektir. Toplumun okur-yazar olmasını sağlayarak bir anlamda toplumu oluşturan bireylere daha fazla ulaşabilme imkanı yakalayabilmektir. Bu usul siyasal sistemlerin izlediği yöntemlerdendir. Elbette eğitim süresinin uzun veya kısa olması ve toplumdaki her genç üyenin eğitim imkanından yararlanıp yararlanmaması siyasal sistemler arasında farklılık göstermekte olabilir. Kısaca toplumsallaşma süreci de hem devletler düzeyinde hem de aynı toplumun bireyleri arasında farklılık arz etmektedir. Toplumsallaşmada eğitim aktif bir görev üstlenir. Bu aşamada eğitimin iki ayrı türünden bahsetmek mümkündür. İlk olarak duygusal ve bilgisel kültürlerin içinde bulunan unsurlar, bireye aktarılarak tutum ve inançlarını güçlü bir şekilde oluşturabilirler. İkinci olarak bireyler eğitim aracılığı ile siyasal çevreyi daha iyi kontrol edebilecek kabiliyetler elde edebilirler. Bu bağlamda bireyin etkin olabilme duyguları gelişir ve kendilerini siyasal hayatta ağırlığı olan bireyler olarak görebilirler (A.g.e.: 49).

Yapılan araştırmalara göre çocukların büyüme dönemlerinde en problemli süreç ergenlik dönemi olarak kabul edilmektedir. Zira bireyin bu dönemde aile ile olan bağlarında zayıflama görüldüğü ve bu durumun siyasal sonuçlara yansıyabileceği iddia edilmektedir. Ancak bu iddianın henüz kanıtlanmadığı da söylenmektedir (A.g.e.: 49-50).

Toplumsal faktörlere bağlı olarak gerçekleşen değişimlerin dışında, bireyin yaşlanmasıyla birlikte toplumdaki rolleri de değişmektedir. Bu çerçevede siyasal inanç, tutum ve davranışlar da değişime uğramaktadır. Bu değişim yaşın ilerlemesine bağlı olgunlaşma dönemi olarak ifade edilebilir. Yaşlı bireylerin tutum ve düşüncelerinde değişim alanı azdır. Diğer bir ifadeyle ideolojik olmamakla birlikte düşündüklerine daha sıkı bağlanma davranışı yaşlılık döneminde güçlü hale gelmektedir (A.g.e.: 50-55).

Aile, okul, eğitim, arkadaş, çevre ve meslek grupları, kamu haberleşme araçları, kişisel tecrübeler siyasal toplumsallaşmada aracı olan unsurlardır (Kışlalı, 1991: 85; Özden ve Hamurcu, 2020: 2383-2384; Alkan, 1978: 151). Aile, etkileşimin olduğu ilk kurumdur. Birey anne, baba, kardeş veya büyüklerinden bilgiler edinir. Aile kendi siyasal değer ve tutumlarını çocuklarına aşılamak isteyebilir. Ancak genellikle çocuklar bunu kendiliğinden öğrenebilmektedirler. Örneğin bir çocuk ailesinin desteklediği siyasal partinin hangisi olduğunu anlarsa kendisi de bu partiyi destekleme eğilimine girer. Bu çerçevede aile bireyin siyasal toplumsallaşmasına dolaylı olarak katkı vermiş olur. O sebeple aile siyasal kültürün biçimlendirilmesinde önemli bir paya sahiptir (Turan, 1996: 55- 57).

Aile kurumu gibi okul ve eğitim de toplumsallaşmada bilgi ve duygu yönüyle önemli katkılar vermektedir (Alkan 1978: 151-52). Ancak eğitim sistemi bir siyasal kültürün aktarılmasında önemli olduğu gibi tahmin edilemeyen eğilimlerin de aktarılmasını sağlayan aracı bir kurum olabilir (Özer, 1996: 91-92). Turan, eğitimin siyasal toplumsallaşmadaki rolüyle ilgili yaptığı değerlendirmede, ülkedeki eğitim müfredatında nelerin kendine yer bulacağı üzerine tartışmalar yaşandığını, özellikle edebiyat, tarih ve coğrafya derslerinde kullanılacak kaynakların niteliği ve hangi eğitim kurumlarında okutulacağını belli bir denetimden geçtiğini belirtmiş, bu bağlamda da uygulanacak müfredatın bireyin siyasal inanç, tutum ve davranışlarına tesiri olacağı düşüncesinin hâkim olduğu sonucuna varmıştır (Turan, 1996: 58). Ancak Turan bunun sadece bir müfredatla sağlanabileceği kanaatinde değildir. Zira eğitimle verilen değerlerin öğretmenlerin süzgecinden geçtiğini ve bu aşamada tekrar yorumlamaya tabi tutularak sapmaya uğrayacağından bahsetmektedir. Dahası öğreticilerin müfredat kapsamında olmayan kendi benimsedikleri değerleri, gerek ders içinde gerekse ders dışında öğrencilerle etkileşime geçmek suretiyle aşılayabileceklerini söylemektedir. Eğitim faktörünün siyasal toplumsallaşmadaki en iyi örneği, otoriter ve totaliter toplumlarda okul sonrası kurs ve sosyal etkinlikler gibi eğitim yöntemlerinin etkin bir araç olarak kullanılmasıdır (A.g.e.: 58- 59).

Arkadaş, çevre ve meslek grupları yine siyasal kültür için aile ve okuldaki sonra önemli bir yere sahiptir. Çevre, okul arkadaşlığı, dernek üyeliği ve meslek gibi unsurlar bireyin siyasal nitelik anlamında bilgi, tutum ve davranışlarının oluşmasında rol oynamaktadır. Elbette bu bireyin mensubu olduğu tüm topluluklar için geçerli değildir. Yani çoğu topluluk siyasal amaçlı olarak oluşmamıştır. Fakat bir şekilde her

topluluğun siyasetle ilgili de boyutları olduğundan bahsedilebilir. Örneğin, totaliter rejimler sendikalar eliyle sendika üyelerini siyasal anlamda dizayn etme amacı taşıyabilirler. Dolayısıyla bireylerin üyesi olduğu topluluklar, siyasal bilginin artmasında ve davranışların yönlendirilmesinde etkin rol oynamaktadır (Özden ve Hamurcu, 2020: 2384; Turan, 1996: 58-60).

Kamu haberleşme araçları siyasal toplumun oluşmasında rol oynayan bir diğer unsurdur. Radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi araçlar bilgi aktarmakla beraber siyasal kültürün oluşmasında önemli bir etkiye de sahiptirler (Özden ve Hamurcu, 2020: 2384; Özer, 1996: 93; Turan, 1996: 60-61).

Tecrübe unsuru da siyasal toplumsallaşmada önemli bir pay sahibidir. Zira bireyin siyasal sisteme ilişkin tutum ve davranışları, edindiği tecrübeler neticesinde değişikliğe uğrayabilir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sonucu Anadolu halkı İstanbul Hükümeti'nin isteklerine karşılık çıkarak Ankara hükümetine taraftar olması tecrübe unsurunun siyasal toplumsallaşmadaki yerine denk düşmektedir (Turan, 1996: 61).

2.7. Demokrasi ve Siyasal Kültür İlişkisi

Demokrasi hitap ettiği toplumda; eşitlik, özgürlük ve adalet gibi temel normlarla bir tür yönetim anlayışı oluşturmakta ve aramaktadır. Bu anlayış ile bireyler, özgür iradeleriyle kendi kendilerini yönetebilme kabiliyetlerini ortaya koyabilmektedir. Demokrasi; diktatör bir yönetim anlayışına engel olma, demokratik olmayan yapılarda elde edilemeyen birçok temel hakkı bireye kazandırma, bireylerin geleceklerini özgürce tayin edebilme, siyasal eşitlik hakkı tanıma ve iktidardaki hükümete ahlâki mesuliyetler yükleyerek bu mesuliyetleri yerine getirebilme imkanı vermektedir (Dahl, 2021: 72). Dolayısıyla bu manada oluşacak demokrasi kültürü ile birey, toplum ve devlet arasında önemli bir köprü kurulmaktadır. Böylece devlet ve toplum arasındaki işbirliği ve ilişki tesis edilmektedir (Özden, Hamurcu, 2020: 2380; Saltuklu, 2017: 149).

Siyasi tarih yönüyle toplumdan topluma demokrasinin farklı algılanma biçimlerinden bahsedilebilir. Demokrasinin “Halk için ve halkın eliyle” (Çam, 1975: 83) bir yönetim şekli olarak değerlendirilmesine mukabil, demokrasinin oluşum ve ortaya çıkış nedenleri, gerekçeleri, hedefleri ve eksiklikleri yönüyle hem hukuk alanında hem de siyasal alanda birçok farklı yönünden bahsedilebilir. Zira demokrasi bazı toplumlarda

mevcut otoriteye karşı bir başkaldırı, özgürleşme, sınıfsal ayrımlara karşı gelme iken, bazı toplumlarda ise öteden beri kurulu olan düzenin bir parçası olarak kabul edilmiştir (Saltuklu, 2017: 127).

Kalaycıoğlu'na göre, demokrasinin kendiliğinden inşa edildiği yapılar (*spontaneous*) ile belli çabalar dahilinde oluşturulan ortamların ayırım ve farklılıklarının göz önünde bulundurulması, demokrasinin istikrarı ile ilgili problemlere yaklaşım açısından son derece manidardır. Zira Kalaycıoğlu, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, ve İsviçre'de siyasal sistemin değişime binaen kendiliğinden hayat bulduğunu ancak Almanya, İtalya ve Japonya'da ise İkinci Dünya Savaşı sonrası işgal kuvvetlerinin çabalarıyla demokrasinin hayata geçirilebildiğini ve istikrarın kazanılabildiğini söylemektedir (Kalaycıoğlu 2008: 3-4).

O halde, demokrasinin doğduğu ya da hitap ettiği toplumların rejimi algılama ve değerlendirme biçimleri demokrasinin gelişim biçimini belirlemektedir. O nedenle ki demokrasi ve siyasal kültür ilişkisi 1960'lardan bu yana hem siyaset bilimi literatüründe hem de Türk kamuoyunda tartışılacak bir konu haline gelmiştir. Çalışmalarda, demokrasinin istikrarı ve gelişimi toplumun sahip olduğu siyasal kültürle ilişkilendirilmektedir (Welzel ve Inglehart, 2009:14; Çam, 1975: 139-140; Özer, 1996: 83; Sabetti, 2009 :16; Karadağ, Akbaş, 2009: 169).

Bu bağlamda siyasal kültürün siyasal alana tezahürünün ne şekilde yansıdığının izah ve tespiti bir anlamda bu çalışmanın odağını oluşturan, sürdürülebilir bir demokraside siyasal kültürün yeri nedir ve demokrasi kültürü nasıl kazanılır? sorusunun yanıtını aramada önemli bir hareket noktası olacaktır. Bu çerçevede siyaset bilimi literatüründe demokratik bir toplumun oluşabilmesindeki vurgu ekonomi, toplumsal kültür ve siyasal yapı gibi unsurların yeri ve etkisi üzerinedir (Sarıbay, 1998: 79). Nihayetinde bahsi geçen bu unsurlar, her bireye etki eden ortak faaliyetler oldukları için sonuç olarak toplumda belli bir fikir, beklenti, davranış ve inanç gibi ortak değerlerin oluşmasını sağlamaktadır. Tüm bunlar siyasal kültür sistemini oluşturduğundan sonuç olarak her toplum kendine münhasır bir siyasal sisteme sahip olmaktadır (Çam, 1975: 85).

Ekonomi ve teknolojik hadiseler demokrasinin seyrinde etkilidir. Ekonominin demokrasinin yerleşip kökleşmesinde bir ölçüt olarak gösterilmektedir. Öyleki, gelir düzeyi ve teknolojik gelişmenin yetersiz olduğu toplumlarda demokrasinin başarısız

olduğu öne sürülmektedir (Kapani, 2011: 170). Örneğin, ekonominin tarıma dayalı olduğu ve sanayileşme oranının düşük olduğu toplumlarda nüfusun çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Dolayısıyla geleneksel kültürel değer, tutum ve davranışlar bu şekilde biçimlenmektedir. Ancak sadece ekonomi üzerinden demokrasi istikrarı vurgusu yapmak ne kadar doğru olur? Esasen burada dikkate değer husus, meselenin ekonomik boyutunun yanında siyasal boyutunun da demokrasiye uygun olmaması durumudur. Buradan hareketle demokrasinin başarısız olduğu toplumlarda ekonominin tarım endeksli olması ve sanayinin gelişmemesi değerlendirmesi elbette doğru görünmektedir. Ne var ki Özer, demokrasinin muhtevasında barındırdığı kavramlardan yola çıkarak bir toplumun yönetim şeklinin demokratik veya daha az demokratik gibi değerlendirilmesi doğru olmayabileceğini ileri sürmektedir. Keza her toplumun kendine münhasır tarihi özelliklerini, ekonomik ve siyasal yapısını görmek mümkündür. Dahası farklı demokrasi biçimlerinden de bahsedilebilir. (Özer 1996: 82). Yine Özer bir diğer hatanın demokrasi mekanizmasının işlerliğini sadece ekonomik ve gelişmişlik gibi özelliklere sahip toplumlara atfetmek olduğuna dikkat çekmektedir. Buradaki en büyük genelleme, demokrasinin ekonomik düzeyin gelişmişliği ile ilgili olarak değerlendirilme biçimidir. Keza bu mantıkla sadece ekonomik açıdan gelişmiş olan toplumlarda demokrasi hayat bulabilmektedir. Ancak Özer, bu görüşü ileri sürenlerin kültür kavramını da ele almak zorunda kaldığını belirtmektedir. Bu kapsamda kültür, tanımında olduğu gibi insanların tabiat ve birbirleriyle olan etkileşimleri sonucunda oluşan bir olgudur. Elbette ki teknoloji ve ekonomi alanındaki ilerlemeler demokrasi için önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak bileşenlerinde kültür gibi bir kavramı bulunduran demokrasinin varlığı için ekonomik düzey veya teknolojik gelişmelerin yeterliliği gibi bir şart sunulması veya buna bağlı olarak demokrasinin hayat bulmadığı veya bulduğundan bahsedilmesi doğru bir yaklaşım olmasa gerek (A.g.e.: 83).

Demokratik yapılarda önemli bir etken olarak görülen toplumsal kültür ulusal bir kültür anlayışından müteşekkilmış gibi görülebilir. Ancak net bir şekilde toplumların kültürel açıdan homojen bir yapıdan müteşekkil olduğunu söylemek zordur. Keza her toplumda farklı grupların varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Öyle ki zaman zaman bu gruplar birbirleriyle rekabet halinde bile olabilirler. O nedenle toplumun genel kültür yapısında sosyal alt grupları karşılayan alt kültürlerin varlığı önemlidir. Toplumun tamamı göz önüne alındığında elbette belli bir kültür sistemini görürüz.

Ancak kültür sisteminin farklı gruplarının da kendilerine münhasır kültürleri bulunmaktadır. O halde ulusal düzeyde hakim olan siyasal kültür, yerel ve bölgesel kültür sistemlerinin bir toplamı şeklinde oluşmaktadır (Çam, 1975: 86).

İşte bu farklılıklar toplumda kültürel açıdan hem zenginlik hem de canlılık oluşturmaktadır. Tüm bunlara karşın söz konusu farklılıkların arasında uyum, idare ve dengeyi yakalayabilmek de oldukça önemlidir. Söz konusu bu farklılıklar güçlü tezatlıklarla ortaya çıkabilir. Durum böyle olunca, sosyal ve siyasal uyumun devamı da zora girmiş olur ki, bu da sistemin mevcudiyetini koruyamaması anlamına gelir (A.g.e.). Dolayısıyla siyasal kültür ve demokrasinin devamlılığı için en az seviyede olsa bile, toplumsal kültürün belli bir uyum içerisinde seyretmesi gerekmektedir.

Siyasal sistem ve siyasal kültür arasında güçlü ilişki dikkate alındığında, bu iki kavram karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Yani güçlü veya yerel bir siyasal kültür demokrasinin doğmasında etkili olabilir. (A.g.e.).

Özetle, demokrasiye uygun bir siyasal kültür için demokratik iktidarların, yönetim ve mesuliyet unsurları arasında çok iyi bir denge sağlaması gerekmektedir. Bu çerçevede demokratik bir hükümet aldığı kararları uygulayabilme gücüne sahiptir. Fakat bu kararlar toplumu oluşturan bireylerin talep, istek ve temennileri çerçevesinde olmalıdır. Demokratik olan bir siyasal sistemde, bireylerin beklenti ve taleplerini öğrenebilme adına mevcut iktidarın bilgi alabilme imkanına sahip olması beklenir. Diğer taraftan demokratik bir rejimin devamı sadece anayasa ve kurumlarla da sınırlı değildir. Zira demokrasinin toplumda arzu edilen şekilde işleyebilmesi toplumun demokrasi kültürünü benimsemesiyle mümkündür (A.g.e.: 86-87).

O halde demokratik bir siyasal kültürün oluşabilmesi için bireyin değeri daha öncelikli olmalıdır. Yani birey değerli olma vasfıyla siyasal sistemin merkezinde olmalıdır. Böylece bireyin değerli olması anlayışıyla, karşılıklı olarak bireyler birbirlerinin fikir ve düşüncelerini dikkate alır. Bu aynı zamanda siyasal sisteme katılımın sağlanmasında etkili bir unsurdur. Dolayısıyla bireyler kamusal sorunlarla ilgili çözüm üretebilir, dahası karşıt görüş beyanında bulunabilir. Bu görüş ve fikirler bireyin değeri bağlamında önemli kabul edilir. O nedenle mevcut iktidar, çoğunluğun fikir ve düşüncelerini dikkate almak suretiyle topluma uygun bir yönetim anlayışı ile hareket ettiği takdirde, toplumdaki tüm farklı gruplar tarafından meşru kabul edilir (Çam, 1975: 86-87).

Öte yandan toplumdaki her bir ferdin karşılıklı olarak birbirine duyduğu güven, hoşgörü, vatandaşların birlikteliği ve yönetimin denetlenebilir olması gibi unsurlar demokratik kültürün önemli birer emaresidir. O sebeple toplumda farklı kültürler bulunsan bile bu değerlerin farkında olan bir toplum ulusal bütünlüğü yakalamış olur. Almond ve Verba'nın çalışmasında ifade edildiği gibi toplumdaki kültürel farklılıklardan kaynaklanacak her türlü olumsuzluk ancak bu şekilde minimum seviyeye çekilebilir. Böylece bu farklılıkların minimize edilmesi, toplumu, ortak bir paydada buluşturan yurttaşlık kültürüne doğru götürebilir (Kuşat, 2011: 132).

Bu aşamda yurttaşlık paydasında buluşturan bu değerlere kısaca göz atmakta fayda olacaktır. Demokrasinin belki de temeli sayılabilecek en önemli unsuru toplumsal hoşgördür. Zira toplumdaki her türlü fikir, düşünce ve özgür rekabet ortamı demokrasinin önemli birer dayanağıdır. Bu bağlamda hoşgörü, toplumu oluşturan her bireyin çıkar ve eşitlik karinesini esas alır. Her birey, kendi menfaatleri çerçevesinde geleceği ile ilgili kararları alabilme kabiliyetine sahip olmalıdır. Böylece bireyin kendi görüş ve düşüncesinde olmayanlara karşı hoşgörülü olması beklenir. Zira toplumsal düzeyde yurttaşlık kültürünü yakalamak ancak bu şekilde mümkün olur (Gökçe, Akgün ve Afacan, 2001: 6-7).

Demokrasinin sağlıklı çalışabilmesinde temel öğelerden biri de toplumun siyasal kurum ve kuruluşlara yönelik geliştirdiği güven kavramıdır. Siyaset bilimcilere göre, toplumda baş gösterecek güvensizlik, vatandaşlar arasında moral bozukluğuna, hayal kırıklığına ve siyasal yabancılaşmaya neden olacağından, demokrasi istikametinde negatif bir durum meydana gelmesine sebebiyet verecektir. Zira uzun süreli bir güven sorunu mevcut sistemi ortadan kaldırabilir (A.g.e.: 7). Ünlü siyaset bilimci Easton "Halk desteğinin belli bir minimum düzeyin altına düşmesi durumunda, her çeşit siyasal sistemin varlığının tehlikeye düşeceği"ni (aktaran Gökçe, Akgün ve Afacan, 2001: 7) söylemektedir. Vatandaşların organize olarak birlikte hareket edebilme kabiliyeti aynı zamanda demokrasinin istikametinde belirleyicidir. Çoğulcu toplum düşüncesine dayanan demokrasi; farklı ideolojik, ekonomik ve siyasal düşüncelere sahip bireylere, kendileri gibi düşünenlerle birlikte hareket etme imkanı verir. Diğer bir ifadeyle demokrasi, farklı fikirlerden müteşekkil olan bu grupların siyasal iktidarı etkileyebilme ve onunla mücadele edebilme esasına dayanır. Ancak unutulmamalıdır ki, birlikte hareket edebilmek için yine güven unsuru önemli yere sahiptir (Gökçe, Akgün ve Afacan 2001: 7).

Yönetimin denetlenmesi demokrasilerde önemli bir yere sahip başka bir husustur. Halkın yönetenler üzerinde sürekli denetim yapabilme kabiliyeti demokrasi kültürü açısından etkin rol oynamaktadır. O nedendir ki, bireylerin siyasete ilgi duymaları, siyasal olayları takibi ve yeri geldiğinde kanuni yollarla siyasal mercileri etkileyebilme kabiliyetleri önemlidir. Böylece yöneten ve yönetilenler arasında kurulan iletişimle devlet işlerini yürüten iktidar ve devlet yöneticileri, halk tarafından takibin yapıldığı bilinciyle daha dikkatli hareket edeceklerdir (A.g.e).

Ayrıca yukarıdaki değerlendirmelere ek olarak demokrasinin istikrarında eğitim de etkili bir faktördür. Her ne kadar bazı siyaset bilimciler Almanya ve İtalya'nın Avrupa'nın en iyi eğitim sistemine sahip olmalarına rağmen demokrasinin beklenen düzeyde işleyemediğini öne sürseler de, demokrasi ve eğitim arasında ciddi bir etkileşim olduğu inkâr edilemez. Elbette burada eğitimin niteliği ve kalitesi önemli bir yere sahiptir (Özer, 1996: 93). Öte yandan yetişen yeni nesillere toplumsal düzeni ve kültürü öğretirken, sadece resmi öğretim yapan kurumlarla sınırlı kalmamak gerekir. Aile, kitle, iletişim araçları, siyasal partiler, meslek grupları ve sivil toplum örgütleri de eğitimde belli bir rol üstlenmektedirler. Ancak demokratik kültürün aşılmasında eğitim unsurunu doğru konumlandırmak gerekir. Bireyin okul dışındaki farklı kültürel yapısının da göz önünde bulundurularak demokrasinin amaç ve değerleri bağlamında bir eğitim anlayışının oluşturulması gerekmektedir (A.g.e.: 93-94).

Genel itibari ile demokrasinin performansı siyasal kültürün tezahür şekliyle ilişkilidir denebilir. Demokrasi kültürünün oluşabilmesi için yönetenlerle yönetilenler arasında uyumlu bir iletişim olmalıdır. Almond ve Verba da, bir sistemin istikrarlı hale gelebilmesini siyasal kültürle uyumlu olması koşuluna bağlamaktadır (Duverger; 1998:90). Bu noktada demokrasi kültürünün oluşma biçimi ve süreci önem kazanmaktadır. Zira demokrasi kültürü ile birey, toplum ve devlet arasında ciddi bir bağ oluşturulmaktadır (Özden ve Hamurcu, 2020: 2380; Saltuklu, 2017: 149). İstikrarlı bir demokraside önemli ölçüde yerleşmiş bir demokratik siyasal kültüre ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim siyasal kültürü gelişmiş toplumların çağdaş demokrasiye sahip oldukları söylenebilir (Erzen ve Yalın, 2012: 57).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OTORİTER, TOTALİTER VE ENDÜSTRİYEL AÇIDAN GERİ TOPLUMLARDA SİYASAL KÜLTÜR

Bir kısım siyaset bilimciler demokrasi ve siyasal kültür ilişkisini açıklarken, demokrasinin içinde barındırdığı prensipler çerçevesinde, mevcut siyasal kültürle uyumlu olarak mecrasında ilerleyebileceği gibi, uyumlu olmayan veya aksi refleks gösteren siyasal kültürlerde ise varlığını sürdüremeyeceğini iddia etmektedir. Bundaki en büyük faktör, her toplumun kendine has bir kültür anlayışına sahip olması şeklinde gösterilmektedir (Çam, 1975: 86; Dahl, 2021: 165-169). Böylece siyasal kültürün güçlü bir demokrasi anlayışı için oluşturacağı uygun alt yapı biçiminin de öne çıktığı görülmektedir. Zira demokrasinin kendiliğinden doğduğu uygun zeminli toplumlar ile sonradan girdiği toplumların zorlu sancılı süreçleri arasında ciddi farklılıklar vardır (Özden ve Hamurcu, 2020: 2388).

Diğer taraftan demokrasinin beklenen düzeyde gelişimi için siyasal kültürde ekonomik ve sosyal yapının belli bir denge ve uyum içinde olması gerektiği ortadadır. Bu denge sağlanamaz ya da bozulursa otoriter ve totaliter bir rejim için uygun koşulların oluşmasına sebebiyet verilebilmektedir. Bunun en bariz örneği olarak verilen 1913 Almanya'sında orta sınıfın ekonomik açıdan yaşadığı kriz, Nasyonel sosyalizmin ortaya çıkmasında ve güçlenmesinde belki de en önemli etken olmuştur (Çam, 1975: 183). Bu aşamada, demokrasinin bu kadar birey eksenli imkanlar sunmasına karşın, bireyi hayatın hemen her alanında kontrol altında tutan otoriter ve totaliter rejimlerde ve endüstriyel gelişimin yetersiz olduğu toplumlarda siyasal kültürün nasıl şekillendiği önem kazanmaktadır. O nedenle bu bölümde totaliter, otoriter ve endüstriyel açıdan geri kalmış toplumlarda mevcut rejimlerin devamlılığı için nasıl bir siyasal kültür anlayışı oluşturdukları analiz edilecektir.

3.1. Otoriter Rejimlerde Siyasal Kültür

Konunun girişinde totaliter ve otoriter rejimler arasındaki farkı ifade etmekte fayda olacaktır. Otoriter rejimlerde bir kişi veya zümrenin etkin ve baskıcı yönetim anlayışı söz konusudur ve vatandaşlara tanınan özgürlük sınırlıdır. Totaliter rejimlerde ise hükümetin vatandaşlık üzerindeki denetimi ve etkisi sınırsızdır. Sosyal hayatın üzerindeki denetimin varlığından ciddi bir şekilde bahsedilebilir (Turan, 1996:

194-195). Kültür, sanat, eēitim ve ahlâk gibi unsurlara rejimin direk müdahalesi söz konusudur. Bundaki amaç totaliter rejimin benimsediēi ideolojinin siyasal kültür olarak aşılanmasıdır. O sebeple otoriter rejimlerdeki sınırlı devlet denetimi ile totaliter rejimlerde denetim dikkate alındığında otoriter rejimin demokrasi ve totalitarizm arasında gidip gelen bir rejim şekli olduēunu görürüz (Heywood, 2007: 52; aēla, 2021: 183).

Otoritecilik, kurumlar birey önünde yok olduēu zaman ortaya çıkan bir yapıdır. Asli olarak otoritecilik  efin kontrolündedir. Diēer taraftan modern toplumlarda ise otoritenin ortaya çıkma nedeni bireylerin kendilerine olan güvenlerini kaybetmesi durumudur. Burada önemli olan husus, liderin üstün kabiliyetlerinden öte, yönetilen halkın hak ve özgürlük gibi hayati deēerlerinden vazgeçmesi durumudur. Keza halkın bu temel haklardan vazgeçmesi, sorgulama ve talep etme gibi kabiliyetlerini ortadan kaldırdıēından, yönetici konumunda olan otoriteye önemli bir g  ve hareket imkanı doēmaktadır (am, 1975: 184). Öte yandan başka bir görüşe göre otoriterlik, faşizmin ve Avrupa'nın ahl k  ve dinsel yozla masının bir sonucu olduēudur (aēla, 2021: 187-188).

Demokrasi akla, kanuna ve halkın egemenliēine dayanan bir anlayış olmasına raēmen, tarihte demokratik yönetimlerin kolaylıkla güce dayalı bir yönetim anlayışına d n  t kleri görülebilmektedir. Yönetime gelebilmek adına toplumu ikna yolunu kullanarak istediēini elde eden iktidar sahipleri, daha sonra kontrol altına aldıkları kurum ve kuruluşları istedikleri şekilde organize edebilmektedir. Bu şekilde demokrasilerin otoriter bir  ekle bürünmesi mümkün hale gelmektedir. Bu rejimler sınırlı oēulculuk anlayışıyla hareket eder ve farklı biçimlerde tezahür edebilir. Yine iktidar sahipleri, moderniteye karşı ve aşırı milliyetçi otoriter rejim anlayışıyla, toplumun devlete olan baēlılık gücünden faydalanmak için, kahramanlıkların kutsalla tırıldıēı, modernitenin ret edildiēi kapalı bir millet anlayışı hakim kılmaya çalışır. Burada bu yönetimlerin benimsedikleri siyasal kültür anlayışlarını topluma benimsettme abasıda oldukları çıkarımını yapabiliriz. Salazar dönemi Portekiz, Vichy dönemi Fransa ve Franco dönemi İspanya bu rejim türü için örnek olarak verilebilir. Bazı otoriter rejimler toplumda milli deēerler üzerinden (duygu ve deēer y n ) siyasal kültür anlayışı olu tırmaktadırlar. Bu rejimlerin aşırı milliyetçi olduēu ve ulusal eēitim sistemini de yine aşırı milliyetçilik doērultusunda dizayn ettikleri görülmektedir (aēla, 2021: 182-184). Zira Fransız İhtilali'nin getirisi olan

milliyetçilik ve hürriyet anlayışından hareketle milli bağımsızlık argümanı çokça kullanılmıştır (Armaoğlu, 2010: 28-32). Özellikle basın yayın araçları bu amaçla kullanılarak bu tutum, halka demokratik bir anlayış olarak empoze edilmektedir (Heywood, 2007: 297). 1960'larda neo-liberalizm ve Opus Dei Tarikatı etkisinde olan İspanyol yöneticiler, benimsedikleri bu anlayışın aslında en ideal demokrasi anlayışı olduklarını iddia etmişlerdir (Çağla, 2021: 184).

Otoriterlik bazen “Sultanizm” gibi geleneksel değerler üzerine kurulu yönetim biçimi olarak da ortaya çıkar. Burada iktidar, kamu mallarının tamamına sahiptir ve kurumsallaşmaya müsade yoktur. İktidar ilişkileri akraba ve kendisine tabi olan kişiler arasındadır. Burada moderniteye karşı bir tutum görülür. Afrika ve Güney Amerika'daki bazı ülkelerde, siyasi tarihte ise Avrupa'da 16. ve 17. yüzyıla kadar feodalite olarak görülen bir yönetim şeklidir. Bu tür rejimler bölgesel olarak demokrasiler içinde varlıklarını idame ettirebilirler. Korsika ve Sicilya'da görülen yönetim şekli buna örnek olarak gösterilebilir. Burada yerel yönetim ve mafya siyasal bir ilişki kurarak yerel otoriter bir yönetim anlayışı sergilemektedir (Çağla, 2021: 184-185). Bu otoriterlik anlayışları Almond ve Verba'nın tebaa kültürü tanımlamasına denk düşmektedir. Birey toplumda varlığını sürdürürken siyasal kurumlara karşı uzak, ilgisiz ve etkisizdir. Birey siyasal kurumlardan haberdardır. Ancak kendisini tebaa olarak gördüğünden siyasal yapı üzerinde herhangi bir tasarrufu olamayacağını düşünmektedir. Bu sebeple siyasal merkezin içinde kendini görmediği gibi, siyasetin işin ehli kişilerce ve toplumun önde gelenleri tarafından yapılabileceğini düşünerek pasif bir görünüm sergiler (Duverger, 1998: 89-90; Karadağ ve Akbaş, 2009: 172-172; Özer, 1996: 84).

Popülist otoriter rejimlerde ise karizmatik lider ön plandadır. Böylesi bir vasma sahip olan lider kolayca halkın desteğini arkasına alır. Bu şekilde lider, desteğini almış olduğu halk kitlesi ile arasında duygusal yakınlığı kolay bir şekilde oluşturabilir (Çağla, 2021: 185). Demokrasiden türeyen bu otoriter rejim şeklinin en radikal örneğinin Hitlerin faşizmi olduğu söylenebilir.

Dil faktörü de siyasal kültürün oluşturulmasında önemli yer tutmaktadır. Keza dil toplumların dizayn edilmesinde etkili bir faktördür (Özer, 1996: 86). Otoriter rejimlerde ana tema olan milliyetçilik ideolojisi göz önüne alındığında (Heywood, 2007: 297) milliyetçilik için de dil önde gelen unsurlardan biridir (Belge, 2012: 108). Dilin ortak bir kültür anlayışı olması dışında bu rejimler için başka bir fonksiyonel

özelliğinden bahsedilebilir. Halkta karşılık bulan, güçlü bir hitabet sanatına ve konuşma yeteneğine sahip olan lider, çok fazla bilgiye sahip olmasa bile birçok insanı rahatlıkla etkisi altına alabilir (Çağla, 2021: 186).

Otoriter rejimlerde, ekseriyetle statükocu ve denetleyici bir siyasal kültür anlayışı hakimdir. Irak'ta Saddam Hüseyin ve Filipinler'de Ferdinand Marcos gibi isimler bu rejim biçimine örnek olarak gösterilebilir. Topluma korku ve bağlılık aşılayarak istedikleri kanunları oluştururlar. Ayrıca kendileriyle birlikte hareket edenlere ödül vererek bu bağlılığı güçlendirirler. Otoriter rejimlerde halkın ve muhalif olanların fikirleri baskı altındadır. Yani ifade özgürlüğü yoktur. Bu rejimler hedeflerine ulaşabilme adına siyasi partileri ve toplu kalabalıkları araç olarak kullanırlar. Dolayısıyla topluma yaptırmak istedikleri her şeyi oluşturdukları bu siyasal kültür ile yaptırabilirler (Yılmaz, 2019: 4).

Totaliter rejimlerle otoriter rejimlerin siyasal kültürlerinde bu iki rejimi birbirinden ayıran önemli bir özellikten bahsedilebilir. Bu özellik, siyasal katılım noktasındaki farklılıktır. Bir diğer ifadeyle totaliter rejimlerde toplum, devlet kontrolündedir. Ancak devlet ideolojisinin gerçekleşmesi için odaklansa bile siyasal katılımı da teşvik etmektedir. Buna mukabil otoriter rejimlerde toplum olabildiğince devlet yönetiminden uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Faşizmde bireylerin siyasal katılımı parti teşkilatları ve mesleki grupların örgütlenmeleri ile yapılırken, Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nde yine devlet kontrolü olmak kaydıyla sınıfsal örgütlenme şeklinde siyasal katılım gerçekleştirilmiştir. Dahası toplum buna zorlanmıştır (Mutlusu, 2001:89).

3.2. Totaliter Rejimlerde Siyasal Kültür

İtalyan faşist diktatör Benito Mussolini liberalizm ve demokrasiyi yok olmaya mahkûm eski tür fikirler olarak nitelendirirken, totaliter rejim (totalitarianism) rejimini ise bu rejimler karşında yeni bir rejim şekli olarak ifade etmiştir (Kalaycıoğlu ve Kağnıcıoğlu, 2018: 25).

Totaliter rejimin siyasal kültüründe belli bir ideolojiyi hayata geçirme düşüncesi vardır. Amaç toplum ve toplum bireylerinin yaşantısını kontrol altına almaktır. Öyle ki, bireylerin mahrem yaşantılarını bile düzenleyip takip eden devlet anlayışına sahip bir siyasal rejim şeklidir (Kalaycıoğlu ve Kağnıcıoğlu, 2018: 25). Bu açıdan bakıldığında toplum, aile, okul, dernek, sendika ve benzeri birçok toplumsal,

ekonomik ve kültürel yapı, bir siyasal ideoloji ve liderin denetimi altında şekillendirilmektedir (Çağla, 2021:190-283). Burada günün her anında herkesin birbirini izlediği, denetlediği ve uygun gördüğü takdirde devletin görevlendirdiği yetkililere bildirebildiği bir yapıdan bahsedebiliriz. Bu çerçevede anne ve babalar çocuklarını gözlemlerken çocuklar da anne ve babalarını gözlemleyip denetleyecektir. Dahası çocuklar öğretmenlerini, arkadaşlarını denetleyerek devlet görevlilerine bilgi verecek şekilde yetiştirilmektedir. Bu minvalde toplumda kapsamlı güçlü bir ideolojik görüşün hakim kılındığı siyasal kültür anlayışından bahsedilebilir. Bu ideoloji topluma bir dünya görüşü olarak sunulurken aynı zamanda bir inanç sistemi de oluşturulmuş olur (Kolakowski, 1993: 319; Kapani, 2011: 93; Kalaycıoğlu ve Kağmcıoğlu, 2018: 25).

Totaliter rejimleri öz itibarıyla insan varlığının tüm boyutlarına etki eden ve her şeyi kapsayan bir devlet biçiminin oluşturulması olarak tanımlanabilir. Ekonomi, eğitim, kültür, din ve aile yaşamı doğrudan devlet kontrolündedir. Hitler Almanyası, Stalin SSCB'sini totaliter rejimlere örnek olarak sıralanabilir. Bu rejimler toplumu gözetim altında tutarak asayiş terörist yöntemlerle sağlamaktadır. Bu yolla ideolojik manipülasyon kontrol sistemi oluşturulmaktadır. Böylece devlet toplumu sindirerek özel alanı tamamen ortadan kaldırmaktadır. Faşistlerin hedefinde bireylerin sosyal bütünlük içindeki aidiyetlerini çözme amacı vardır (Heywood, 2007: 142).

Totaliter rejimler ve demokratik rejimler birbirlerine zıt olan bir siyasal kültür ortamında gelişimlerini gerçekleştirirler. Bu bağlamda totaliter rejimlerde siyasal kültür anlayışı için şunlar söylenebilir;

1. Demokraside özgürlük, farklı fikirlerin hoş görülmesi ve çoğulcu kültür anlayışı hakim iken totaliter rejimlerde tek bir düşünceye sarsılmaz bir sadakatle bağlılık söz konusudur (Kalaycıoğlu ve Kağmcıoğlu, 2018: 26).
2. Özgürlük ve farklı düşünce gibi olgular kabul edilmediği gibi zafiyet, tehdit ve düşmanlık gibi algılanarak cezalandırılabilir (A.g.e.).
3. Totalitarizm için belki de hayati sayılabilecek önemli bir başka politika yöntemi ise toplumun milli duygularını uyandırabilecek koşulların oluşturulmasıdır. Bunun için mutlaka karşı bir düşman inşa edilir. Örneğin Nazizmin halk dilinde işaret ettiği düşmanlar Çingeneler ve Yahudilerdi (Fulbrook, 2011: 181; Çağla, 2021: 190).

4. Totaliter rejimlerdeki toplumlar, lider konumundaki kişinin karizmatik özelliklerinden etkilenecek onların söylediği veya yönlendirdiği birçok şeyi yapma eğilimi gösterirler. Sovyetler birliği'nde Stalin İtalya'da Mussolini ve Almanya'da Hitler en popüler örnekler olarak gösterilebilir (Yılmaz, 2019: 4).
5. Totaliter rejimlerde bireyler, diktatör liderle kendi aralarında önemli ortak ideolojik bir bağ olduğunu düşünerek onu takip ederler. Bu bağ ile lider arzu ettiği şekilde ülkeyi yönetebileceği bir güce sahip olduğunu düşünür. Dahası bu güç anlayışıyla lider normal bir birey olmaktan çıkarak dini bir siyasal güç haline dönüşebilir. (A.g.e.).
6. Demokratik rejimlerde halkın karar alma süreçlerine dahil olabilmesine karşın totaliter rejimlerde bireyler karar alabilme eylemini diktatör liderlere bırakırlar ve kendilerini bu kararların uygulanmasında gerekli birer araç olarak görürler. (A.g.e.: 142-143).
7. Totaliter rejimlerde bireyler ve dolaylı olarak da toplum, kendini devletin devamlılığı için var olma sebebi olarak görür (Mutlusu, 2001: 88-89).

3.4. Endüstriyel Gelişimin Yetersiz Olduğu Toplumlarda Siyasal Kültür

Münci Kapani (2011), endüstrileşmenin ve sosyo-ekonomik düzeyin gelişmediği ülkelerde, siyasal kültürün yerleşmesinde etkili olan kamuoyunun oluşamamasında dahli olan birtakım zorlukların olduğuna dikkat çekmektedir. Bu tür toplumlarda demokrasi kültürünün oluşamamasının nedenlerini ise o toplumun siyasal ve kültürel özelliklerine bağlamaktadır. Buna göre endüstriyel gelişimin yetersiz olduğu toplumlarda;

1. Farklı din, dil, ırk ve kültür gibi etkenlerden dolayı milli birlik gerçekleşmemiştir (Kapani, 2011: 170).
2. Toplumun bireyleri siyasal bir bütünün yani devletin üyesi olma anlayışından uzaktırlar (A.g.e.).
3. Nüfus yoğunluğunun büyük bir kısmı kabile, klan ve etnik gruplar halinde yaşadıklarından dolayı cemaat kültürü çerçevesinde içe dönük bir yaşam tarzı sürmektedirler (A.g.e.).
4. Bu ülkelerde geleneksel bir yapı olduğundan sosyal gruplaşma ve örgütlenme anlayışı oldukça zayıftır. Öyle ki ortak çıkarlar ve amaçlar etrafında bir araya gelen

ve bunlar için çaba harcayan gruplara rastlanamaz. Böylesi gruplar olsa dahi zayıf ve etkisiz kalırlar (A.g.e.).

5. Eğitim düzeyinin düşük olmasına bağlı olarak kitle iletişim araçları da bu ülkelerde fazla yaygın değildir. O nedenle toplumun çoğunluğunun iletişimde, kitle iletişim araçlarının yetersizliği önemli bir engel niteliğindedir. Aynı zamanda bu durum bir anlamda dış dünyaya olan bağlantının zayıflığı demektir. Bu çerçevede toplumun fikir ve düşünce kabiliyetlerinin oluşması zorlaşmaktadır (Kapani, 2011: 170-171; Ateş, 1976: 177).

Bu yaşam tarzı Almond ve Verba'nın yöresel kültür anlayışı çerçevesinde değerlendirilebilir. Yöresel siyasal kültürde bireyin sadece ait olduğu çevreyle oluşturduğu bir aidiyet anlayışı vardır. Birey mensubu olduğu siyasal merkezden habersizdir. Zira bulunduğu çevre dar ve sınırlıdır. O sebeple siyasal merkezin uzağında, mensubu olduğu ulusun kurumlarından habersizdir. Bu nedenle bilgi sahibi değildir. Siyasal kurumların farkında olsa bile herhangi bir beklenti içerisinde yer almaz. Bireyin hareket alanı bulunduğu yöresel alanla sınırlıdır. Bireyin varlık anlamı mensubu olduğu cemaate bağlıdır (Duverger, 1998: 89- 90; Karadağ ve Akbaş, 2009: 172; Özer, 1996: 84).

Öte yandan Toktamış Ateş, Kapani'nin siyasal kültür için kamuoyunun oluşamamasında "Farklı din, dil, ırk ve kültür gibi etkenlerden dolayı milli birlik gerçekleşmemiştir" (Ateş, 1976:178) izahını reddetmektedir. Ateş'e göre bu etkenler milli birliğin sağlanmasında engel teşkil edebilir. Ancak farklı din, dil, ırk ve kültür gibi etkenler demokrasinin istikrarı yönünde bir engel olmayacağı gibi, demokrasinin gayet iyi işleyebileceğini öne sürmektedir. Ateş bu iddiasını Kanada, Amerika, Belçika ve İsviçre örnekleri ile desteklemektedir. Zira kültürel ve sosyal yapı biçimi ile ilgili yapılan iddialar tamamen bir yoruma dayalıdır. Çünkü demokratik ilkeler evrenseldir. Ateş, farklı din, dil, ırk ve kültüre sahip ülkelerdeki demokrasi anlayışı ile Batıda uygulanan demokrasi anlayışı arasında sadece uygulama biçimi ve ekonomik ve sosyal açıdan koşul farkının olabileceğini söylemektedir (A.g.e.).

Diğer taraftan Tarık Zafer Tunaya ise; Batılı anlamda demokrasinin varlığını "Belli bir verimliliğe sahip olan topraklarda büyüyen bir bitki" olarak nitelendirirken, söz konusu bu toprakların gelişmiş bir sosyal ve ekonomik düzey yakaladığını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere Kapani'nin demokrasinin gelişimin yetersizliği ile ilgili

öne sürdüğü, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak endüstriyel açıdan geri toplumlardaki yaklaşımına, Ateş'in demokrasinin evrenselliği çerçevesinden eleştiri getirdiğini görüyoruz. Tunaya'nın ise meseleye sadece Batı'nın uygun bir zemine sahip olduğunu ve demokrasinin bu zeminde hayat bulabileceği tespitiyle yaklaştığını görmekteyiz (A.g.e.:186-189). Avrupa'nın demokrasi serüveninde tecrübe ettiği tarihi ve siyasal süreç göz önüne alındığında, Batı ile endüstriyel ve ekonomik açıdan geri kalmış toplumlar arasında, demokrasinin vücut bulması ile ilgili bir mukayese veya yaklaşımın ne kadar uygun düşeceği elbette tartışma konusudur. Zira demokrasinin hitap ettiği her toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapının aynı olması beklenemez. O nedenle demokrasinin evrensel olduğu düşünüldüğünde hitap ettiği toplumların siyasal kültür anlayışları çerçevesinde kendisine yer bulacağı söylenebilir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında her siyasal rejimin kendine münhasır bir siyasal kültür anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Totaliter ve otoriter rejimlerin korku, baskı ve sindirme yoluyla toplumda oluşturmaya çalıştıkları siyasal kültür anlayışına karşın, demokrasi, bireyi merkeze alan, önceleyen ve düşünce özgürlüğü tanıyan bir siyasal kültür oluşturmaya çalışır (Yılmaz, 2019: 4). Ancak siyasal kültür oluşturulurken Aydemir'in ifade ettiği gibi (2001) topluma ait değerler olan ortak ideolojik ve sosyal değerleri, siyasal kültürden ayrı görmemek gerekir. Zira totaliter ve otoriter rejimlerin bunlardan çok rahat beslendiklerini söyleyebiliriz. Bu rejimler kültürel milli değerler etrafında bir siyasal kültür oluşturma politikası izlemişlerdir (Heywood, 2007:297; Fulbrook, 2011: 181; Çağla, 2021: 190). Endüstriyel açıdan geri kalmış toplumlarda da kültürel değerler, siyasal kültürü şekillendirmektedir. Fakat bu bölgelerdeki demokrasinin endüstriyel seviye ile doğru orantıda seyrettiğini söylemek mümkün olmayabilir. İktisadi yapısı tarım ekonomisine dayalı bir bölgenin sahip olduğu siyasal kültürden meydana gelecek bir demokrasi için az veya yeterli gibi bir ifadenin kullanılması ne kadar doğru olur? Öte yandan bu tür toplumlarda demokrasinin pozitif veya negatif yönlü geliştiğine veya gelişeceğine dair siyaset bilimcilerin müşterek bir görüşe sahip olduklarını söylemek güçtür (Ateş, 1976:178 – 189).

Genel hatlarıyla yukarıda yaptığımız izahatlar bağlamında siyasal kültürün mevcut siyasal sistemin kabulünde etkin rol oynadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dahası siyasal kültür, siyasal sistemin kalıcılığının ve devamını sağlayan bir araçtır. Bu izahı

destekler şekilde siyasal kültürün temel dayanaklarını ve siyasal sistem üzerindeki etkisini şöyle ifade edilebilir:

-Toplumda var olan değerler toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarından ayrı düşünülemez.

-Siyasal kültür toplumsal kültürün unsurlarından ayrı değildir.

-Siyasal kültür siyasal sistemi etkileyen yönetici grubun düşünce ve eylemlerini şekillendirir.

-Yaşanmışlıkların sonucunda kazanılan tecrübeler siyasal kültür üzerinde etkilidir (Aydemir, 2001).

Bu çerçevede demokratik siyasal bir kültürden bahsedebilmek için toplumun sahip olduğu tecrübe ve kültürel değerlerin dikkate alınması gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu unsurlar dikkate alınarak oluşturulacak bir siyasal kültür anlayışının demokrasinin istikameti üzerinde etkili olabileceği söylenebilir. Zaten demokrasinin kendisi de insan ve insana ait olan tüm değerleri önceleyen bir anlayış değil midir? Zira bireyin değerli kılınması onu demokratik bir siyasal kültürün öznesi haline getirecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALİ FUAD BAŞGİL’İN DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Türkiye’nin önemli düşünürleri arasında yerini alan Ali Fuad Başgil, Türkiye’de istikrarlı bir demokrasinin nasıl bir siyasi kültür gerektirdiğine yönelik fikirler ileri sürmüştür. Bu bölümde Başgil’in hayatı ve eserlerinde demokrasi ve siyasi kültür arasındaki ilişkiye yönelik öne sürdükleri fikirler analiz edilerek, demokrasinin istikrarında etkili olan siyasi kültürün nitelikleri, özellikleri ve nasıl olması gerektiğine yönelik çıkarımlara ulaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu fikir insanının, demokrasi ve siyasi kültür ilişkisi bağlamında öne sürdüğü görüşleri incelenerek tahlil etme yoluna gidilecektir.

4.1. Ali Fuad Başgil’in Hayatı

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil hem Türkiye’nin bilim hayatında hem de siyaset hayatında önemli etkiler bırakmış hukukçu, düşünür ve önemli bir siyasetçidir. Birçok önemli eseri kaleme alan Ali Fuad Başgil’in en önemli özelliği demokrasi ile ilgili vermiş olduğu mücadeledir. Akademik hayata verdiği katkılar ve anayasa hukukuyla ilgili önemli çalışmalar yapmasına rağmen, Türkiye’de demokrasi ve hürriyet mücadelesindeki katkısıyla ön plana çıkmaktadır (Dursun, 2019:128).

Türkiye’nin demokrasi ve hürriyet mücadelesinde Ali Fuad Başgil’in önemli iki teşebbüsünden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi 1 Ekim 1947’de kurulan “Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti”dir. Başgil, akademisyen, gazeteci, hukukçulardan müteşekkil kurucularla birlikte bu cemiyeti kurmuş ve cemiyetin yönetim kurulu başkanı olmuştur. İkinci teşebbüsü ise hürriyetperver vatandaşlarla birlikte kurdukları Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti’nin “neşir vasıtası” olan “Aylık Fikir Mecmuası”dır. İlk kez 1 Kasım 1948’de yayımlanmış, on birinci sayısından sonra yayın hayatı sona ermiştir (A.g.e.: 128-129).

4.1.2. Ailesi

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil 1893’te Samsun’un Çarşamba ilçesinde doğdu. Dedesi Bölükbaşıoğulları’ndan İbrahim Efendi’dir. Annesi Fatma Hanım, babası Mehmet Şükrü Efendi’dir (TDV, 1992: 128-129; Çağlayandereli ve Arslan, 2017:1).

4.1.3. İlim Hayatı

Başgil eğitim hayatına Çarşamba Tayyar Paşa İptidai Mektebi'nde başlamıştır. Çarşamba Rüştîyesi'nde orta eğitimini yaparken, I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır. Kafkas cephesinde dört yıl yedek subay olarak görev yapan Başgil, savaşın bitiminde 1919'da İstanbul'a gelerek yarım kalan lise eğitimini tamamlamıştır. Orta tahsilini bitirdikten sonra ticaret ve eğitim hayatı arasında bir tercih yapma durumunda kalmış bu süreçte kendisi için önemli bir şahsiyet olan hocası müderris Şevket Efendi'nin de yönlendirmesi ile eğitim hayatına devam etmiştir. Yüksek öğrenimi için Fransa'ya giderek Buffone Lisesi'nde eğitim görmüştür. Ayrıca bu sayede Fransızcasını geliştirme imkanı yakalamıştır. Daha sonra Paris'te Grenobel hukuk fakültesine girerek 1925'te hukuk fakültesinden mezun olmuştur. Paris hukuk fakültesinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya ithafen kaleme aldığı “Boğaz meselesi, başlangıcı, gelişimi, Lozan konferansındaki çözümü” isimli tezi ile doktorasını almaya hak kazanmıştır. Yurt dışında eğitimini tamamladıktan sonra 1929'da Türkiye'ye hukukçu, entellektüel ve aydın bir hoca olarak dönüş yapmıştır (Şık, 2019 :65 -66)

4.1.4. Akademik ve Memuriyet Hayatı

Başgil, Maarif Vekaleti Yüksek Tedrisat umum müdür muaviniği ile ilk görevini ifa etmiş, 1930 yılında da Ankara Hukuk Fakültesi'nde açılan sınavı kazanarak doçentlik unvanını almıştır. Bir yıl sonra yine aynı fakültenin Roma Hukuku profesörlüğü görevine getirilmiştir. Hukuk fakültesinde Roma Hukuku ve Gazi Terbiye Enstitüsü'nde medeniyet tarihi derslerini, İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte üniversiteye geçerek teşkilatı esasiye hukuku derslerini vermiştir. Mülkiye Mektebi'nde hocalık görevini ifa eden Başgil, Ticaret Mektebi müdürlüğünde ve İstanbul Yüksek İktisat'ta görev yapmıştır. Hatay anayasasını hazırlayarak Hatay'ın 1937'de bağımsızlığıyla ilgili Cenevre'de toplanan Milletler Cemiyeti komisyonunda Türk hükümetinin hukuk müşavirliği görevini üstlenmiştir (TDV, 1992:129).

Ayrıca, 1942 Beynelmilel Devletler ve İdari İlimler Akademisi'nin Berlin kongresinde, 1952'de Pakistan'ın Karaçi kentinde toplanan Umum İslam Kongresi'nde, 1959'da Ürdün ve Kudüs'te toplanan umum İslam Kongresi'nde ve 1959'da Wiesbaden'de toplanan hukukçular kongresinde Türkiye'yi temsil görevini üstlenmiştir. 1939'da ordinaryüs profesör unvanını alan Başgil, Türkiye'de ilk kez iş

hukuku alanında dersler vermiştir. 1938 ve 1947 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde dekanlık görevini yürütmüş, bir süre sonra Ankara hukuk fakültesi ve mülkiye mektebinde esas teşkilat hukuku derslerini vermiş, 1943'te tekrar İstanbul hukuk fakültesindeki kürsüsüne dönmüştür (Çağlayandereli ve Arslan, 2017: 2).

4.1.5. Siyasi Hayatı

1947'de sahibi ve yayın kuruluşu üyesi olduğu Hür Fikirler Mecmuasıyla okuyucularının karşısına çıkmıştır (Dursun, 2019: 129). 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde 147 öğretim üyesiyle beraber üniversiteden uzaklaştırılmasına rağmen özel bir kanunla üniversiteye tekrar dönme imkanı sunulmuş, fakat Başgil bunu bir haysiyet meselesi olarak gördüğünden üniversiteye dönmemiştir. Yine bu dönemde kurucu meclis aleyhinde kaleme aldığı makalesinden dolayı 1961'de tutuklanmış, aynı yıl tahliye edilmiştir. Başgil emekliliğe ayrılarak siyasete atılmış 1961'de Adalet Partisinden bağımsız aday olarak senatör seçilmiştir. Bu dönemde cumhurbaşkanlığı için adaylığını koymuş ancak 27 Mayıs taraftarlarının yoğun baskıları sonucu cumhurbaşkanlığı adaylığından ve senatörlük görevinden istifa etmiştir. 1962'de İsviçre'ye giderek Cenevre Üniversitesi'nde Türk Dili ve Tarihi kürsüsünde hocalık görevini sürdürmüştür. 1965'te ise Adalet Partisi'nden tekrar milletvekili seçilmiştir. Anayasa Komisyonu Başkanlığı görevini yapan Başgil, 17 Nisan 1967'de vefat etmiştir (TDV, 1992:129).

4.1.6. Edebi ve Fikir Hayatı

Başgil hayatı boyunca ilmi haysiyetini korumuş, anayasa hukuku hocası vasfıyla yeri geldiğinde hiç çekinmeden fikir ve düşüncelerini eserlerinde hapse girme pahasına açıklamıştır. Türk hukukçuları içinde sosyal, hukuki, siyasi alanlarda en fazla eser veren fikir insanıdır. Düşüncesinde hürriyetçi Batı düşüncesi hakimdir. Din ve laiklik hakkındaki görüşleri ve 27 Mayıs 1960 darbesiyle ilgili eleştirileri tartışmalara neden olmuştur. Başgil, tek parti dönemini ve Demokrat Parti'nin iktidarını tecrübe etmiştir. Bu dönemlerde siyaset ve düşünce hayatında değişimler olmuştur. Zira 1930'lardaki devletçi yaklaşımı liberalizme doğru yön değiştirmiş ve çok partili hayata geçiş sürecinde Hür Fikirler mecmuasında liberal hareketin önemli isimlerinden olmuştur (Soysüren, 2021: 644). Dergide Başgil'in demokrasi, adalet, hak ve hürriyet unsurlarına çokça yer verdiği görülmektedir. Özellikle demokrasi mekanizmasının

çalışmasına yönelik fikirleriyle, toplumun sahip olması gereken siyasal kültürün niteliklerini sıralamaktadır (Dursun, 2017: 221-224).

4.1.7. Eserleri

Başgil'in akademik eserleri fert, hürriyet, devlet, millet, demokrasi ve hukuk gibi kavramlar ekseninde bütünlük oluşturan çalışmalardır (Çağlayandereli ve Arslan, 2017:1)

Gençlerle Baş Başa (İstanbul 1949; 22.bs., 1988) isimli çalışmasında hayatı boyunca edindiği tecrübeleri gençlere anlatma gayesi taşımış, eserde, başarıya ulaşmanın yolları ve olası tehlikeler ile terbiyenin ruh ve karakter üzerindeki etkilerini anlatmıştır.

Din ve Laiklik (İstanbul 1954) isimli çalışmasında gerçek anlamda laikliğin din ve devlet işlerine müdahale etmediğini, vatandaşların din hürriyeti hakkını korkusuzca, özgürce ve kaygı taşımadan yaşamaları gerektiğini anlatmaktadır.

La Revolution Militaire de 1960 en Turquie "ses Origines" (Geneve 1963; 27 Mayıs ihtilali ve sebepleri, İstanbul 1966, M. Ali sebük- İ.Hakkı Akın) başlıklı eserinden dolayı anayasal düzeni bozmak ve yabancı ülkelerde memleketin itibarını küçük düşürmek suçlarından yargılanmıştır. Eser 27 Mayıs ihtilali içerikli olmakla birlikte Atatürk Türkiye'si ve inkılâpları hakkında Batılı okuyuculara bilgi verme gayesi taşımıştır.

Başgil'in kaleme aldığı başlıca eserleri şunlardır: *La Qestion Des Detroits (Ses Origines,Son Evolution,Sa Solition A La Conferance Lausanne*, Paris, 1928), *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri* (I-II İstanbul, 1935-1942), *Türkiye İş Hukuku* (İstanbul, 1940), *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri* (İstanbul ,1947), *Vatandaş Hürriyeti ve Bunun Teminatı* (İstanbul, 1948), *Cihan Sulhu ve İnsan Hakları* (İstanbul, 1948); *Seçim Sistemimizin Kıymeti ve Eksikleri* (İstanbul, 1948); *Türkçe Meselesi* (İstanbul, 1948), *Demokrasi ve Hürriyet* (İstanbul, 1949), *Devlet Nizamı ve Hukuk* (İstanbul, 1950), *İlmin Işığında Günün Meseleleri* (İstanbul, 1960), *Demokrasi Yolunda* (İstanbul, 1961), ayrıca İsviçre'de 1962'de yazdığı hatıraları da *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları* (İstanbul,1990) adıyla yayımlanmıştır (TDV, 1992:129). Başgil kaleme aldığı bu kıymetli eserlerle Türk düşünce tarihinde önemli şahsiyetler arasında yerini almıştır.

4.2.Ali Fuad Başgil’de Demokrasi ve Siyasal Kültür

4.2.1 Demokrasi Kavramının Muhtevası ve Ekseriyet Esası

Ali Fuad Başgil için demokrasi kavramı önemli ve farklı bir yerde durmaktadır. Bu anlamda demokrasiyle ilgili birçok çalışmaya imza atmıştır. Milli egemenliğin hâkim olduğu demokratik bir yönetim anlayışıyla, demokrasinin eşitlik ve özgürlükle olan bağı üzerine ehemmiyetle eğilmiştir (Haklı, 2018: 67).

Başgil’de demokrasi “muayyen” (belirli/belirlenmiş) bir yönetim biçimidir. İçinde muayyen bir zihniyet, bir cemiyet görüşü ve bir terbiye barındırmaktadır (Başgil, 2019: 38). Demokrasi, muayyen bir hayat telakkisi, ruh, terbiye, cemiyet görüşü ve ahlâk unsurlarının bileşenidir (Başgil, 2019: 53).

Başgil demokrasinin önemini ve değerini ortaya koymak adına demokrasinin tam tersi olan oligarşik yönetim anlayışlarından bahsederken, oligarşi ve demokrasi yönetimlerinin kendi ifadesiyle “gece-gündüz” gibi farklı yönetimler olduğunu söyleyerek bir kıyas yoluna gitmektedir. Esasen bu kıyasla, demokrasi rejiminin muhtevasını ortaya koyarken diğer taraftan bu rejimin birey ve topluma ne tür imkanlar bahsettiğinin farkındalığını oluşturma çabasında olduğunu söyleyebiliriz. Diktatör ve oligarşi yönetimlerini gece karanlığı, demokrasiyi ise gündüz aydınlığı olarak tarif etmekte olan Başgil, oligarşik yönetimleri, belli bir zümrenin veya grubun çıkarlarını içinde barındıran ve halkı geri planda tutan bir yönetim anlayışı olarak ifade eder. Ancak demokrasi halk eliyle gerçekleşen ve halkın menfaatlerine dayalı bir yönetim anlayışıdır (A.g.e.: 38).

Başgil’in ifadesiyle, “Demokrasinin saf ve ciddi şekli, kuvvet ve salahiyetini hakiki ve yalansız bir ekseriyetin, yani siyasi hürriyet ve müsavat esasları dairesinde teşekkül eden bir ekseriyetin elinde bulundurduğu hükümettir” (A.g.e.: 39). Başgil, böylesi imkân ve vasıflara sahip muayyen bir rejim olarak nitelendirdiği demokrasiyi bekleyen olası tehlikelere de dikkat çektiği görülmektedir. Ona göre, demokrasinin sunduğu imkânlar iyi niyetli olmayan kişilerce kullanılabilir. Bu noktada özellikle “Demagoji” ifadesini kullanmaktadır. Tıpkı otoriter ve totaliter rejimlerde olduğu gibi iyi niyetli olmayan kişiler demagoji ile halkın duygularına dokunarak gerçek olmayan söylemlerle iktidara gelebileceklerine işaret etmektedir. Bu kişiler halkı sadece yönetime gelebilmede bir basamak olarak görür. Dolayısıyla Oligarşi ve diktatör yönetimlerinin önemli bir silahı olan demagoji, demokrasi rejimleri için tehlike arz

etmektedir. Bu nedenle Başgil, demokrasiyi bu tehlikeden kurtarmak adına hükümet kontrolünün, dürüst, samimi ve şeffaf çalışan bir ekseriyetin elinde olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu aşamada Başgil'in ekseriyet kavramıyla karşımıza çıktığını görüyoruz. Başgil'de ekseriyet demokrasinin temel yapı taşı niteliğindedir ve demokrasiyi diğer rejim türlerinden ayıran en önemli unsurdur. Çünkü demokraside bu şeffaf çalışması gereken ekseriyet, Başgil'in ifadesiyle "Bin bir başlı bir hükümdardır" ve bu hükümdarlar sadece ayrıcalıklı bir zümreye veya gruba ait değil, halk tabanına da hitap etmektedir. Dolayısıyla gücünü halktan aldığı gibi, halkın yararına çalışır. Böyle bir işleve sahip olduğu sürece yine Başgil'in ifadesiyle, "Saltanat tacını taşır" aksi takdirde "Tekerlenir gider" (A.g.e.: 39-40).

Başgil, ekseriyet unsurunun herhangi bir grup, zümre veya meslek grubu olarak alınmaması gerektiğini söylemektedir (A.g.e.: 40). Zira Başgil ekseriyet meselesinde sürekli olarak bunun bir sınıfa veya zümreye ait olmadığı hususu üzerinde ehemmiyetle durmaktadır. Başgil'e göre, "Bir memleketin muayyen bir sınıfı mesela çiftçi veya işçileri o memleket nüfusunun ekseriyetini teşkil etseler bile, sırf çiftçi veya işçi menfaatlerini temsil etmek üzere teşekkül edecek bir hükümet tam anlamıyla modern bir demokrasi olamaz" (A.g.e.: 40). Başgil bu şekilde bir anlayışın sadece belli bir sınıf hükümeti olacağını söylemektedir. O nedenle düşünür burada ince bir ayırım yapmakta fayda görmektedir. Batı demokrasilerinde çiftçi ve işçi partisi gibi partiler yönetime geldiklerinde sadece belli bir meslek grubuna açık ancak başkalarına kapalı bir anlayışa sahip değildir. Başgil bu partilerin temsil ettikleri grupların dışında kalanlara kapalı olmadıklarının altını çizmektedir. Yani bir işçi veya çiftçi partisi bu partilerin ana düşüncesini benimseyen her kesime açıktır. Sadece işçi ve çiftçilerin menfaatlerini düşünmez, memleketin çıkar ve taleplerini tıpkı çiftçi ve işçi anlayışıyla göz önünde bulundurur. Başgil, "Hülasa demokraside halkı temsil ve hükümeti teşkil edecek olan ekseriyet grubunun sınıf, içtimai sıfat, vaziyet ve meslek farkı gözetmeksizin vatandaşları baş hasebiyle ve millet ailesinin manevi değerinde birbirine müsavi birer azası sıfatıyla içine alması lazımdır" (A.g.e.) anlayışıyla ülkeyi yönetmekle mesul olan ekseriyetin eşitlik karinesi ile hareket etmesi gerektiği vurgusunu yapmaktadır (A.g.e.). Dahası bu yaklaşımında, demokrasinin asli unsuru olarak telakki edilen ekseriyetin, hiçbir şekilde ayrıcalıklı bir grup veya zümreden müteşekkil olmaması gerektiğini söylemektedir (A.g.e.: 41). Düşününün bu yaklaşımını biraz daha açmak gerekirse; her ne kadar demokrasi bir grup ve parti

hükümeti olsa da, hükümet görevinde olan parti, diğer partiler arasında sadece ekseriyet hakkını elde eden konumundadır. Dolayısıyla belli bir sınıf veya zümrenin ortak çıkarları üzerine hareket eden bir anlayışa sahip olamaz. Başgil, ekseriyet partisi durumunda olan hükümetleri, her kesime açık, toplumdaki her bireyin özgürce düşünüp istişare edebildiği, fikirlerini söyleyebildiği bir ortamın oluşmasını sağlayan bir yapı olarak nitelendirmektedir. Zira demokrasi rejimi, ülke yönetiminde kendi menfaatini gözeten bir zümre ya da grubu kabul etmez, tamamıyla halkın içinden çıkmış ekseriyetin oyunu alan ve tüm toplumun görüşünü temsil eden bir hükümet anlayışından bahseder. O sebeple Başgil bu yönüyle demokrasi yönetiminde söz sahibi olan ekseriyet anlayışının diğer rejimlerden ayrıldığına altını çizmektedir (A.g.e.: 40-41).

Öte yandan Başgil demokrasideki ekseriyetin rolü ve oluşum şekliyle ilgili bazı şartlar sıralamaktadır. Evvela ekseriyet unsurunun ehemmiyetini anlama adına ülkeyi yönetme görevini üstlenen hükümetin ve teşkilatının halkın yararına çalışıp çalışmadığından emin olmak gerekir. O nedenle hükümetin yaptığı işlerin bir teminatı ve denetimi olması gerekmektedir. Söz konusu bu teminatın ve denetimin adresi halk olarak gösterilmektedir (Başgil, 219: 46).

Başgil'in bu yaklaşımından hükümetin yaptığı işlerdeki denetim ve teminatın basite indirgenmemesi gerektiği anlaşıyor. Zira sadece hükümetin gerçekleştirdiği işler referans gösterilerek bu teminat sağlanamaz. Şayet hükümetin yetkileri kişi veya bir zümrenin kontrolünde ise yapılan işlerde istişare ve tartışmaların olması beklenemez. Çünkü yetkileri elinde bulunduran kişi veya zümre eliyle alınan kararlar keyfidir. Dahası bu kişilerde diktatöryal bir zihniyet hâkim olduğundan yapılan işlerin memleket için sonuçları karanlık ve süphelidir. Tarih boyunca hiçbir devlet adamı veya yönetici yaptığı işlerin halkın menfaatine olmadığını söylemez. Bu noktada Başgil, sadece yönetenlerin söylemlerinin, yapılan işlerin teminatı olması noktasında yeterli olmayacağı kanaatindedir. Ona göre, sinema şeritleri, resmi ya da kontrol altına alınmış kitle iletişim araçlarından duyurulan veya gösterilen reklamlar, hükümetin yaptığı işlerin halkın menfaatine olduğunun delili değildir. Dahası Başgil'in tabiriyle "Silindir şapkalı" hükümet adamlarının söylevleri de delil değildir. Bunun delili, halkın verdiği oylarla bu konudaki muvaffakiyetin onaylanarak benimsenmesidir (A.g.e.: 44- 46).

Başgil bu onaylama eyleminin, aslında toplulukların hayatları boyunca yaşadıkları tecrübeler ışığında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Öyle ki, halkların hayırlı ve iyi olarak değerlendirdikleri işler her daim o memleketlerin yararınadır, halkın uygun görmediği kötü işler ise memleketin zararınadır. O nedenle Başgil’de demokrasinin muhtevasında olan ekseriyet kavramı, halkın fikirlerini, düşüncelerini duyurma görevindedir. Halkın talep ve ihtiyaçlarına hizmet etme amacı taşıdığından demokrasi ekseriyet temellidir. Asli olarak demokrasiyle idare edilen toplumlarda devleti yönlendiren ekseriyet unsurudur (A.g.e.: 46-47). Bu çerçevede Başgil demokrasiyi temel ve öz anlamıyla “Halk için ve halk tarafından hükümet” olarak tanımlamaktadır (A.g.e.: 48). Başgil’de, hükümeti çalıştıracak anahtarın ekseriyet unsuru olması ve bu anahtarın halkın elinde bulunması gerektiği vurgusunun öne çıktığını görmekteyiz.

Toparlamak gerekirse, ekseriyet unsurunda hiçbir koşulda herhangi bir şahsın, zümrenin veya grubun yararına değil, tamamen halkın yararına ve çıkarına yönelik çalışması koşulu vardır. Hükümetin yaptığı işlerin ve alınan kararların halk tarafından serbest rıza ile onaylanması ve talep edilmiş olması gerekir. Bu koşulla denetim ve teminat koşulu gerçekleşmiş olur. Demokratik bir siyasal kültür anlayışında ekseriyet vatandaşın sesini hükümete duyurma görevindedir. Bu mantıkla, ekseriyetin serbest oyu ve kararı ile hükümet idare edilmelidir. Başgil’in ifadesiyle, “Devlet gemisinin dümeni” ekseriyetin kontrolünde olacaktır (A.g.e.: 44-47).

Dolayısıyla Başgil’in demokrasinin ana unsuru olarak ifade ettiği ekseriyet kavramı demokrasi mekanizmasının çalışabilmesi adına önemli bir rol üstlenmektedir. Ekseriyetin iktidarda kalabilmesi için adalet ve doğruya sırtını dayaması, memleketin gerçeklerine ve taleplerine cevap verebilecek nitelikte olması gerekmektedir (A.g.e.: 46-48).

4.2.2.Demokrasinin Üç Manevi Gıdası: Eşitlik, Hürriyet ve Adalet

Başgil’de demokrasi ideal bir devlet biçimidir. İdeal olmasındaki neden insan yaratılışına en uygun rejim anlayışı olmasıdır. Ona göre, insan huzurlu yaşamak için üç manevi gıdaya ihtiyaç duymaktadır. Bunlar; hürriyet, müsavat (eşitlik) ve adalettir (Başgil, 2019: 88).

Başgil’de hürriyet unsuru hava ve ışık kadar önemli bir ihtiyaçtır. Zira hürriyetten mahrum olan insanların siyasal açıdan olmasa bile ekonomik açıdan köle kalacaklarını dile getirmektedir (A.g.e.: 88- 89). O’nda demokrasi sadece hürriyetten ibaret değildir,

müsavatin (eşitlik) da asli rolü vardır. Dahası müsavat davası tarihte hürriyet kavramından çok daha önce vuku bulmuş ve bu anlamda demokratik düşüncelerinin de temelini oluşturmuştur. Ona göre, hürriyet ve müsavat birbirinden ayrılamaz. Öyle ki, hürriyet ve müsavat prensiplerinde birinin varlığı diğerini mecburi kılmaktadır. Hürriyetin olmadığı yerde müsavat yokluk ve esarete denktir. Diğer taraftan müsavatin olmadığı yerde ise hürriyet gerçek mahiyetinden uzaktır, yalandan ibarettir. Demokrasi ile yönetilen memleketlerde insanlık değerinin hukuki kaidesi müsavattır (Başgil, 1949: 35; Başgil, 2019: 89).

Başgil demokrasinin temelleri olarak adlandırdığı hürriyet ve müsavat unsurlarına adalet kavramını da ekler. Adalet devletin asli unsuru ve temelidir. O, hürriyet ve eşitliğin demokraside önemli bir yere sahip olmasına rağmen bu unsurlar prensipten öte içtimai hayatta adaletin olabilmesi için birer araç niteliğinde olduğunu belirterek, bireylerin hürriyet ve eşitlik haklarının aslında adaletin tesis edilmesinde bir vesile olduğunu ifade eder. O nedenle demokraside müsavatin olmadığı yerde adalet de yoktur (Başgil, 2019: 90- 91).

Başgil’de demokrasideki müsavat anlayışı “nisbi” ve “izafi”dir. Eşitlik anlayışının matematiksel anlamdaki eşitlik anlayışından farklı olduğunu ve demokrasinin böyle bir müsavat anlayışını kabul etmeyeceğini belirtir. Bunun gerekçesini de şu şekilde ifade etmektedir: “Bilakis tabii olarak çok acı ve açık müsavatsızlar vardır. İnsanların kimi faal ve zeki, kimi uyuşuk ve ahmak kimi hassas ve çalışkan, kimi vurdum duymaz ve hatalıdır. Kuvvet ve kabiliyet hizmet ve liyakate eşit olmayan insanlar arasında suni olarak eşitlik yaratmak hem aczi ve tembelliği mükâfatlandırmak hem de hizmet ve liyakat sahipleri aleyhine daha acı bir müsavatsızlık yaratmaktır” (A.g.e.: 91).

Yukarıdaki izahattan da anlaşılacağı üzere demokratik müsavat, zoraki bir eşitlik olmadığı gibi insani ve nisbidir. Demokratik anlamda bir müsavat sadece hukukidir ve anlamını kanun önündeki beraberlikte bulur. Başgil müsavat ile ilgili ince ama önemli olan bu noktayı özellikle belirtir. Müsavatin sadece kanun önünde eşitlikten ibaret olduğunu bunun maddi ve iktisadi sahaya taşınması halinde, adalet adına adaletin yok edileceğine ve daha kötü bir müsavatsızlığı beraberinde getireceğine inanır (A.g.e.).

4.2.3.Demokrasi ve Eğitim

Eğitim, toplumun yükselişinde etkili olmakla beraber, yetersizliği halinde ise toplumun geri kalmasına sebep olan bir kavramdır. Çağın gereklerine ve amacına

uygun olması gerektiği gibi toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Bu işlevler gerçekleştiği ölçüde toplum ileri düzeye taşınmış olur. Şayet bu kriterler yerine getirilmez ise toplum geri kaldığı gibi çöküşle karşılaşabilir (Kodaman, 1999: 9). Bu noktada demokrasinin gelişim ve kökleşmesi için ihtiyaç duyulan siyasal kültürün kazanımında eğitim etkili bir faktördür. Başgil eğitim konusunda ciddi bir hassasiyet taşımaktadır. Zira eğitim içtimai hayatta siyasal kültürün şekillenmesinde önemli role sahiptir. Eğitimi bir ağacın köklerine benzetirsek kökler ne kadar güçlü ve sağlam olursa meyvesi de o denli iyi olacaktır. O sebeple Başgil’de eğitim, tasavvur edilen demokratik siyasal kültür için olmazsa olmazdır.

Başgil temel değer olarak kabul ettiği terbiyenin (eğitim) ruh ve karakter üzerindeki etkilerine ehemmiyetle eğilmiştir. Düşünüre göre, ruh ve karakter terbiyesinde; fedâkarlık, hoşgörü, iyiliği düşünme, hakkaniyetli olma gibi unsurlar kazanılması gereken temel değerlerdir. O nedenle eğitim kurumları bu değerleri bireylere kazandırmakla mükelleftirler (Çağlayandereli ve Arslan, 2017).

Başgil’e göre demokrasi öncelikli olarak bir gönül işi ve içtimai terbiyedir. Eğer ki birey ve toplum bu terbiyeden mahrum kalmışsa o memleketlerde demokrasinin yerleşmesi ve kendini idame ettirebilmesi mümkün değildir. Bu terbiye ilk olarak ailede başlamakta ve daha sonra mektepler eliyle devam etmektedir. Terbiye, birey ve devlet ilişkilerinin tesisinde etkin bir role sahiptir (Başgil, 2019: 14). Başgil’in terbiyeden kastı demokratik bir siyasal kültür için beklenen irade, karakter ve eğitim anlayışıdır.

Başgil’de mektep, memlekete ve genç nesle karşı kutsal bir görevi üstlenen önemli kurum niteliğindedir. O sebeple bu görev, günün politikasının sözcülüğünü üstlenmek şeklinde olmamalıdır. Zira mekteplerin asıl görevi, genç nesle ilmi tüm gerçekliği ile ve tarafsız bir şekilde vermektir. Ayrıca bu eğitim özgür, hiçbir baskı veya yönlendirmeye maruz kalmayan bir ruh anlayışıyla genç nesle verilmelidir. Çünkü ruh ve hakikat, hükümetin politik çıkar ve ihtiraslarını içeren kitaplardan farklıdır (Başgil, 1949: 76- 77).

Başgil, demokrasi ve otokrasi arasında, hak ve cebir kavramlarından etkilenen eğitim sistemlerinin ortaya çıkardığı farklı siyasal kültür yapılarının nasıl olduğuna izahat getirmektedir. Bu bağlamda demokrasiyi hak ve hürriyet, otokrasiyi ise kuvvet olarak tanımlamaktadır. Ona göre, otokrasilerin felsefesinde hak kavramı kuvvetten ibarettir.

Dahası bu rejimlerde hak ve fikir, dayanağını kuvvetten almıyorsa içi boş tasavvurlardır. O sebeple kuvvet maddi bir gerçeklik olarak benimsendiğinden hak kavramı geri plana itilmiştir. Birey ise cebir ve kuvvet karşısında teslimiyet içindedir (Başgil, 2019:102; Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018:391-392). Otokrasi rejimlerinin aksine demokrasinin hak ve hürriyet anlayışında şiddet ve cebire yer yoktur. İhtimai düzeni sağlarken asla şiddet kullanılmaz aksine karşılıklı saygı, istişare ve ikna vardır (Başgil, 2019:103).

Başgil, demokrasi ve otokrasi arasındaki fark izah ettiği bu kısa girizgâhtan sonra otokraside eğitim mekanizmasının siyasal kültürü oluşturmadaki mahiyetini yine mukayeseli bir yaklaşımla ele almaktadır. Otokrasiler dik duran, cesur insan profilinden hoşlanmadıklarından, daha ilkökul sıralarında baş eğmeye alışmış insan toplulukları yetiştirmeyi hedefler. Bu sebeple kitaplar otokrasinin yapısına uygun olarak yazılmıştır. Objektif ilim, bilim ve gerçek kültürle uzaktan yakından alakası olmayan kitaplarla beraber hocalarda da meslek aşkı ve bilgide ilerleme şevki de yitip gitmiştir. Yani mekteplerde talebeler ve hocalar zorlamaya tabi tutulmuştur. Öyle ki, Başgil bu durumu en küçük eleştiriye müsaade etmeyen orta çağdaki Skolastik düşüncenin hâkim olduğu manastırlara benzetmektedir. Ayrıca daha ilkökul sıralarında memleket çocuklarının tertemiz dimağları otokrasi şefleri için dizilen methiyelerle doldurulmuştur. Genç bireyler, mekteplerde vatandaşlık terbiyesi adı altında otokrasi şeflerinin belirlediği kanunlar çerçevesinde hareket eden ve bu yönetimlere körü körüne itaat eden bir nesil olarak yetiştirilmiştir (Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018:392; Başgil, 2019: 103; Başgil, 1949: 74).

Başgil, otokratik rejimlerdeki yönlendirilmiş eğitim sisteminin bir benzerini Türkiye'deki maarif ve mektep sisteminde de görmektedir. Ona göre, Türkiye'deki eğitim politikası iktidarın görüşleri doğrultusunda şekillenmektedir. Böylece değişken ve bu yüzden de kendisiyle çelişen, demokrasi ve vatandaş terbiyesine aykırı bir sistem işlemektedir. İktidar şeflerinin şahsi görüşleri doğrultusunda belirlenen eğitim politikası aslında kendi içinde bir bütün olduğu için, şahsi çıkarlarla yapılacak değişiklikler birbirini destekleyen bu bütünün içinde dengesizlikler ve tezatlıklar meydana getirecektir. Gereksiz, şiddet içerikli emirlerle yönetilen mektepler kaliteden mahrum, hükümet adına işleyen bir kuruma dönüşmüştür (Başgil, 2019:107-108).

Başgil için demokrasi nizamında saygı, irşat ve ikna vardır. Keza demokrasi için insan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Böylece bu niteliklerle bezenmiş insanoğlu güç ve

kabiliyet sahibidir. Düşünüre göre, demokrasilerde yaşam ve toplum konusunun başlangıç noktası “Hak” ve “Hürriyet” ideali ile başlamaktadır (Başgil, 2019:103). Bu çerçevede insanoğlu akıl ve irade ile iyilik ve kötülüğü ayırt edebilecek kudret ve yeteneğe sahiptir. Hak ideali bireysel bir ayrıcalıktır. Böylece birey kudret ve kabiliyet sahibi olabilmektedir ve bu ayrıcalık insanlar ve memleketteki vatandaşların ortak paydasını oluşturmaktadır. O sebeple kuvvete dayalı cebir ve şiddet ancak hayvanlar âleminin kanunudur. Medeni insanın en ideal kanunu ise görev ve sorumluluk bilincini veren hak anlayışıdır. Kuvvet ise hakkın hizmetinde olması gereken bir unsurdur (Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018: 393).

Başgil otokrasi ve demokrasi ile ilgili olarak yaptığı mukayeseli değerlendirmeden sonra mekteplerin asli işlevi çerçevesinde demokrasinin ihtiyaç duyduğu siyasal kültürün formülünü bireyin tehdit ve zorlayıcı bir güç karşısında eğilmemesi olarak vermektedir. Mesele bireyi, irade ve karakter terbiyesi ile donatarak sosyal ilişkilerde aydın düşünme ve kavrayabilme yeteneği ile kendini yönetebilecek bir duruma getirmektir (Başgil, 2019:104). Kısaca demokrasi kendi iradesi ve kişisel terbiyesiyle aklını kullanan, kendi kendini idare eden bireyler ister. Başgil bunun önce ailede başladığını ve daha sonra cemiyet hayatında devam ettiğini belirtir. Bu sebeple toplumsal hayat ve aile arasında mektepler önemli bir köprü niteliğindedir (A.g.e.: 107-108).

Başgil’e göre mektepler iki önemli görev üstlenirler. Bunlardan biri talim diğeri ise terbiyedir. Talimin amacı genç neslin geleceği için onların yararına olacak yolları göstermektir. Terbiyenin amacı ise, yine genç nesle iç dünyasının asaletini ve kendine yetebilme kabiliyetini kazandırarak mutluluğun anahtarını vermektir (Haklı, 2018:159; Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018: 394; Başgil, 2019: 105-106). Düşünür burada demokrasi, irade ve terbiye ilişkisine dikkat çekmektedir: “Demokrasi, vatandaşın irade kuvveti ve karakter terbiyesine dayanır ve buna güvenir” (Başgil, 2019: 106). Düşünür demokrasiyi oy ve irade üzerine kurulu bir sistem olarak nitelendirerek bu terbiyeden mahrum olan toplumlarda demokrasinin gelişmesi mümkün değildir. Dahası bu toplumlar demokrasi mücadelesine kalkıştıklarında da ya anarşiyle ya da demagoji girdabıyla karşı karşıya kalırlar (A.g.e.).

Başgil sadece mekteplerin görevlerini sıralamakla kalmaz, gençlere irade ve karakter terbiyesi vermekle sorumlu olan mekteplerin başlarında bulunan hocaların öncelikle kendilerinin sağlam bir karakter ve terbiye sahip olmaları gerektiğini söyler. Zira emir

alan ve otoriter yapıların etkisi altında olan mektepler hem yeni nesil hem de toplum için kötü sonuçlar barındıran yerlere dönüşürler. İşte bu şekilde demokrasi ve otokrasi mekteplerini talim ve terbiye yönüyle gece gündüz gibi birbirinden ayrılmaktadır (Beriş,2017:13; Başgil, 2019: 105-107).

Başgil mekteplerdeki hürriyet anlayışına da eleştiriler getirmektedir. Demokrasinin önemli bir unsuru olan hürriyeti temin etmekle görevli olan mektepler maalesef bu görevlerini de yerine getirememektedir. Çünkü hükümetler mektebi kendi politikaları çerçevesinde kullanmaktadır. Okul müdürlerinden müfettişlerine kadar hepsi hükümetin emrindedir. Dahası, mektep hocalarının tayin ve tercihleri ile ilgili hükümler hükümet tarafından verilmektedir (Başgil,2019: 94- 95). Başgil eleştirilerini biraz daha öteye taşıyarak mekteplerin durumuyla ilgili daha da vahim bir tabloda bahseder. Kendi ifadesiyle,

“Başlı başına bu keyfiyet mektebi, hükümete tabi ve politikaya esir kılmak için kâfi iken, buna iki dünya harbi arası devirde türeyen inhisar ve tahakküm rejimlerindeki tek devlet kitabı denilen feci bir esaret bağı daha eklenmiştir. Bu rejimler bu vasıta ile yalnız hocayı ve idareyi değil, ilmi ve kitabı ile bütün mektebi tahakkümü altına almış ve bu suretle mektebi terbiye ve irfan yuvası olmaktan çıkararak propaganda aleti yapmışlardır” (A.g.e.: 95).

Zira otoriter rejimler, parayla satın aldıkları kişilere rejimlerini idame ettirebilme adına politikaları çerçevesinde kitaplar yazdırmış ve eğitimci kadro da bu kaynakların dışına çıkmadan hazırlatılan kitap çerçevesinde talebelere bilgi vermiştir (A.g.e.) Yani yetiştirilen genç nesil tek tiptir. Başgil böylece siyasetin mekteplerde söz sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Hocalar da bu politik zihniyeti yaymakla görevli kişilerdir.

Başgil, ehemmiyetle değindiği tek tip devlet kitabı sisteminin ne laiklikle ne de milliyetçilikle bir ilgisi olmadığını söylemektedir. Çünkü milliyetçi mektepler, hakikatlerini memleket kültürünün asli unsurları olan memleket dili, tarihi, edebiyatı, sanatı ve musikisinden alır. Bu değerler gençliğin aydınlanmasında ve milli şuuru kazanmasında önemli bir rol üstlenir. Laik mektepler ise dini taassup içinde bulunmazlar ve parti politikaları doğrultusunda hareket etmezler. Laik mekteplerin bilgi ve terbiye anlayışında sadece objektif bir şekilde ilim ve gerçeklikleri öğretme anlayışı vardır. Bu mektepler dürüstlük ve vatanseverlik şuurunu aşılamaaya çalışan kurumlardır (Başgil,1949: 75-77; Başgil, 2019: 96- 97).

O nedenle Başgil, tek kitap usulünü asla kabul etmediği gibi bu usulün gençliğin gücünü ve yeteneklerini sınırlayan, hocalık vasıflarını bitiren ve hocalık mesleğini ortadan kaldıran bir usul olduğunu söylemektedir. Ayrıca kitabın her sene tekrar edilmesinin manevi bir bezginlik ve ruh tembelliğini de beraberinde getirdiğine değinmektedir. Başgil mektepler eliyle sağlanacak hürriyet terbiyesinin, demokrasi için önemli olduğunu ve demokraside tek kitap, tek görüş ve tahakküm altındaki mekteplerin yerinin olmadığını belirtir (Başgil,1949: 77-78; Başgil, 2019: 98- 99).

Konuya Türkiye özelinde eğilen Başgil, okutulan tek devlet kitabı sistemi ile Türk mekteplerinin kalitesini düşürüldüğünü ve böylece mekteplerin elli yıl önceki mahalle mekteplerine dönüştürüldüğünü ifade etmektedir. Ona göre, yıllarca mekteplerde Batı tarzı eğitim verildiği söylenmesine rağmen, Ruslarda görülen din ve maneviyat düşmanlığı aşılanmaktadır ve bu bir zorlamaya tabidir. Aslında Başgil'in burada kültürel dezenformasyona dikkat çekerek genç nesillere büyük zarar verildiği vurgusunun olduğunu söyleyebiliriz. Bir anlamda Başgil, kültürel unsurlar olan din ve inanç anlayışı üzerinden yapılan dezenformasyonla genç nesillere bir düşmanlık anlayışının aşılanmaya çalışıldığını dile getirmektedir. Bunun nedenini ise yakın mazinin tekrar ortaya çıkmasından korkan iktidarın hırs ve kaygısı olarak izah etmektedir. O nedenle iktidar kendini korumaya alma adına mekteplere maneviyatdüşmanlığı sokmuştur (Beriş, 2017: 15-17; Haklı, 2018: 161; Başgil, 2019: 108- 111).

Özetle, hükümetin asli görevi müfettişler eliyle eğitimin gerçek manasıyla yapıp yapılmadığını takip etmektir. Maalesef durum böyle olmadığı gibi şahsiyet ve karakter sahibi hocaların bir duruş göstermeleri, hükümet tarafından alınan sert önlemlerle engellenmektedir. Bu tür rejimlerin amacı mektepler üzerinde tahakküm uygulamak suretiyle hürriyet terbiyesinden uzak, eleştiri ve muhakeme edebilme kabiliyetinden mahrum, cahil bir nesil yaratmaktır. Böylece iktidar sahipleri kendi geleceklerini de bir anlamda teminat altına almış olurlar (Başgil, 2019: 95-96).

4.2.4.Demokrasi, Maneviyat ve Ahlâk

Başgil demokrasiyi diğer rejimlerden ayıran belki de en önemli farkın maneviyat ve ahlâki değer olduğunu söylemektedir. Ona göre toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine göstermesi gereken saygı, sevgi ve fedakârlık gibi insani duyguların ancak ahlâk çatısı altında bir araya gelmesi mümkündür. Düşünür, hükümetin amaç

olmadığını, sadece toplum için bir araç olduğunu söyler. Bu aracın değerinin bunu kullananların terbiyesine, amacına, ilmine ve ahlâki değerlerine bağlı olduğunu belirtir. Başgil'in ifadesiyle, "Bu insanlar sırf ekseriyete mensup olmak itibariyle bir değer almaz. Ekseriyet sırf ekseriyet olduğu için ahlâki ve insani bir kıymet ifade etmez, çokluk ve azlık bizatihi bir ahlâk kaynağı olmaz" (Başgil,2019:53). Yani çoğunluk sadece demokrasinin bir unsurudur. Ancak Başgil ekseriyetin, sadece demokrasinin iskeleti olduğuna, ona özü ve ruhu veren şeyin ise belli prensipler çerçevesinde muayyen bir anlayış ve terbiye olduğuna vurgu yapmaktadır. Zira bu anlayış ve terbiye ise belli bir hayat ve cemiyet görüşünden ibarettir. Düşünüre göre bu görüş, ahlâk ve insanlık için çok kıymetlidir (Başgil,2019:54). O nedenle demokrasi diğer rejimlerden farklıdır. Demokrasi gücünü bu değerlerden aldığından baskıcı bir ortam barındırmaz. Zaten baskının bulunduğu yerde ahlâk ve insanlık da olmaz. Bu iki unsurun olmadığı yerde de rahat olamaz (Beriş, 2017:169).

Başgil demokrasi terbiyesi için oluşturduğu ahlâki formülle bir anlamda demokrasinin nasıl kalıcı olabileceğinin de yöntemini sunmaktadır. Bu formüle göre her türlü kötülükten ve zulümden nefret ederek demokrasi dışı rejimlerle mücadele etmek gerekir. Eğer ki, kişinin mücadeleye gücü yetiyorsa fiziki olarak yapmalıdır. Şayet gücü yetmiyorsa ruhuyla mücadele etmelidir. Ancak bunların hiçbirini yapabilme yetisine ve imkanına sahip değilse, zulüm yapanlardan yüz çevirerek belli bir mücadele göstermek gerekir (Beriş, 2017: 169; Başgil, 2019: 14).

Başgil için demokrasi, sadece çoğunluk ve halkın çıkarlarını esas aldığı için diğer sistemlerden ayrılan bir rejim olmakla birlikte amacı çoğunluğa sahip olmak da değildir. Kaldı ki çoğunluk ahlâki ve insani değerleri de temsil etmez. Başgil'e göre demokrasiyi farklı kılan manevi ve ahlâki yönünün olmasıdır. Yani demokrasi bir ahlâk anlayışıdır. Ahlâk sayesinde birey başkalarını düşünebilir, kendisi onaylamasa bile çoğunluğun tercihi söz konusu olduğunda kendi isteklerinden vazgeçerek fedakârlık yapabilir. İnsani duygular ancak bu şekilde gelişir. İşte bu çerçevede oluşturulabilecek bireysel veya toplumsal siyasal kültür anlayışı ile demokrasi toplumda organize olabilir (Beriş, 2017: 169).

Başgil'de maneviyat kavramı demokrasinin varlığı için etkili bir faktörlerdendir. Ona göre demokrasi manevi hakikat ve değerlerden gücünü alır. Demokrasi rejiminde bencillik yer bulamaz. Güç aldığı bu manevi değerlerden dolayı demokrasi, halktan evvela güçlü bir millet ve vatan sevgisi bekler (A.g.e.). Başgil için demokrasi

maneviyattır ve bu maneviyat materyalizme karşı güçlü olmalıdır. O nedenle demokrasinin varlığı bu aşamada önemlidir. Öyleki düşünür; “Demokrasi aynı zamanda materyalizm karşısında maneviyatçılığın panzehiridir” ifadesini kullanmaktadır. (Beriş, 2017:170). Zira ona göre materyalist anlayışta sadece bireysel çıkarlar vardır. Ancak demokrasi anlayışında ise halk gerektiğinde vatanı ve milleti için hayatını ortaya koyabilir. İşte bu sebeple materyalist anlayışa sahip biri, demokrasinin bu tutumuyla uyum gösteremez. Çünkü özünde fırsatçılık ve bencillik barındırır (A.g.e.: 2017:170).

İlk dönemlerde demokrasi, din ve maneviyatçılığa karşı olarak algılsa da, daha sonra bu yanıştan geri dönmüştür. 19. yüzyılın ortalarında Marx’ın maddeciliği esas alan sosyalizm anlayışı yayılınca demokrasi varlığını koruyabilmek için maneviyata yönelmiştir. Bu bağlamda Başgil, demokratik Batılı ülkelerin de laik bir devlet anlayışına sahip olarak, din ve devlet işlerini birbirinden ayırdığını belirtmiştir. Din, halkın yaşamında sosyal bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. Başgil artık Batılı devlet adamlarının ülkelerini yönetebilmek için maneviyatı yardımcı bir unsur olarak gördüklerini ifade etmektedir. Şöyle ifade etmek gerekirse, maneviyatçılık din ve toplum ilişkilerinde kısıtlı ve kullanıma uygun dindarlık anlayışını temel olmak suretiyle sekülerleşmeyi sağladığı gibi ve muhafazakarları da rahatlatma özelliğine sahip bir kavramdır. Bu çerçevede Başgil’in maneviyatçılık anlayışının seküler bir dönüşüm isteğinden öte kriz durumunun yönetebilme çabası, daha basit bir şekilde sorunları çözmebilme teşebbüsü anlamına gelmektedir. Bu çerçevede maneviyatçı anlayış dış etkilere karşı bir denetim mekanizması ve emniyet subabı mahiyetindedir (Beriş, 2017: 172). Eğer demokrasi maneviyatla desteklenirse varlığını devam ettirecektir. Hiçbir koşulda maneviyatın temelini teşkil eden unsur, milletle ayrı düşmeyecektir (A.g.e.: 2017:170).

4.2.5.Demokrasilerin Karşılaştığı Tehlike ve Çifte Meclis Usulü

Başgil, memleketi yönetme sorumluluğunu alan hükümetlerin çalışma şekli ile ilgili olarak millet meclisi organına ağırlık verir. Demokrasinin asli unsuru olan halkın iradesinin meclise yansıma biçiminin önemine dikkat çekerek, millet meclisinin daha sağlıklı kararlar alabilmesi adına çift meclis usulü ile ilgili öneride bulunur (Haklı, 2018:105). Bu önerinin altında yatan neden ise, demokrasi rejimiyle seçilen hükümetler iş başına geldiğinde, bu hükümetlerin kusursuz bir yapı olarak çalışmasını beklememek gerektiğidir. Başgil’in ifadesiyle, “Demokrasiyi yani hükümet

adamlarının seçimle iş başına gelmesi usulü Allah yapısı gibi kusursuz bir usul hak ve hürriyetin mutlak bir teminatı değildir” (Başgil, 2019: 151). Başgil demokrasi rejimini, sadece temel hak ve hürriyetler için görev yetkisi veren ve imkân tanıyan bir yönetim biçimi olarak ifade etmektedir. O nedenle demokrasinin vermiş olduğu imkânları usulüne uygun biçimde kullanabilecek bir müessese olmadığı takdirde bunun demokrasi için ciddi bir tehlikeye dönüşebileceğine vurgu yapmaktadır (A.g.e.).

Şöyle ki, demokratik açıdan meclisin denetlenememesi kişi haklarının ihlaline sebebiyet verebilir. O sebeple demokratik bir sistemin ve siyasal denetimin olabilmesi için meclisin sahip olduğu yetkilerin sınırlandırılarak iki farklı meclise dağıtılması gerektiğini ileri sürmektedir. Zira Başgil hiçbir denetime tabi olmayan böylesi meclislerin geçmişteki mutlak hükümdarlardan farklı olmayacağı kanaatindedir. Nitekim bu şekilde yüzlerce taçsız hükümdarın varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda Başgil meclisin denetiminin hükümetin denetiminden daha elzem olduğu tezini savunmaktadır. Zira meclisin hükümetin alacağı kararlara vereceği destekle, vatandaşların haklarının ihlal edilme riski vardır. O nedenle ikinci bir meclis kurularak vatandaşın temel hak ve hürriyetleri daha iyi korunabilir. Ayrıca daha iyi kanunlar yapılarak partilerin çıkar ve hırsları engellenmiş olur (Haklı, 2018: 104-105)

Başgil’in çifte meclis usulünü önermesinin diğer bir nedeni denetime tabi olmayan bir çoğunluk yönetiminin, demokrasiye uygun olmayacak uygulamaları yapabileceği kaygısını taşımasıdır. O dönem yürürlükte olan 1924 Anayasası dönemin olağanüstü koşulları çerçevesinde oluşturulduğundan devlet başkanlığı makamının yetkileri sınırlandırılmış ve makam sembolik bir vasıf kazanmıştır. Bu surette tüm güç mecliste toplanmış ve bu durum “Meclis hükümranlılığına” sebebiyet vermiştir. O nedenle Başgil, meclisin denetimini sağlayan bir yapının olmamasının, hak ve hürriyetlerin garanti edilememesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bunun sonucunda ise denetlenmeyen meclis, hükümranlılığı daha da güçlü hale getirmiş olur (A.g.e.: 105-106).

Bu kadar çok yetkiye sahip olan meclisin bir başka olumsuz tarafının sonucu olarak, yürütmenin başında bulunan ve sembolik yetkilere sahip olan şeflerin bu yetkileri kullanması Başgil’in dikkat çektiği noktalardan biridir. Zira Başgil bir anlamda tek parti dönemi ile ilgili eleştiride bulunarak iktidarda bulunan kişilerin sahip oldukları tüm yetkilerle birlikte meclisi kolayca kontrol edebildiklerini o nedenle böyle bir meclis anlayışının otoriter rejimlerdeki rejimin bir benzeri olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan Başgil, meclis çoğunluğuna bağlı olarak her kanunun kabul edilmesinden veya değiştirilmesinden dolayı da endişelidir ve bu endişelerin sonucu olarak çoğunluk anlayışına da ağır eleştiriler getirmektedir. Kendi ifadesiyle “İşte okuyucum demokrasilerin tehlikesi buradadır; yani iktidar ve salâhiyetin, ekseriyet adı taşıyan ve masallardaki bin bir başlı devleri andıran taçsız bir hükümdarın elinde toplanmasıdır” (Başgil, 2019: 147; Haklı, 2018: 106).

Sonuç olarak Başgil’e göre eğer meclisin milli iradenin kutsiyetine dayanarak elde ettiği bu güç, herhangi bir denetime tabi olmazsa, en zalim diktatörleri aratacak şekilde hareket imkânı yakalayabilir. Şu hâlde demokrasinin kendi kendisine zarar vermemesi adına bir takım tedbirler alınması mecburiyeti vardır. Ancak bu koşulla demokrasi hürriyet rejimi olur (Başgil, 2019:148-149).

Demokrasi mekanizmasının tam anlamıyla işleyebilmesi için alınacak tedbirlerin başında kuvvet ve yetkilerin tek elde toplanması yerine, bunların bölünerek birbirine karşı birer sorumlu ve denetleyici olması gerekmektedir. İşte Başgil’in önermiş olduğu çift meclis usulü bu kapsamdadır. Böylece demokratik rejimde vatandaşlar, hak ve hürriyetlerini rahatça kullanabilme imkânına sahip olabilecektir (A.g.e.: 149).

Başgil, çift meclisin faydalarını şöyle sıralamaktadır:

1. Meclisteki olması muhtemel tek şef istibdatı önlenmiş olur (A.g.e.: 152).
2. Oluşturulacak ikinci meclis hem mevcut meclisten hem de cumhur reisinden farklı bir nitelikte olacağı için hükümetler değişse bile hükümet organları arasında sabit bir yapı olarak kalacaktır. Böylece devletin istikrarına ve rejimin korunmasına katkı verilmiş olacaktır. Hem sistem aksamayacak hem de eski ile yeniyi birbirine bağlayan bir yapı görevi üstlenmiş olacaktır. (A.g.e.: 154 - 155).
3. Cumhur reisinin parlamento tarafından seçildiği sistemlerde iki zararın olması olasılığı mümkündür. Bunlardan biri Cumhur reisinin meclisi istediği gibi kontrol edebilmesi, ikincisi ise meclise minnettarlık duygusuyla hareket edebilmesidir. Dolayısıyla iki meclisin bir araya gelmesiyle alınacak kararlarda diktatörlük ve uşaklık ihtimali ortadan kalmış olur (Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018: 128; Başgil, 2019: 155).
4. Tek mecliste yapılan kanunlarının büyük çoğunluğu bilgi, adalet ve teknikten uzaktır. Dahası tek meclislerde şefin kontrolünde çıkarılan kanunlar, Başgil’in

ifadesiyle “manevi otorite ve müeyyideden de mahrum kalır” (Haklı, 2018: 109; Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018: 129). O nedenle ikinci meclis bu noktada önemli bir yerde durmaktadır. Zira halk meclisinde alelacele kabul edilen kanunların ikinci mecliste olgunlar ve seçkinler eliyle tetkik edilmesi daha sağlıklı olacaktır. Dolayısıyla ikinci meclis, tek meclisin bütçe, vergi kanunları ile ilgili müsrif ve zarar verici kararlarına karşı yapacağı denetimlerle devletin baş muhasebecisi görevini üstlenmiş olur (Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018: 129-130; Başgil, 2019: 156- 158).

5. Halk meclislerinin azaları, genellikle yenilik taraftarlarından ve inkılâpçı düşünceye sahip (Başgil’in bulunduğu dönem için) olan acemi bireylerden oluşmaktadır. Ancak memleket yine Başgil’in tabiriyle “ortalığı karıştırıp bulanık suda avlanmak isteyen” inkılâpçılardan ibaret değildir. Bunlara karşı akla kıymet veren, ağır başlı, tecrübeli olgun insanlar da vardır ki, bunlar daha büyük kitleleri temsil etmektedir. Halk meclislerinde sesleri en az duyulan kesim de bunlardır. Dahası halk meclislerindeki çekişmelerden ötürü, bu olgun, akıl sahibi kitleler kendi seslerini duyurma imkânı bulamamaktadır. Bu nedenle Başgil, sesini duyuramayan, geleceği geçmişe bağlayarak ve siyasal kültürün oluşmasında da önemli bir yere sahip olan geçmişin tecrübeleri ışığında ilerlemeye çalışan bu olgun ve akıl sahibi kimselerin düşüncelerinden yararlanmanın, memleket için faydalı olacağı kanaatindedir. İşte çift meclis usulü ile, ikinci meclis bu görevi üstlenmiş olacaktır (Yılmaz, Sönmez ve Birinci, 2018: 128; Başgil, 2019: 156).

Özetle yukarıdaki izahatlara bağlamında Başgil’in ehemmiyet gösterdiği çift meclis usulünün çalışma prensipleri ve şekillerine dikkat edildiğinde böylesi bir meclisin ve üyelerinin ne tür vasıflara sahip olması gerektiği öne çıkmaktadır. Öte yandan demokrasinin sağlıklı çalışabilmesi için ikinci mecliste görev alan azaların seçkin olması bir diğer ifadeyle akli temsilden liyakat sahibi tecrübeli ve olgun kişilerden müteşekkil olması gerekmektedir (Sönmez ve Birinci, 2018: 128; Başgil, 2019: 152-153). Demokrasinin sağlıklı çalışmasında ikinci meclisin ehemmiyeti göz alındığında üst akıl görevinde olan azaların devamlılığı ve niteliği önem arz etmektedir. Ayrıca bu vasıflara haiz kişilerin mutlak surette hükümet ve toplumda hürmet ve kabul yönüyle karşılık bulması gerekir. Demokrasinin salahiyeti için tasavvur edilen ikinci meclisin

azalarının toplumun siyasal kültüründe hürmet ve kabul yönüyle kendine yer bulması önemlidir.

4.2.6. Demokrasi ve Siyasal kültür

Başgil'in demokrasi ve hürriyet bahsinde, hürriyet kavramına ehemmiyetle yaklaştığını gördük. Demokratik bir siyasal kültürün oluşabilmesi için evvela hürriyet kavramından yola çıkmaktadır. Başgil için; aile, mektep, ordu kısacası memleketteki hakikat şuurunun en önemli ve verimli kaynakları, hürriyet terbiyesinin hocalarıdır. Ancak hocaların hakkıyla yetişebilmesi için çok iyi bir hürriyet ve demokrasi literatürüne ihtiyaç vardır. Düşünre göre maalesef Türkiye'de Gülhane-i Hattı Hümayûn'dan sonra yüz küsur sene geçmesine ve memlekette hürriyet adına sayısız kurbanlar verilmesine rağmen milli bir hürriyet ve demokrasi anlayışı yoktur. Aydın zümresi arasında bile ortak bir hürriyet ve demokrasi tanımı yoktur. Başgil bu durumu şöyle açmaktadır. Yüz yıllık hürriyet mücadelesinden sonra bugünkü hürriyet ve demokrasi savını ispat edebilmek için hâlâ Amerika ile İngiltere'den örnekler alınmaya çalışılmaktadır. Ancak rejimler, hitap ettikleri toplumların tarihi, sosyolojik oluşumları, psikolojileri dahası iklim ve tabiat şartları gibi koşullarına göre şekillenir ve gelişir. Aristo'dan sonra İbni Haldûn ve Montesquieu gibi siyaset filozofları tarafından da ve siyaset biliminde de bu gerçek ifade edilmektedir (Başgil, 2019: 142-141).

Başgil'in bu izahatından anlaşılacağı üzere demokrasi, milletlerin sahip olduğu kültüre göre yoğrulmaktadır. O nedenledir ki demokrasi mekanizması her millette veya coğrafyada aynı işlememektedir. Bu çerçevede Başgil'in "Garp ve Şark" demokrasisi anlayışı üzerinden yapmış olduğu değerlendirme, demokrasi ve siyasal kültür ilişkisini ve demokrasinin nasıl bir siyasal kültür anlayışı aradığını anlayabilme adına yol gösterici niteliktedir (A.g.e.: 169-173).

Başgil aslında bu aşamada demokraside siyasal kültürün etkilerine işaret etmektedir. Şöyle ki, Sovyetler güdümünde bir milyardan fazla nüfusu barındıran şark kolu totaliter bir anlayışı ifade eden "halk demokrasileri" şeklinde ifade edildi. Demokrasinin anavatanı olan ve farklı hayat görüşü benimseyen yönetim ve hükümet şekilleri de "Garp demokrasileri" olarak anıldılar. Yani dünya milletleri aynı demokrasi şemsiyesi altında biri otoriter ve totaliter diğeri liberal olmak üzere iki birbirine zıt olan ideolojiye ayrıldı. Öyle ki, bu ayrım oldukça keskin bir şekilde

gerçekleşti. Sadece siyasi ve askeri bir rekabetle sınırlı kalmayıp, aynı Orta Çağ'daki İslam ve Hristiyanlık şeklinde de inanç merkezli derinliklerdeki zıtlık gibidir. Başgil ortaya çıkan bu durumdan dolayı milletlerin geleceği ile ilgili bir tahmin yapabilmenin zorluğuna değinmektedir. Ancak mevcut ayrım çerçevesinde şöyle bir çıkarımda bulunmaktadır. Aslında görünüşte iki demokrasi anlayışında herhangi bir fark söz konusu değildir. Ancak demokrasi iki taraf için manada zıtlık barındırmaktadır. Zira bir taraf hürriyete dayanırken diğer taraf ise kuvvete dayanmaktadır. O nedenle Başgil'e göre tezatlık kelime bezerliği altında yatan mana ve iki tafa benimsediği inanç anlayışındadır. Diğer taraftan bu iki yapının farklı diğer taraflarının muhakeme edilmesi de kolay değildir. Ayrıca uzun izahat gerektirmektedir. Ancak yine de Başgil garp ile ilgili bir değerlendirme ve tespite bulunmaktadır (A.g.e.: 168-169).

Başgil garp demokrasinin dayandığı inanç anlayışını izah ederek bir anlamda bu ülkelerde nasıl bir siyasal kültürün oluştuğunu da ortaya koymaktadır. Başgil Avrupa'da dolaşıldığında birbirine benzeyen yaşam şekilleri, ilişki tarzlarından bahsetmektedir. Bu Avrupa ülkelerinde dil, mezhep ve ırk gibi farklılıklar olmasına rağmen toplumu oluşturan bireyler arasında dürüstlük ve nezaket hâkimdir. Aynı durum devlet ve vatandaş arasında da görülmektedir. Çalışma ve yaşam şekillerinde eşit emniyet ve konfor söz konusudur. Başgil'e göre sanki Avrupa ülkeleri büyük bir devlet yapısından müteşekkilmış gibi bir görüntü vermektedir. Esasen Başgil burada başka bir şeye dikkat çekmeye çalışmaktadır. O da garp milletleri arasında ortak bir tarih, hayat, kültür ve dünya görüşü olduğudur. Yani garp medeniyetleri her şeyden evvel ortak kültür ve medeniyetin olduğu bir yerdir. Bir diğer ifadeyle sadece birkaç milletin değil, tüm milletlerin emeği ile ortaya çıkmış bir medeniyettir. Bu medeniyette eksikler ve kusurlar olmasına karşın insan asli unsurdur ve değerlidir. Bu medeniyetin toplumu, şehvani yönlerine rağmen dindardır. Yani maneviyatçıdır (A.g.e.: 169-170).

Başgil bu ortak medeniyetin insan ve insan hayatı üzerine bir düşünce sistemi geliştirdiğini belirtmektedir. Zira insan, hayvan veya eşya gibi bir vasıta değil bir amaçtır. O nedenle Başgil toplum içinde tüm bireylerin insanlığın onuruna yakışacak şekilde birbirlerine muamele etmek zorunda olduğunu belirtmektedir. Bu şekilde ortak bir hükümet ve idare rejimi ortaya çıkmış ve buna liberal demokrasi adı verilmiştir. Yani temel dayanak ve asli unsur fertçi ve hürriyetçi anlayıştır. Bu bağlamda demokrasi anlayışında, toplumsal meselelerde bireysel hak ve hürriyeti tesis adına, bir teşebbüs ve çaba olduğunu söyleyebiliriz. Kısaca liberal demokraside toplumun

huzuru ve refahı bir amaçtır ve bu amaç için çaba harcanır (Beriş, 2017: 74-76; Başgil, 2019: 170-171).

Bu değerlendirmeler ışığında Başgil'e göre garp demokrasileri, hürriyetçi ve özgürlükçü bir anlayışla, insan merkezîyetçi bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu yapı bireyden de bazı durumlarda karşılık beklemektedir. Fakat bu karşılık belirli zaruri durumlar ile sınırlı kalmaktadır. Buna mukabil şark demokrasilerinde ise mevcut bireyi ve nesli bir sonraki kuşağın çıkarları için feda edebilecek ve bu uğurda belirli inançlar ve değerlerle donatılmış demir bir çember içerisine hapsedebilecek bir anlayış bulunmaktadır. O nedenle bu iki anlayışta demokrasi sadece kelime benzerliği ile sınırlıdır. Onun dışında birbirinden keskin bir şekilde ayrılmaktadır (Başgil, 2019:171).

Başgil bu değerlendirmesini güçlendirmek için farklı kültürlerin bir arada bulunduğu İsviçre örneği üzerinden konuyu bağlamaktadır. İsviçre küçük bir ülke olmasına rağmen üç-dört dilin konuşulduğu, farklı ırklardan gelen bir halk yapısına sahiptir. Resmi devlet kurumları bu üç dil üzerinden hizmet vermekte, okullarda ana dillerinin dışında diğer üç dil de öğretilmektedir. İsviçre halkının bir kısmı Katolik bir kısmı da Protestan'dır. Bu iki mezhebin mensupları da kümelenmiş halde değildir. Halkın çoğu dindar ve kiliseye gitmeyen aile sayısı azdır (A.g.e.: 176). Şu hâlde millet birliğinden bahsetmek mümkün değildir.

Başgil'e göre bu ülkenin vatandaşları birbirlerine ırk ve dil bağları ile değil, tamamen ruh ve şuur üzerinden bağlıdır. Bu ülkenin vatandaşları farklı dilleri konuşan, farklı hayat alanlarına sahip, farklı dilleri duyan, kader birliği yapmış ve tek bayrak altında beraber yürümeyi kabul etmiş dahası bunu resmi hale getirmiştir (A.g.e.: 176-177).

Başgil bir noktaya daha işaret ederek, İsviçre devleti yönetim biçiminin, vatandaşların hak ve görevlerini anayasada çok net bir şekilde ortaya koyduğunu belirtmiştir. Düşünürün üzerine ehemmiyetle durduğu şey bunun kâğıt üzerinde kalmayıp nesillerin şuuruna yerleşerek adeta bir din kitabı gibi kıymetli bir hale dönüşmüş olmasıdır. İsviçre halkı yüz yıla yakın bir süredir bu anayasal kanunun korumasında dünyayı özendiren ve dikkat çeken huzur, hürriyet ve refah içerisinde bir hayat yaşamaktadır. Dolayısıyla İsviçre Avrupa'nın refah ve kültür seviyesinin maksimum noktada olduğu ülke konumundadır. Oysaki bu ülkede çok zengin insanlara

rastlanmadığı gibi ekonomik açıdan çok fakir insan da yoktur. Ancak bu ülkede cahil insan da yoktur. Hemen hemen herkes okur – yazardır (A.g.e.: 177).

Siyasal alanda İsviçre halkında siyasi ihtiras yoktur. Parti çekişmelerinden uzaktır. Siyasi partilerin mevcudiyetleriyle beraber Hristiyan Muhafâzakarlar, Sosyalistler ve Sendika Birlikleri de siyasi düşünceleri organize eden gruplardır. Fakat İsviçre’de politika asla bir koltuk kavgasına dönüşmediği gibi iktidar kişisel çıkarlara dönüşmez. Başgil bu düzeni İsviçre’de işleyen demokrasi mekanizmasının vatandaşlara vermiş olduğu bir nimet olarak değerlendirmektedir (A.g.e.:178).

Kısacası Başgil’de Batı demokrasilerinin ortak noktası birey ve bireyin hürriyetidir. Bireyin huzur ve emniyet hürriyetinin hiçbir şekilde göz ardı edilemeyeceğidir. Elbette her memleketin kültürel değerlerine göre demokrasi çok az farklılık gösterse de Batı’nın her memleketinde aynı demokrasi anlayışının olduğunu ifade etmektedir.

Netice itibariyle, Başgil demokrasinin her şeyden önce bir gönül işi ve toplumsal terbiye işi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bireysel ve toplumsal olarak bu terbiyeye sahip olmayan memleketlerde demokrasinin kendisine yer bulması ve gelişmesi mümkün değildir. O nedenle Başgil’de terbiye unsuru önemli bir yerde durmaktadır. Başgil, bunun ilk alındığı yerin aile ve mektepler olduğunu belirterek, daha sonra terbiyenin fert ve devlet ilişkilerinde olgunlaşacağını söylemektedir. Keza düşünür, vatandaşları bu terbiye ile bezenmiş memleketlerden övgüyle bahsetmektedir (A.g.e.: 14).

BEŞİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU’NUN DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRASİ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Türkiye’nin önde gelen fikir adamlarından Nurettin Topçu, Türkiye’de demokrasinin devamlılığı ve bu devamlılık için nasıl bir siyasal kültür gerektiği ile ilgili birçok düşünce ve tespitler ortaya koymuş aynı zamanda konu ile ilgili birçok eseri de yine literatüre kazandırmıştır. Bu bölümde de Başgil’de olduğu üzere Topçu’nun hayatı, eserleri, demokrasi ve siyasal kültür arasındaki etkileşime yönelik düşünceleri ortaya koyularak tutarlı ve istikrarlı bir demokrasinin etken bileşenlerinden olan siyasal kültürün hangi özellikleri barındırması gerektiğine dair düşünceleri analiz edilerek ortaya konulacaktır.

5.1. Nurettin Topçu'nun Hayatı

Nurettin Topçu dinden, felsefeye, ekonomiden, siyasete ve eğitimden ahlâka kadar farklı alanlarda kendine özgü bakış açısıyla birçok eser kaleme almıştır. Onun düşünce temelini “hareket felsefesi” oluşturmaktadır. O yüzden eğitim, siyaset, insan ve sosyal meselelerle ilgili konuların hepsi hareket felsefesinin eksenindedir (Cihan, 2016:1387).

5.1.1. Ailesi

Nurettin Topçu 1909'da İstanbul Süleymaniye'de dünyaya geldi. Nüfus kayıtlarına göre adı Osman Nuri olarak geçmektedir. Babası Ahmet Hamdi Efendi annesi Fatma Hanım'dır. Erzurumlu bir ailenin çocuğu olan Topçu'nun dedesi Erzurum'un Ruslar tarafından işgal edildiği dönemde orduda topçu görevinde olduğundan aileye Topçuzadeler adı verilmiştir. İstanbul'a gelen Topçu'nun babası Ahmet Hamdi Efendi Erzurum'da bulunduğu dönemde tahıl alım satımı ve canlı hayvan ticareti ile ilgilenmiş, İstanbul'a geldiğinde Çemberlitaş'ta bir kasap dükkanı işletmiştir. Osmanlı imparatorluğunun zorlu son yıllarına tekabül eden Topçu'nun çocukluğu, Süleymaniye'de ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Çemberlitaş'ta geçmiştir (TDV, 2012: 248-249; Kara, 2016: 6-7).

5.1.2. İlim Hayatı

Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi'ni okuduğu dönemde kitap ve gazete biriktirmeye ilgi duymuştur. Ortaöğrenimini Vefa İdadisi'nde yaptı. Bu dönemde babasını kaybetti. İstanbul Erkek Lisesi'nde tahsilini yaptığı dönemde felsefeye ilgi duydu. Yine aynı dönemde Avrupa'da öğrenim görmek için girdiği sınavı kazanarak Fransa'ya gitti. Daha sonra görüşlerinden etkileneceği ve uzun süre mektuplaşacağı aksiyon (hareket) felsefesinin kurucusu Maurice Blondel ile tanıştı. Bir süre sonra Aix Marsellie Üniversitesi'nin Aix-en-Provence bölümüne devam etti. İki yıl sonra Strazburg Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü. Burada ahlâk kurlarını tamamlayarak sanat tarihi lisansını tamamladı. Topçu 1930 ve 1933 yılları arasında ruhiyat ve bediiyat, umumi felsefe ve mantık, muasır sanat tarihi, içtimaiyat ve ahlâk, sanat ve arkeoloji üzerine lisansını tamamlamıştır. Fransa'da bulunduğu dönemde Louis Massignon'a Türkçe dersler verdi (Mollaer, 2017: 73).

Doktorasını yaptığı Strazburg'da ahlâk felsefesiyle ilgili hazırladığı “*Conformisme et revolte*” başlıklı tezini, Sorbonne'de üstün başarıyla savunarak doktorasını almıştır.

Avrupa’da eğitim gören Türkler arasında ahlâk alanında çalışan ilk kişi olan Nurettin Topçu aynı zamanda Sorbonne’da felsefe doktorasını da veren ilk Türk öğrenci olma özelliğindedir (TDV, 2012: 249).

5.1.3. Akademik ve Memuriyet Hayatı

Topçu Sorbonne’da başarılı bir eğitim süreci geçirmiştir. O nedenle Fransa’da kalma yönünde teklifler almıştır. Fakat bu teklifi kabul etmeyerek Türkiye’ye dönmüş Galatasaray Lisesi’nde sosyoloji dersleri vermiştir. Lise müdürü Behçet Gürel’in bazı öğrencilere geçer not verme isteğini kabul etmediği için Topçu evlendiği gün İzmir Lisesi felsefe öğretmenliğine tayin edilmiştir. İzmir’de bulunduğu dönemde Hareket dergisini yayımlamaya başladı. Derginin dördüncü sayısında yayınlanan “Çalgıcılar” başlıklı yazısının Cumhuriyet kurucularına eleştiri getirdiği gerekçesiyle Denizli’ye sürgün edildi. Daha sonra Vefa ve Haydarpaşa liselerine tayin edildi. Son olarak İstanbul Erkek Lisesine gönderilmesiyle birlikte bir anlamda Topçu’nun tayin süreci sona ermiş oldu. Vefa ve Haydarpaşa liselerindeki öğretmenlik sürecinin dışında emekli olana kadar 18 yıl İstanbul Erkek Lisesi’nde görev yaptı. Bir süre Hilmi Ziya Ülken’in başında bulunduğu sosyoloji kürsüsünde doçent statüsüyle ahlâk üzerine dersler verdi. Ayrıca Robert College’da tarih (1946-1961), İstanbul İmam Hatip Okulu’nda felsefe psikolojisi ve psikoloji, din ve dinler tarihi üzerine öğretmenlik görevini ifa etti. Fakat bu ek görevlerine de 1960 İhtilali’nden dolayı son verildi. Topçu 1974’te emekli oldu (TDV, 2012: 249; Kara, 2016:8-10).

5.1.4. Siyasi Hayatı

Nurettin Topçu 1960 ihtilalinden sonra Adalet partisinde görev almıştır. Bu dönemde Topçu Konya’dan senatör adayı gösterilmesine rağmen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Başgil’e yapılan haksız muameleye tepki göstererek siyasal çevreyle olan ilgisini kesmiştir (TDV, 2012: 123-124; Kara, 2016: 14).

5.1.5. Edebi ve Fikir Hayatı

Topçu’nun kurucusu olduğu “Hareket” dergisi otoriter tek parti döneminin önemli yayınlarından. Dahası dönemin tüm fikir dergileri tek parti döneminin görüşlerinin dışına çıkmazken, Topçu Hareket dergisinde kaleme aldığı yazılarında, Türk milletinin toplum ve devlet yapısının nasıl inşa edilebileceği yöntemini mevcut sistemdeki eksiklikleri ortaya koyarak ele almıştır. İnkılap, ahlâk, mesuliyet, irade, din, cemiyet

nizamı, hizmet, liyakat, milliyetçilik gibi siyasal kültürün kapsamında olan konuları birey ve devlet ilişkileri kapsamında işlemiştir (TDV, 2012: 249-250).

Topçu'nun fikirleri hareket felsefesi eksenindedir. Öyle ki tasavvuf, milliyetçilik, ahlâk, eğitim ve birey, ekonomi başlıklarını bu ekseninde ele almaktadır. Topçu'nun fikir ve düşünce yapısında Alparslan, Yavuz Sultan Selim, Fatih Sultan Mehmet, Mevlana, Yunus, Yahya Kemal, Mehmet Akif, Hüseyin Avni, Pascal, Massignon, Maurice Blondel ve Bergson gibi önemli şahsiyetlerin tesiri görülmektedir. Zira Topçu'nun M. Blondel vesilesiyle başlayan mistik ilgisi Massignon'un tesiriyle İslam tasavvufuna özellikle vahdeti vücud felsefesine yönelmiştir. Hazırladığı tezde ve ahlâk felsefesinde Hallacı Mansur'un izlerini görmek mümkündür. Topçu bütün konulara ahlâk çerçevesinden yaklaşır. Öyle ki Cumhuriyet dönemi Türk felsefecileri ve aydınları arasında ahlâk üzerine en çok yazıyı kaleme alan ve bunu bütün hayatı boyunca sürdüren kişidir denilebilir. Doktora tezinde öne sürdüğü isyan ahlâkı kavramı, M. Blondel'in belli ölçülerde de Immanuel Kant ve Henry Bergson izlerini taşıyan hareket felsefesinden yola çıkarak; pragmatist, rasyonalist, sosyolojist ve determinist düşünce anlayışlarının karşısında bir fikir, bir tez olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Çıkardığı hareket dergisinin isminin bu çizgiyle ilgili olduğu bilinmektedir (TDV, 5: 250-253; Kara, 2016: 15-17).

Topçu ilk yazılarından itibaren Osmanlı Cumhuriyet modernleşme sürecini göz önünde bulundurarak eleştirel bir yaklaşım içinde olmuştur. Zira yeni bir insan, devlet, millet modeli oluşturma gayesinde olmuştur. Öte yandan günün koşulları ve geçmişten gelen sağlam temeller üzerine kurulması mümkün olacak Rönesans fikri ile ilim, sanat, ahlâk, tasavvuf ve din anlayışlarını ortaya koyma çabasında olmuştur. Topçu metafiziği görmezden gelen felsefi düşüncelere karşı çıkmıştır. Öyle ki; akıl, sezgi, aşk ve duygu kavramlarını tekrar yorumlayarak ahlâkın ön planda olduğu bir felsefe anlayışı oluşturmuştur. Topçu İslam merkezli Anadolu milliyetçiliği düşüncesini oluşturma çabasında olmuştur. Topçu'da muhafazakar bir kimlik görüntüsü olmasına rağmen, gerektiğinde Turancılığı, topraktan ayrı milliyetçiliği ve İslamcılığı da eleştirmiştir. Öte yanda modernizmin katı taraflarına baş eğmeden Batı, Doğu ve İslam medeniyetlerini karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışmıştır. Ayrıca kapitalizm sosyalizm, komünizm, kültür ve medeniyet, sanayileşme ve teknoloji gibi konuları o dönemin yaklaşımlarından farklı bir üslupla tartışmıştır. Topçu, mevcut siyasal sistemin bu konulardaki yaklaşımına karşı muhalif fikirdedir. Bu meyanda iç içe üç

ana kavram Topçu'nun fikirlerinin temelini oluşturmaktadır. Bunlar isyan, hareket ve iradedir. Topçu'nun devlet ve siyaset ilgili fikirleri birey ve toplum üzerine kuruludur. O "milletin şuuru, millet iradesinin gözüktüğü yer" şeklindeki tanımlamasıyla devlet kavramını birey için "Allah'a ve sonsuzluğa hareketin durağı" olarak görmektedir (Kara, 2012: 250-253).

5.1.6. Eserleri

Topçu sosyoloji, felsefe, tarih, din ve edebiyat olmak üzere birçok alanda kıymetli eserler kaleme almıştır. Topçu'nun kaleme aldığı eserleri şunlardır: *Conformisme et revolte: esquisse d'une psychologie de la croyance* (Paris 1934; Ankara 1990), *Garbın İlim Zihniyeti Ve Ahlâk Görüşü* (1955; 1970'ten sonra Kültür ve Medeniyetin içinde), Mehmet Akif (1873-1936), Türkiye'nin Maarif Davası (1960, 1997), *Komünizm Karşısında Yeni Nizam* (1960; 1970'ten sonra Ahlâk Nizamı içinde), *Ahlâk Nizamı* (1961, 1997), *Varoluş Felsefesi Egzistansiyalizm* (1967; son düzenleme Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi'nin içinde), *Bergson* (doçentlik tezi, 1968, 1998), *İradenin Davası* (1968; son düzenleme Devlet ve Demokrasi ile birlikte, 1998), *İslam ve İnsan* (1969; son düzenleme *Mevlana ve Tasavvufla* birlikte 1998), *Devlet ve Demokrasi* (1969, 1998), *Kültür ve Medeniyet* (1970, 1998), *Mehmet Akif* (1970, 1998), *Mevlana ve Tasavvuf* (1974; İslam ve İnsanla birlikte, 1998), *Milliyetçiliğimizin Esasları* (1978), *İsyan Ahlâkı* (Conformisme et Revoluti isimli tezinin tercümesi trc. Mustafa Kök, Mustafa Doğan, 1995, daha sonra Nurettin Topçu'nun tercümesi ile karşılaştırılması, 2. baskı, 1998), *Varoluş Felsefesi- Hareket Felsefesi* (1999), *Millet Mistikleri* (Portreler 2001; ilaveli 2. bs., 2009), *Amerikan Mektupları- Düşünen Adam Aramızda* (2004).

Ders kitabı niteliğinde olan eserleri şunlardır: *Sosyoloji* (1948, 2001), *Psikoloji* (1949, 2003), *Felsefe* (1952), *Mantık* (1952, 2001), *Ahlâk* (orta 3, Emin Işık'la beraber, 1975), *Ahlâk* (Lise 1 ve Lise 2, ikisi birlikte, 2005), *Din Psikoloji Bahisleri* (haz. A. V. İmamoğlu, Erzurum, 1995). Edebi nitelikte olan eserleri şunlardır: *Taşralı* (hikayeler, 1959, 1998), *Reha* (roman, 1999). Broşürler: *İnkılap- İrtica* (1951), *Çanakkale* (1952), *Din ile Kinin Mücadelesi* (1952), *Son Hadiseler ve Biz* (1953), *Şehit* (1959). Topçu'nun makale ve yazılarının yayımlandığı dergiler şunlardır: *Hareket*, *Türk Yurdu*, *Büyükdoğu*, *Sebilürreşad*. Yazı yazdığı gazeteler şöyledir: *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Yeni İstiklal*, *Son Havadis*, *Hür Söz* (Kara, 2012: 253; Kara, 2016: 18-23). Topçu muazzam

bir miras niteliğinde kaleme aldığı bu eserlerle Türk düşünce tarihinde kıymetli şahsiyetler arasında yerini almıştır.

5.2. Nurettin Topçu'da Demokrasi ve Siyasal Kültür

5.2.1. Demokrasi Kavramının Muhtevası

Demokrasi kavramı literatürde (Pei, 1975: 265; Çam, 1975: 83; Mankan, 2020: 121; Dahl, 2021: 72) ifade edildiği gibi geniş bir tanımlamaya sahiptir. Nurettin Topçu da tıpkı literatürde olduğu gibi demokrasi kavramı ile ilgili tanımlamasını yaparken geniş bir analiz çerçevesi kullanmaktadır. Ancak biz sonraki kısımlarda Topçu'nun bu analizini demokrasinin istikrarında arzu edilen siyasal kültürün niteliklerini izah ederken göstermeye çalışacağız. O nedenle bu kısım sadece Topçu'nun demokrasi kavramıyla ilgili yaptığı kısa tanımlamasıyla sınırlı tutulacaktır.

Bu bağlamda Topçu'da demokrasi kavramı, hakimiyet anlayışının bütünüyle millete geçerek devlete ait olan iradenin, milletin her bireyi tarafından kullanılabilme kabiliyeti şeklindedir (Topçu, 2022: 60). Topçu'nun, bu tanımlamasından anlaşılacağı üzere demokrasi kavramının niteliklerini ortaya koymaktadır. Keza ona göre demokrasi, toplumu oluşturan tüm bireylerin belli mesuliyet kazandığı, yönetim anlayışının topluma yayıldığı, devlet iradesinin toplumu oluşturan tüm bireyler tarafından kullanıldığı, tarihsel süreçte zulüm yapan hükümdarların zulmünden korunmayı en fazla teminat altına alan rejim biçimidir (Topçu, 1970: 143).

Topçu'nun demokrasi tanımlamasında geçen “En fazla teminat altına alan rejim şekli” ifadesine dikkat çekmek gerekir. Diğer rejimlere nazaran güçlü bir koruma teminatı sağlayan demokrasinin mevcudiyeti ehemmiyet arz etmektedir. O nednle demokrasinin mevcudiyeti için belli bir kuvvete ihtiyaç vardır. Zira Topçu'nun fikriyatında demokrasiyi koruyan başka bir kuvvet olmazsa ve bu kuvvet mesuliyet iradesini en büyük hakimiyetle birleştirmezse öyle bir demokrasi sadece zorlu, yağmurlu bir yolda kırık delik bir şemsiye ile gitmek demektir (A.g.e.). İşte bu aşamada demokrasinin işlevini tam manası ile yerine getirebilme kabiliyeti ve idamesi Topçu'da toplumda oluşturulacak siyasal kültürel değerlerle ilişkilendirilmektedir. Evvela Topçu'nun demokrasiye getirdiği eleştirilerden hareketle istikrarlı bir demokrasi anlayışında ihtiyaç duyulan siyasal kültürün nitelikleri izah edilecektir.

5.2.2. Demokrasi Eleştirisi

Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" isimli eserinde "Demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır" (Rousseau, 2010: 95; Topçu, 2006: 101), "Demokrasi yönetimi ya da halk hükümeti kadar iç savaşlara ve karışıklıklara elverişli bir hükümet yoktur" (Rousseau, 2010: 97) izahını demokrasi bahsini sonlandırırken yaptığı değerlendirmede görüyoruz. Ona göre toplum tanrılardan oluşmuş olsaydı yönetim olarak demokrasiyi tercih ederdi. Ancak Rousseau'nun, demokrasinin mükemmel bir rejim özelliğine sahip olması ile birlikte böyle bir yönetim anlayışının insanlar eliyle gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı vurgusu, (A.g.e.) Topçu'nun demokrasinin kullanılma biçimi ile ilgili eleştirel bakışını destekler niteliktedir. Ne var ki, mükemmel demokrasi anlayışı yakalanamasa da en azından demokrasinin anlamına uygun uygun çalışabilmesi ve doğru amaçlar bağlamında kullanılabilmesi sağlanabilir. İşte Topçu'nun demokrasiye getirdiği eleştirilerin çıkış noktası burasıdır. Bu aşamada denilebilir ki, Topçu'nun problemi demokrasiden çok, demokrasinin sunduğu imkânların kullanılma biçimi, mevcut siyasal kültür yapısı ve bunun olası olumsuz sonuçları üzerinedir. Ona göre, bu rejim tam olarak anlaşılmadan tatbik edilmiştir. Toplumun sosyolojik yapısının tahlili yapılmadan (Topçu, 2022: 128), ilim, fazilet ve ehliyet gibi kabiliyetlerde eşit olmayanlara yönetimde eşitlik umdesi (ilke) tanınmıştır (A.g.e.: 129-138). Tüm bunlar demokrasi mekanizmasının çalışabilmesi için yeterli değildir. Topçu, bir ideolojinin veya fikrin gözü kapalı bir şekilde hiçbir sorgulamaya tabi tutulmadan benimsenmesini ve din gibi algılanmasını doğru bulmamaktadır. O nedenle demokrasinin içeriğinin anlaşılmadan, tartışılmadan toplumun değerleri üzerine düşünülmeden, hukuk ve ahlâki boyutuyla ilgili tahlil yapılmadan "Amentü" gibi ezberletilmesini doğru bulmamaktadır (A.g.e.: 128). Diğer taraftan toplumu oluşturan fertlerin olgunlaşmadan ve kendi yollarını bulmadan demokrasinin tatbik edilmesi halinde, demokrasinin ancak güç odaklarının ve sermaye gruplarının hizmetinde olacağına dikkat çekmektedir (Erverdi, 2018: 453). Topçunun demokrasi eleştirisinde öne sürdüğü gerekçeler göz önüne alındığında, bu gerekçelerde rejimin şeklinden çok algılanma, değerlendirilme ve tatbikinde olması gereken siyasal kültür vurgusunun hakim olduğu görülmektedir. O halde Topçu'nun fikriyatında ideal bir demokrasi tasavvurunun içeriklerinin anlaşılması gerekmektedir.

5.3. Nurettin Topçu'da İdeal Demokrasi Tasavvuru

Demokrasi mekanizmasının, günümüzde beklenen düzeyde işlevini yerine getiremediğine dair tartışmaların nedeninin ekseriyetle demokrasinin hitap ettiği toplumlarda mevcut siyasal kültür anlayışından kaynaklandığını daha önceki demokrasi ve siyasal kültür kısmında ifade etmiştik. Bu çerçevede Topçu'nun, demokrasiye getirdiği eleştirilerden hareketle, bu kavramın kendisini eleştirmekten öte, ideal bir demokrasi tasavvuru arayışı içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bizi buradaki çıkarıma götüren ince ayırım aslında siyasal kültürle ilgili olan kısımdır. Diğer ifadeyle Topçu, ideal bir demokrasi için öncelikle toplumda olması gereken siyasal kültür anlayışı ekseninde bir değerlendirme yapmaktadır. Bu aşamada Topçu'nun ideal bir demokrasi için ihtiyaç duyulan siyasal kültürün niteliklerinin belli değerlerin kazanımı üzerine kurduğunu söyleyebiliriz.

Konunun hemen başında Topçu'nun rejim ve siyasal kültür ile ilgili değerlendirmelerinde belli kavramların öne çıktığını söylemekte fayda var. Bu kavramlar demokrasinin temel dayanağı olan hürriyet ve eşitlik kavramlarıdır. O sebeple demokrasi, toplumu oluşturan bireylerin tamamını içine alan siyasi bir rejim özelliğine sahiptir. Demokrasinin varlığı bireyin hür ve eşit olması koşuluna bağlıdır. Ancak bu koşulun hakkıyla gerçekleşmesi için başka koşulların da gerçekleşmesi gerekir.

Şöyle ki, demokraside sadece hürriyet ve eşitlik unsurunun varlığı tek başına yeterli değildir. Bu kavramların layıkıyla kullanılabilmesi için bilgiye ihtiyaç vardır. İlim ve bilgi seviyesini belli bir seviyeye taşımış bir toplumda demokrasinin yerleşip kökleşmesi daha kolay olur. Ne var ki, bu da yeterli değildir. Mutlaka toplumun ahlâki değerlerle donanmış olması gerekir (Yeke, 2007: 70-71). Esasen Topçu'nun hürriyet ve eşitlik anlayışı da bu çerçevede şekillenmektedir denebilir. Bu noktandan hareketle Topçu demokrasilerdeki hürriyet, eşitlik kavramlarını tek düze bir anlatımın dışında ele almakta; ruh, ahlâk, hürmet, irade, mesuliyet, liyakat ve fazilet kavramları ile birlikte sentezleyerek hürriyet ve eşitlik kavramlarının kapsam ve sınırlarını belirlemektedir. Dolayısıyla Topçu'da bu kavramların iç içe geçmiş girift bir yapı görünümü verdiğini söylemek mümkündür. Topçu'da bu kavramların bu kadar iç içe alınmasının sebebi, kavramları birbirini tamamlayıcı olarak görmesidir. Bu bütünlük, mevcut siyasal yapının işlev kazanabilmesi ve başarılı olabilmesi için beklenen siyasal kültürün nitelikleri şeklinde okunabilir. Bu çerçevede çalışmanın bu kısmında

Topçu'da tasavvur edilen siyasal kültürün niteliklerinin neler olduğu izah edilmeye çalışılacaktır.

5.3.1 Devlet Esası ve Muhtevası

Günümüzde en popüler tanım olarak kabul gören 1900'de George Jellinek'in "Genel Devlet Teorisi" isimli eserinde yaptığı tanımlamaya göre devlet; "Egemenlik gücüyle aslen donatılmış, belli bir toprak parçası üzerinde yerleşik bir millet birliği" (Ay ve Uçar, 2015: 197) anlamına gelmektedir. Ancak kavram literatürde oldukça önemli bir yere sahiptir. Devlet kavramı, Eflatun için, bir düşünürün gerçekle ilgili bilgilerin ile , insanın ruhuyla birlikte bir boyut ve ideal bir şekil kazanması, Aristo'da bireyin siyasi anlamda ait olduğu tabî bütünlük, Hobbes'da bireyin varlığını teminat altına alan siyasi güç organizasyonu (Ünal, 2010: 470), Rousseau'da toplumun müşterek iradesini temsil etmekle mükellef siyasal yapı (Rousseau, 2010: 89), Hegel'de Tanrının yeryüzündeki görünümü (Topçu, 2022: 50), İbn-i Haldun'da toplumu oluşturan her bireyi koruyan ve daha iyi bir yaşam sürmeleri adına belli düzenlemeleri yapan güçlü bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Ay ve Uçar, 2015: 196). Tüm bu tanımlamalardan hareketle devlet, bir milletin egemen ve ideal bir şekilde yaşamını sürdürebilmesini garanti eden önemli bir yapıdır denilebilir.

Topçu'da da devlet kavramı geniş bir şekilde ele alınmakta ve bu kavrama büyük önem atfedilmektedir (Ünal, 2010: 471). Topçu, devlet kavramını belli bir toprak üzerinde hakimiyet kurarak hayatlarını idame ettiren insan topluluğunun oluşturduğu manevi bir bütünlük olarak tanımlarken, devleti, millet varlığının ruhu olarak nitelendirmektedir. Vatani cansız bir bedene benzeten Topçu, millet vatanın hayatı, devleti ise vatana ruhu veren yapı olarak görmektedir (Topçu, 2022: 50). O vakit tüm tanımlamalar ekseninde böylesi bir öneme haiz olan devlet unsurunun sahip olması gereken siyasal kültür yapısı ve niteliği de bir o kadar önemlidir. Bu bağlamda Topçu'nun devletin asli görevlerine ve muhtevasına yönelik yaptığı değerlendirmelerden, demokratik bir devlette olması gereken siyasal kültürün özelliklerini rahatlıkla okuyabiliriz. Bizi bu çıkarıma götüren veriler onun istikrarlı bir demokrasi için beklenen siyasal kültür anlayışının merkezine yerleştirdiği ruh, irade, mesuliyet, fazilet ve ahlâki değerler ile ilgili yapmış olduğu vurgulardır. Aynı zamanda Topçu, bu kavramları devlette otorite ve irade yaklaşımının eksenine de yerleştirmektedir (Topçu, 2022: 52-57).

Ruh dediğimiz kavram ifadenin kendi sahibiyle görünme biçimidir. Ahlâk kavramı ise mesuliyetin iradesi şeklindedir. Bireyin ahlâkını oluşturan mesuliyet iradesi, devletin hakimiyeti ile birleşirse veya bu oluşumun içinde bulunursa o vakit devletin ahlâkı ortaya çıkar. İşte Topçu'nun devlet ahlâkı ile ilgili kurduğu bu sıralama aynı zamanda devlet ve birey düzeyinde siyasal kültürün bileşenlerini de vermektedir (Topçu, 1970: 143).

Topçu büyük bir devlet adamının özelliklerini sıralarken öncelikle milletin haklarını korumak adına tüm mesuliyeti üstlenen bir profil çizmektedir. Devleti yönetmekle mükellef olan kişi bu mesuliyet üzere yönetirse o vakit devletin selamete ereceğini söylemektedir. Şayet bu irade ve bu nitelikteki kişi yoksa ne kadar demokratik bir rejim inşa edilmeye çalışılırsa çalışılsın, devlet hiçbir şekilde ilerleyemez (A.g.e.).

Topçu devleti bir insan olarak tasvir etmektedir. Devlet bir birey gibi şahsiyet kazanarak gelişir (Topçu, 1970: 145). Esasen bu yaklaşımın İbn-i Haldun'dan mülhem olduğunu söyleyebiliriz. İbn-i Haldun devletin tıpkı bir fert gibi doğup, büyüyüp ve öldüğünü söylemektedir. Yani devlete insan gibi bir ömür biçmektedir. Topçu'da da devletle ilgili benzer bir yaklaşım söz konusudur (Ünal, 2010: 476).

Devletin bir şahsiyete benzetilmesi anlayışından hareketle Topçu, bu şahsiyetin milletin bünyesine uygun bir teşkilatlanma yapısı barındırması gerektiğini belirtir. Bu teşkilatlanmanın da belli bir koşulu vardır. O da iradedir. Eğer ki milletin iradesi tam olarak devlete sirayet ettiyse gerçek anlamda teşkilatlanma sağlanmış ve istenilen noktaya ulaşılmış olur. İrade aynı zamanda devlete kurucu şahsiyet özelliği yüklemektedir. Topçu'da güçlü olarak gördüğümüz irade vurgusu, devleti yönetmekle mükellef kişilerin mutlak surette taşınması gereken bir vasıftır. Ve irade teşkilatlanmadan evvel gelmektedir (Ünal, 2010: 476; Topçu, 1970: 145). İradenin kaynağı millettir (Topçu, 2022: 53). Devletin kurucu şahsiyeti bu sebeple millet iradesinin sembolü vasfındadır. Devleti insan olarak betimleyen Topçu, irade sahibi kurucu şahsiyetin yokluğunda bir devlet kavramından bahsetmenin mümkün olmayacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla Topçu devletin kaim olması için benimsemesi icap eden siyasal kültüre irade ve mesuliyet kavramlarını yerleştirerek, bu anlayışla milletin mesuliyetini taşıyacak şahsiyetlerin yetiştirilmesine vurgu yapmaktadır (Topçu, 1970: 145-146). Aksi halde, bu vasıflardan mahrum kalan devlet ne kadar şekil değiştirirse değiştirsin veya kim gelirse gelsin, Topçu'nun ifadesiyle

mayası tutmayan hamura şekil vermenin güç olacağı misali devletin de içinde bulunduğu kötü durum değişmeyecektir (Topçu, 1970: 145).

Esasen topçu herhangi bir devlet modelini savunmamaktadır (Ünal, 2010:475). Topçu'nun devletle ilgili bu yaklaşımı sadece demokrasiler için gerekli değildir veya Topçu burada özellikle bir devlet biçimini işaret etmemektedir. Zira O'ndaki devlet anlayışında siyasal kültüre yerleştirilecek irade ve mesuliyet kavramlarının nedenle önemli olduğu vurgusudur. Ona göre, bu kavramlar çerçevesinde ancak bir devlet anlayışından bahsedilebilir. Dolayısıyla Topçu'nun bu değerlendirmelerinden rejimin türü ne olursa olsun irade ve mesuliyet kavramlarının devletin ve milletin bekası için önemli bir yer teşkil etmektedir. Devletin selametini sağlayacak ve devleti koruyacak olan mesuliyettir. Topçu, siyasal kültür anlayışında mesuliyet sahibi olmayanların zulüm yapabilme hakkını kendilerinde göreceklarını belirtmekte, hakkıyla mesuliyet sahibi olanların ise yarın hesap verecekleri düşüncesiyle her daim adalet ölçüsünü dikkate alma mecburiyeti içerisinde olacaklarını ifade etmektedir. Dahası mesuliyetin olmadığı veya mesuliyet iradesinin zayıfladığı yerde anarşi ile kargaşa baş gösterecek, toplumu oluşturan bireylerde devlete karşı bir güvensizlik ortamı oluşacaktır. Devlet varlığının işareti olarak görülen otorite kavramı, eğer ki mesuliyet iradesiyle cemiyetin bireyleri üzerinden yükselirse güçlü olur. Şayet mesuliyet iradesi zayıflarsa devlete karşı güvensizlik ortaya çıkar. Dolayısıyla mesuliyet şuurunun olmadığı siyasal kültürde yönetimin şeklinin ne olduğu önemli değildir (Erverdi, 2018: 452; Topçu, 2022: 54-57; Topçu, 1970: 143-147).

Topçu'nun devlet ve kuvvet bahsindeki kuvvet anlayışı, siyasal kültürde ahlâki bir zemin gerektirmektedir. Topçu, devleti temsil eden otoritenin hiçbir surette başka bir devlete tabi olmadan mevcudiyetini idame ettirme ve memleket içindeki güvenliği sağlamakla mükellef olduğunu belirtmektedir. Devlet, kendisinin müstakil olarak kalabilmesi ve memleket içerisindeki asayişini sağlayabilmesi adına kuvvet unsurunu kullanır. Devletin elindeki bu kuvveti iyi ve ahlâki amaçlar doğrultusunda kullanması lazım gelir. Bunu yapabilen devlet fazilet sahibi bir devlettir. Ancak bu anlayıştan uzak zararlı amaçlar için kuvvet anlayışını kullanan devlet ise yıkılması gereken devlettir (Topçu, 2022: 51).

Son olarak Topçu'nun devlet algısında, insana değer veren ve insanı merkeze alan devlet anlayışıyla donatılmış bir siyasal kültür yapısı olduğu görülmektedir. Ona göre devletin asli unsuru kültürdür ve bu unsur kaynağını insanlıktan ve mevcudiyetini

sürdürebilme arzusundan almaktadır. Bu bağlamda düşünür milli devlet tasvirini mesuliyet, otorite ve insan sevgisine dayanan Ünal, 2010: 478), iradesini mesuliyet anlayışıyla birleştirerek halkın fakir çocuğunu sahiplenerek yetiştiren, kollu kuvvetleri değil kanunu etkin kılan, kamusal tüm yerelerde zengin fakir ayrımını kaldıran ve teknikten evvel insan yetiştiren, insana kıymet veren bir devlet olarak yapmaktadır (Topçu, 2022: 126-127). Dolayısıyla Topçu'nun devletin temel argümanları olarak ifade ettiği otorite ve mesuliyet kavramlarının, hukun hakim olduğu vatandaşa insanca yaşayabileceği bir ortam oluşturması yönünde kullanılmasını görev kabul eden bir devlet anlayışında olduğunu söylemek mümkündür. Esasen bu yaklaşımın, sosyal devlet anlayışındaki birey ve toplumun refahını maksimum seviyede tutabilme ilkesi ile örtüştüğünü söylemek mümkündür (Ünal, 2010: 478).

5.3.2. Hakimiyet Esası

Topçu'da devlet düşüncesinin, mesuliyet düşüncesinden ayrı olmadığı bir önceki kısımda ifade etmiştik. Bu bağlamda onun bakış açısına göre mesuliyet anlayışı, devletin, yönetmekle mükellef olduğu zümreye verdiği söz anlamına gelmektedir. Bu sözün yerine getirilebilmesi için iktidar bir idare nizamı oluşturur. Yani hükümeti kurar. Böylece devletin mesuliyeti hükümet tarafından gerçekleştirilir. Topçu, devlet ve hükümet arasında tesis edilen ilişki üzerinden yaptığı değerlendirmesinde, beklenen siyasal kültürün hayata geçmesi için, devletin güç ve imkanlarını kullanma hakkına sahip hükümet yetkililerinin, fedakar olmaları ve kati surette mağrur olmamaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kişiler cemiyetin menfaatlerini öncelikli olarak görmelidirler. Dahası milletvekilliği maaştan muaf, yüksek makam gayesinden uzak ve şöhretsiz konum haline gelmelidir. Milletvekili olan kişiler bu konumu kullanarak çıkar peşinde koşmamalıdır (Topçu, 2022: 59).

Topçu demokrasiyi, hakimiyetin tam anlamıyla millete yayılması ve her bireyin devlete ait olan irade unsurunu kullanabilme hakkına sahip olması şeklinde ifade etmekteydi. Dolayısıyla bu şekilde demokraside cemiyetin her ferdi bir anlamda mesuliyet sahibi olur. Ancak düşünür burada hükümet otoritesi ve millet gücü arasında bir eşitlenmenin olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu eşitliğin bozulmasının, hem millet hem de hükümet için tehlikeli olabileceğini ifade etmektedir (A.g.e.: 60).

Bu eşitlik iki taraflı bir denetim şeklindedir. Bu eşitlikte millet ve hükümetin düzenli olarak birbirlerini denetlemesi elzemdir. Şayet bu denetim olmazsa hükümetin milleti

hiçe sayması durumu baş gösterebilir ki bu da hükümetin millet için sıkıntılı bir hal alması anlamına gelmektedir. Esasen Topçu, demokrasi rejiminin sağlıklı yürüyebilmesinde iki taraflı benimsenen denetim eksenli bir siyasal kültür anlayışının altını çizmekte ve bu konuya ehemmiyet göstermektedir. Çünkü millet, hükümeti denetleyebilecek gücü yitirirse istibdat rejimi baş gösterir. Diğer taraftan hükümet, milleti denetleyebilme kabiliyetini yitirirse o vakit cemiyette güçlü durumda bulunan zümreler çıkarları doğrultusunda istediğini yaptırabilme imkanını elde eder. Bu aynı zamanda siyasal kültürde önemli bir yere sahip olan mesuliyet kavramının iflası anlamına gelir ki, toplumun her bireyi başına buyruk istediği şekilde hareket etmeye başlar. Dahası toplumda iç karışıklıklar çıktığı gibi belli zümreler yönetimi ele geçirme çabasında olacaklardır. Bu zümreler şehirde sermaye sahipleri, köylerde toprak ağalarıdır. Bu kesim Topçu'nun tabiriyle "Halkı hayvan sürüleri gibi" yönetmeye çalışırlar ve böylece nizamın bozulmasına zemin hazırlarlar. Böylece demokrasinin kaos ve anarşik bir yapıya dönüşümü kaçınılmaz hale gelir. Bu şekilde içtimaî düzen yerle yeksan olur. Cemiyetin içine düştüğü bu kaostan hükümet habersizdir. Çünkü hükümet böylesi bir ortamda sadece kendini korumaya almakla meşgul haldedir (A.g.e.: 60-61). Topçu, böylesi bir siyasal kültürün oluştuğu ortamda demokrasinin hiçbir hükmünün kalmadığı gibi artık zararlı bir araç haline geldiğine de dikkat çekmektedir. Oysa ki demokraside esas mesele milletin hakimiyeti eline almasıdır. Ancak milleti adeta esir almış olan ve belli zümrelere hizmet eden bir siyasal kültür anlayışı nedeniyle demokrasi mekanizması artık işleyemez duruma gelir (A.g.e.: 61).

Topçu bu şekilde ortaya çıkan enkaz tablosunun değişiminin tek yolunu, yine siyasal kültür anlayışına yerleştirilecek mesuliyet ve ahlâk anlayışına bağlamaktadır. Bu çerçevede milletin genç nesline vicdan ve mesuliyet şuuru aşılanmalıdır. Ancak bu şekilde kaotik bir siyasal kültür anlayışından beslenen otoritelere karşı başarılı bir mücadele verilebilir ve verilmelidir de. Kısaca Topçu, devlet yönetiminden sorumlu olacak kişilerin her şeyden evvel mesuliyet sahibi, ahlâki değerlerle bezenmiş bir siyasi kültür anlayışına sahip kişilerden müteşekkil olması gerektiğini söylemektedir. Zira ancak bu kişiler eliyle demokrasi mutlak güç haline gelebilir (A.g.e: 62-63).

5.3.3. Ruh ve Ahlâk Eksenli Yaklaşım

Topçu'nun, siyasal sistem anlayışında madde ve ruh eksenli bir yaklaşımın olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşımdaki madde kavramı, insanların varlık ve iktisadi anlamda aynı eşitlikte olduğu ve bu eşitliğin sosyalizm anlayışıyla en iyi şekilde anlatılabildiği

durumu temsil ederken, ruh ve ahlâk kavramı ise aynı eşitlik ölçüsünde verilmemiştir. Zira Topçu, ruhen ve ahlâken eşit olma düşüncesinin toplumda itaat ve hürmet kavramlarını zayıflatabileceğini iddia etmektedir. Çünkü ruh kavramının insandan insana değişebilir. İnsanların arasında ruh açısından daha yüce konumlara ulaşmış kişiler yol gösterici olabilir ve kademeler halinde insanlar kendisini geliştiren üstün ruhları takip ederek ahlâki değerleri anlayabilir ve koruyabilir. Öyle ki bu yaklaşımda yönetim, birey ve toplumundaki bu ruhu yükseltebileceği bir siyasal kültür anlayışı oluşturabilirse başarılı kabul edilebilir (Koç, 2020: 6325 ; Topçu, 2022:142-143). O nedenle, rejim şeklinden evvel, rejimi kullanan bireylerin siyasal kültürlerinde sahip olduğu değer yargılarının daha fazla önem arz ettiği söylenebilir. Bu çıkarımla merkezde birey ve toplum vardır ve rejim unsuru yönetebilmede ancak bir araç unsuru olabilir. Çünkü rejimlerde önemli olan asli unsur, ruh ve ahlâk yapısı anlayışıdır. Burada Topçu'nun demokrasiyi ötelediği veya geri plana ittiği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Fakat farklı başlıklar altında demokrasi ile ilgili fikirlerinin, demokrasinin bazı değerler üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı değiştiğini söyleyebiliriz. Keza Topçu için mesele, demokrasi mekanizmasının kullanılabilme biçimi ile ilgilidir. Ona göre, bir rejim kendiliğinden ne iyidir ne de kötüdür. Buradaki elzem hadise rejimi işleten kişilerin siyasal kültürlerinde sahip oldukları ahlâk ve ruh yapıları ile ilgili durumdur (Topçu, 2022: 129).

Öyle ki, Topçu esas olarak ruhu ve ahlâki ön plana çıkarırken, demokrasiyi sadece bir araç gibi, kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasında en uygun hukuki bir müessese olarak nitelendirmektedir. Ancak bu müessesenin başarıya ulaşabilmesi için, onu kullananların sahip oldukları siyasal kültürün iyi niyet çerçevesinde olması gerekmektedir. Şayet bu iyi niyet olmazsa demokrasiden arzu edilmeyen kötülükler doğabilir. Esas itibarıyla memleketi selamete götürecek huzuru tesis edecek bir rejim şeklinden çok onu kullananların ruh ve ahlâk yapısı önemlidir. Yönetimden mesul olanların ruhen ve ahlâken sahip olduğu bir siyasal kültür anlayışı çerçevesinde rejimlerin kaderi belirlenmektedir (Karaman, 2017: 368; Topçu, 2022: 129). Aslında Topçu'nun bu tespiti, demokrasinin tarihsel süreç içerisinde tecrübe ettiği olaylarla sabittir denilebilir. En nihayetinde Nasyonal Sosyalizm'in doğuşu demokrasinin sunduğu imkânlar eliyle gerçekleşmiş ve demokratik değerler yerle yeksan edilmiştir (Çağla, 2021: 192). Ahlâk kavramını Topçu'nun siyasal kültür anlayışında çok ayrı ve merkezi bir yerde konumlandığı görülmektedir. Esasen sadece Topçu değil, bazı

siyaset bilimciler için de ahlâk kavramı aynı öneme haizdir. Örneğin Aristoteles tüm vatandaşların birlikte yaşayabilmeleri ve kamusal iyiye ulaşabilmelerinin koşulunu, ahlâki değerlere dayanan bir yaşama şekline bağlamaktadır. O nedenle bir rejimde siyasi ahlâka ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasetin değer üretmesi gerektiği söyleniyorsa, iyi bir toplum oluşturabilmenin koşulu benimsenecek ahlâki değerlere bağlıdır (Yeke, 2007: 71).

Yine Dahl'ın demokrasi; demokratik olmayan yapılarda elde edilemeyen birçok temel hakkı bireye kazandırma, bireylerin geleceklerini özgürce tayin edebilme, siyasal eşitlik hakkı tanıma ve iktidardaki hükümete ahlâki mesuliyetler yükleyerek bu mesuliyetleri yerine getirebilme imkânı verir (Dahl, 2021: 72) tanımlamasında geçen “Ahlâki mesuliyetler” ifadesi Topçu'da fazilet ve ahlâki olgunluk olarak ifade edilmektedir denilebilir. Bu noktadan hareketle Topçu'ya göre demokrasi, ahlâki bir rejim anlayışı olarak ifade edilebilir. Fakat Topçu bunun geçerli olabilmesinin koşulunu demokrasiyi kullanan bireylerin fazilet ve ahlâki açıdan yeterli siyasi olgunluğu yakalamasına bağlamış ve bu şekilde demokrasinin mevcudiyetini koruyabileceğini ve belli bir istikamet yakalayabileceğini öne sürmüştür. Dahası Topçu'da bu anlayış, mutlaka sorumluluk haline getirilmelidir. Şayet bu sorumluluk yerine gelmezse o vakit ahlâki bir çöküş söz konusu olur. O halde denilebilir ki, ahlâk eksenli bir siyasal kültür anlayışı demokrasinin mevcudiyeti için elzemdir. Zira eksikliği halinde istismarlar baş gösterecek, devletin ve rejimin devamı tehlikeye girecektir (Özüdoğru, 2022: 81).

5.3.4. Liyakat ve Mesuliyet Esası

Bir rejimde veya yönetimde, yönetimden mesul olan kişilerde bulunması gereken liyakatlilik meselesi, siyaset bilimi literatürü ve Türkiye literatüründe üzerine tartışılan konulardan biridir (Taşgetiren, 2021: 819-821). Topçu'da liyakat meselesi rejim ve devlet yönetimi için hayati niteliktedir. Bu bağlamda düşünür, özellikle toplumu oluşturan bireylere önemli mesuliyetler yüklemektedir. Liyakat ve mesuliyet kavramları Topçu'nun ideal demokrasi tasavvurunda birlikte ele alınmaktadır.

Topçu, insanları zalim hükümdarların zulmünden koruyan demokrasinin de kendini koruması gerektiğini söylemekteydi. Zira demokrasinin de istikrarlı olmasını sağlayacak bir kuvvete ihtiyacı vardır. Bu kuvvet, yönetici vasfındaki topluluğun mesuliyet anlayışının, en büyük hakimiyetle yani toplum iradesi ile birleştirilmesi

yoluyla ortaya çıkar. Mutlak surette kurucu zümrenin mesuliyet iradesi olmalıdır ki, demokrasi sahipsiz kalsın (Topçu, 1970: 143-144).

Yine burada liyakat bahsinde olduğu gibi, yönetmekle mükellef kişilerin bu minvalde mesuliyet şuurunu taşıyacakları bir siyasal kültür anlayışına sahip olmaları gerektiği ve bu sebeple böyle bir siyasal kabiliyete sahip yeni neslin yetiştirilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Topçu milletin çocuklarına verilecek ilim zihniyeti ve sorumluluk ahlâkı ile tüm olumsuzlukların üstesinden gelineceğini belirtmekte (Ünal, 2010: 482), bunun eksikliği halinde ise “Demokrasi, ruhsuz bir iskeletten ibaret kalır ve idare edilen zümreleri oyalayarak bir zaman istismar etmekten başka bir şey yapmaz” (Topçu, 2006: 100) değerlendirmesini yapmaktadır.

5.3.5. Hürmet Esası

Hürmet insani değerler içinde önceliği olan unsurlardandır. Toplumsal huzurun tesisinde ve toplumsal dayanışmada hürmet kavramı etkin bir role sahiptir. Çünkü hürmet unsuru içinde hoşgörü, duyarlılık ve sevgi gibi insana ait değerleri barındırmaktadır (Tuncer, 2023: 2).

Topçu’ya göre devletin ana unsuru kültür, kültürü var eden kaynak sonsuzluk arzusu ve insanlık sevgisi ve o sonsuzluk yolunda ilerleyen ruhlara duyulan hürmettir. Topçu’daki ideal demokrasi tasavvurunda da toplumu oluşturan her bireyin şahsına gereken hürmetin gösterilmesi elzemdir (Topçu, 2022: 153). Zira insana hürmetin olmadığı bir demokrasinin demagojiye dönüşmesi kaçınılmazdır (Topçu, 2013: 138). O halde denilebilir ki, demokrasinin beklenen düzeyde başarı sağlayabilmesi için toplumda oluşturulacak siyasal kültürde hürmet esası da kendine yer bulmalıdır. Çünkü toplumu oluşturan her bir bireyin şahsına gösterilecek hürmet mahiyetine uygun olursa ve bundan hiçbir şekilde taviz verilmezse o vakit demokrasi mekanizması sağlıklı işler. Keza Topçu demokrasi ahlâkı esasında hürmet kavramını önemli bir yere konumlandırmaktadır (Topçu, 2022: 153). Demokrasi hürmet esasını yitirirse zulüm ve saldırılar olur. O nedenle, bir toplumun istikrarlı bir demokrasiyi yakalayabilmesinin koşulu, sahip olduğu siyasal kültür anlayışına yerleştireceği hürmet esasına bağlıdır denilebilir.

5.3.6. Hürriyet ve Eşitlik Esası

İbni Sina “El Hıtabe” isimli eserinde hükümet şekillerini ve hürriyet kavramını analiz ederken demokrasinin bir hürriyet devleti olduğunu ve hürriyeti, herkes için tesis

edebilecek bir devlet anlayışı olduğunu belirtmektedir. İbn Rüşd ise demokraside hürriyet anlayışının hakim olduğunu ve bu sayede halkın farklı kesimlerinin görüşlerini ifade etme imkanı bulduğunu söylemektedir (Saltuklu, 2017: 136).

Bu noktadan hareketle kısaca hürriyet, bireyin kendi iradesiyle hareket ederek tercih edebilme gücüne sahip olması ve yine kendi iradesiyle davranabilmesi kabiliyeti olarak tanımlanabilir (Sarp, 2023: 30). Topçu'da hürriyet kavramı; düşünerek karar verme, kimseye zarar vermemek koşuluyla dilediği her şeyi yapabilme, bir fiiliyatı gerçekleştirme veya gerçekleştirilmeme arasında zihnin bir salınım yapması durumudur. Bu çerçevede zihnin yaptığı tercih, hürriyet olarak karşılık bulmaktadır (A.g.e). Topçu'da eşitlik kavramı ise başkalarının bizimle benzer haklara sahip olduğunun kabulü olarak tanımlanmaktadır (Topçu, 2014: 138).

Topçu hürriyetin tanımlamasını yaptıktan sonra hürriyete neden ihtiyaç olduğunun cevabını aramakta, bunu yaparken de siyasal kültürde hürriyet kavramının nasıl algılandığını ve nasıl okunması gerektiğine farklı bir perspektiften yaklaşmaktadır (Topçu, 2014: 138).

Topçu'da hürriyet kavramı insanidir. Fikir, ifade, eylem, yazı ve vicdan gibi hürriyet tabanlı kavramlar sadece insana mahsus olup, insanı diğer varlıklardan ayıran yeteneklerdir (Topçu, 2022: 46). Bu yetenekler belli bir temele dayanır, fakat hürriyetin esası değildirler. İşte Topçu bu aşamada bir ayrıma gitmektedir. Bu ayrım hürriyetin siyasal kültürde nasıl yol bulması gerektiğinin de emarelerini taşımaktadır. Buna göre düşünme kabiliyeti insanın doğuştan getirdiği tabii bir hadisedir. Ancak hürriyet çok daha farklıdır ve sosyal bir hadisedir. Bu çerçevede yalnız yaşayan biri için hürriyetten bahsetmek mümkün değildir. Topçu için hürriyet kavramı sosyal bir ortamda anlam kazanabilir. Topçu'nun konu bağlamında verdiği örnek oldukça dikkat çekicidir. Zalim yöneticiler kendi iktidarlarını tehlikeye atacak düşüncelerden korkmazlar. Ancak bu düşünceler yazıya, söze veya fiiliyata dönüştüğü vakit kendileri için tehlike arz edeceğinden korku içine girerler. O nedenle Topçu bir düşünce ifade edilmeden veya fiiliyata dönüşmeden ne olduğu hakkında kanaat sahibi olmamızın mümkün olmadığını, bu şekilde herkesin de düşüncesinde serbest veya hür olduğunu söylemenin bir hayli garip olacağı kanaatindedir. Topçu düşüncenin tezahürünün yani ortaya çıkma şeklinin belirli koşullara bağlı olduğunu belirtmektedir. Öyle ki, önemli olan bu şartların olmaması halinde düşünce hürriyetinden söz edilemeyeceğini söylemektedir. İfade etme, yazma ve eylemden oluşan bu şartlar gerçekleştiği vakit

hürriyetten bahsedilebilir. Bu durumlar göz önüne alındığında, cemiyette düşündüğü şekilde hareket edemeyen insanların zamanla düşüncelerinden uzaklaşacağı gibi, düşünce dünyalarının da zayıflayacağını bunun da fikir hayatının canlılığını kaybetmesine sebep olacağını vurgulamaktadır. Bu çerçevede ifade, yazı ve eylem unsurlarının insan düşüncesinin ortaya çıkmasına büyük katkı vereceğini ifade etmektedir. Düşünür, Türkiye nezdinde meseleye yaklaşmış olacak ki, yeni neslin, ilim hayatının her alanında düşüncelerini ifade edebileceği kapıların kapalı olduğunu, bir önceki neslin de hiçbir kabiliyet ve yeteneği kabul etmediği gibi engellediğini ifade etmektedir (A.g.e.: 47).

Fikir ve siyasi hayatın, yıllardır istedikleri gibi hareket edenlerin hakimiyetinde olduğunu, bundan dolayı da böyle bir toplulukta hürriyetin olmadığını belirtmektedir. Her ne kadar hürriyet yok söylemlerine karşın “Hürriyet olmasaydı böyle konuşamazdınız” dense de hürriyet sadece bu söylemle sınırlı kalmakta ve hürriyetin varlığından hiçbir şekilde bahsedilememektedir (A.g.e.: 48-49).

Netice itibarıyla Topçu cemiyetlerdeki hürriyeti arama ölçüsünü; düşüncenin ifadeye, yazıya ve eyleme dökülmesi olarak vermektedir. Cemiyetin millet haline dönüşebilmesi bu koşula bağlıdır. Cemiyet bu şekilde belli bir şahsiyet kazanabildiyse yani millet haline gelebildiyse gerçekten orada hürriyet geçerlidir denebilir. Zira bu cemiyetteki bireyler yeteneklerini ortaya çıkarabilme imkân ve şartlarına sahip oldukları gibi belli bir hürriyet mücadelesi de vermektedirler. Topçu’nun siyasi kültür düşüncesinde hürriyet davasının kazanılma şartı, fikir, ilim, sanat ve siyaset alanında yeteneklerin ortaya çıkarılabilmesi imkânına bağlanmaktadır (A.g.e.: 49).

Topçu bizlerin sahip olduğu hürriyet hakkının ancak tüm vatandaşların eşit haklara sahip olmasıyla mümkün olduğunu, bizlerin de bir anlamda bunun için söz verdiğimizi söylemektedir. Topçu, Amerikalı sosyologlardan P. Jacks’ın “Mesuliyet ve Kültür” isimli kitabında geçen; “Demokrasi vatandaşlara haklarını vererek başlar, onları ödevler şekline getirmelerini kendilerine bırakır. Vatandaşlar bu inkişafa muvaffak olamazlarsa o zaman demokrasinin sonu felakettir” (Topçu, 2006: 99) sözüne atıf yaparak hakların bir ödev mesuliyeti ile yerine getirilebilmesi koşulunun, ancak bir ahlâk seviyesi ve şuur anlayışına erişilebilmekle mümkün olabileceğini belirtmektedir (A.g.e.). Düşünürün buradaki değerlendirmesinde siyasi kültürün unsurlarından biri olarak verilen mesuliyet kavramı, hürriyet ve eşitlik karinesinin teminatı olarak okunabilir.

Nihayetinde toplumda demokrasinin asli unsurlarından olan hürriyet ve eşitlik karinelerinin geleceği, siyasal kültür anlayışında oluşturulacak mesuliyet şuuruna bağlıdır. Yine Topçu, bir memleketin milli duygularında oluşacak birliğin ve ahlâki olgunluğun önemine dikkat çekerek, bu minvalde oluşturulacak siyasal kültüre işaret etmektedir. Aksi durumda bu şuurla donanmış bir siyasal kültür oluşmazsa, o vakit demokrasi; bireysel çıkarlar peşinde koşan, olgunlaşmamış ve mesuliyet duygusu ile yetişmemiş bir zümrenin düşünce ve iradesinin hâkimiyetine girme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Bu da problemlili bir rejim şeklinin ortaya çıkması veya yıkılması anlamına gelmektedir (A.g.e.: 98- 99).

Toparlamak gerekirse, Topçu'nun izahatlarında siyasal kültürde hürriyet ve eşitlik kavramları için bir yol haritası belirlenmiştir. Demokrasilerdeki hürriyet ve eşitlik anlayışının tam karşılık bulabilmesi bu minvalde oluşacak siyasal kültüre bağlanmıştır.

5.3.7. Seçim Hürriyeti

Demokrasinin varlığının en önemli delillerinden biri seçim hürriyetinin olmasıdır. Montesquieu, “Kanunların Ruhı Üzerine” isimli eserinin “Hükümet ilkelerinin bozulması” ile ilgili kısımda, hem yönetenler hem de yönetilenlerle ilgili olarak fazilet, mesuliyet, ahlâk ve eşitlik kavramlarının demokrasideki yerinin altını önemle çizmektedir. Bu kavramların mahiyetine uygun olarak işlememesi halinde demokrasinin istibdat yönetimlerine dönüşebileceğine vurgu yapmaktadır (Montesquieu, 1963: 223-228). Dolayısıyla demokraside seçim hürriyetinin ve seçim eşitliğinin olması tek başına yeterli değildir. Seçen ve seçilenlerin siyasal kültürlerinde fazilet, mesuliyet, ahlâk ve eşitlik anlayışlarının nasıl şekillendiği önemlidir.

Demokrasinin asli unsurlarından biri de toplumu oluşturan her bireyin eşit seçme hakkına sahip olabilmesidir. Ancak Topçu'nun demokrasinin sunduğu bu imkâna temkinli yaklaştığı görülmektedir. Keza ona göre bu kesin bir gerçeklik değildir. Çünkü seçmen demek, herhangi bir endişe taşımadan sadece içinden geldiği gibi temsilci seçen anlamına gelmektedir. Hatta yönetme ahlâkına dair ilkelerin hakim olmadığı bir seçim anlayışı piyangodan farklı olmayacaktır (Topçu, 2022: 131). Topçu'ya göre, seçim unsurunun gerçek bir anlam taşıyabilmesi belli koşullara bağlıdır. Şöyle ki, demokraside sunulan eşit seçim hakkının demokrasiye başarıyı getirebilmesi için toplumun siyasal kültür anlayışına mesuliyet duygusunun

yerleşmesi gerekmektedir. Eğer ki seçimin adaleti tesis etmesi bekleniyorsa, seçen ve seçilenlerin, ödevlerini ilim ve fazilet çerçevesinde yerine getirmesi gerekir. Bu bağlamda Topçu, seçen ve seçilenler arasında bir ayrıma giderek, demokrasideki seçim anlayışının gerçeklik kazanabilmesi için seçmen olma hakkına sahip bireylerde oluşması gereken siyasal kültürün niteliklerini ortaya koymaktadır (Topçu, 2022: 129-130).

Ona göre evvela halk sahip olduğu özgür irade hakkı ile kendisini yönetecek yöneticileri seçer. Keza halkın bu yöneticileri seçerken herhangi bir uzmanlık veya donanım ihtiyacı yoktur. Ne var ki seçmenlerin, toplumu gerçek manasıyla tanıyan, bilen ve toplumsal konulara hâkim, toplumun genel menfaatlerine hizmet edebilecek ilim ve liyakat sahibi kişileri tercih etmesi gerektiği gibi bir koşul vardır. Topçu'nun liyakat ve donanım değerlendirmesinde, seçmende bu özellikler olmasa bile vatandaşların bu kavramları dikkate alarak kendilerini yönetecek kişilerle ilgili karar vermeleri gerektiğine işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca meseleyi bu kadarla sınırlı tutmamakta, demokrasinin selametinde önemli bir yere konumlandığı ahlâk kavramını (Özüdoğru, 2022: 81; Topçu, 2022: 133) ikinci aşama olarak sıralamaktadır. Zira ona göre yönetici vasfı ile seçilen kişilerin ilim ve liyakat sahibi olmaları tek başına yeterli değildir. Burada Topçu'nun bu kişilerin bilgi ve yeteneklerini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabilecekleri endişesini taşıdığı görülmektedir. O nedenledir ki, ilim ve liyakat sahibi bu kişilerin ahlâk ve karakter sınavından geçmesi gerektiğini söylemektedir (Topçu, 2022: 133).

Topçu yapılacak seçimlerde ilim, ihtisas ve fazilet gibi hedefleri ortaya koyduktan sonra seçilen kişilerin idealleri üzerinden bir değerlendirmeye gitmektedir. Buna göre parlamentoda bulunan temsilciler temsil ettikleri kesimlerin talepleri ile ilgili farklı yaklaşım içerisinde olabilirler. Zira seçildikleri bölgelere göre bir kısmı devlet yardımının çiftçilere yapılmasını talep ettiği halde, diğer bir kısmı ise sanayiciler için destek ve gelişim odaklı bir politika güdebilir ve yine bir kısmı devletin din işlerine müdahil olmasını talep ederken başka bir kısmı ise devletin müdahalesinin olmamasını talep edebilir. Netice itibari ile Topçu seçilen temsilcilerin her fırsatta kendi seçmenlerine dönük belli bir tutum ve tavır içerisinde olabileceğini ve bu çerçevede kanunlar çıkarma peşinde koşacaklarını bunun da memleket için sıkıntılara sebep olacağını belirtir. Diğer bir ifadeyle bir kesime fayda verebilme adına başka bir kesim zarar görebilir. Bu durum mevcut rejimin fırsatçılık rejimine dönüşmesine zemin

hazırlayabilir. Dolayısıyla Topçu parlamentoda temsil hakkı elde eden kişilerin mutlak suretle bölgesel olarak değil de memleketin tamamının menfaatini dikkate alarak benimseyecekleri bir siyasal kültür anlayışıyla hareket etmeleri gerektiğini savunmaktadır (A.g.e.).

Öyle ki, gelecekle ilgili fikirlerinin içine genel menfaat fikrini yerleştiren temsilcinin, temsil ettiği kesimin, talep ve beklentilerini dikkate almalıdır. Hatta temsil edilen kesimin bu yöndeki endişelerinin de ortadan kalkmış olması gerekmektedir. Hiçbir şekilde yıkılmayan genel menfaat hedefi çerçevesinde oluşturulacak bir siyasal kültür, gerçek demokrasinin asli ruhunu oluşturan temel davasıdır. Topçu'ya göre birey ve grupların davası demokrasinin davası olması mümkün değildir. Yani buradaki mana ve temel kıtas genel menfaati esas alan bir siyasal kültür anlayışıdır. Bu kültür ve umumi çıkar şuuruna erişemeyen toplumlarda, kendilerini belli bir zümrenin ve fertlerin menfaatlerine hizmet ederek devleti elinde tutmaya çalışanlar, demokrasi için başlı başına bir tehdit unsurudur. Topçu demokrasinin gerçek düşmanları olarak, şahsi çıkarlar doğrultusunda böylesi bir alışveriş içerisinde olanları göstermektedir. Seçilen temsilcilerin memleket davaları adına kültür, fazilet ve genel menfaat düşüncesi idealine sahip olmadıkları gibi kendilerini seçenlere verdikleri sözlerle demokrasiyi tam anlamıyla bir demogoji rejimi haline dönüştüreceklerini vurgulamaktadır. Keza böyle bir yönetim şeklinde bireylerin, zümrelerin ve bölgelerin istekleri birbiriyle çakışacağından çıkar cepheleri oluşur ve her bir farklı cephe bir partiyi meydana getirir. Bu partiler birbirleriyle düşmanla savaşır gibi savaşır ve demokrasi bu şekilde düşmanlık fikriyle karşı karşıya kalmış olur. Dahası partilerin arasındaki bu çekişme millet cephesinde de kendini gösterir. Sonuç itibarıyla demokrasi rejimi bu şekilde toplumda oluşturulan bir siyasal kültür anlayışıyla her türlü anarşi ortamına açık hale gelir (A.g.e.: 133-134).

Topçu halk oyu ile ilgili değerlendirmesinde, halkın genel menfaat fikri ve iradesinden uzak kalabileceğini, zira bireysel istek ve menfaatlerin bunu engelleyebileceğini belirtmektedir. Toplumda şahsi çıkarlarını umumi menfaatlere feda edebilecek çok az insan bulunabilir. O nedenledir ki halk, iradesi sebebiyle kamunun felaha çıkma amacından uzak düşebilir hatta bu şekilde kendi haline bırakılırsa yoldan çıkabilir (A.g.e.: 135).

Öte yandan Topçu, halk oyununun yönlendirilmesinde basının siyasal bir rol üstlendiğine dikkat çekmektedir. Basın sermaye sahiplerinin emrinde hareket eden bir

çıkar grubudur ve her dönemin siyasi zihniyetine göre hareket ederek bu zeminde bir kamuoyu oluşturmaktadır. Güçlü sermaye gruplarının sözcüsü gibi hareket eden basın, bir partinin iktidara gelme ihtimali ortaya çıktığında o partinin hoşuna gidecek yayınlar yapar. Gazete patronları ise kendi ideallerini milletin düşüncesi ve kanaati gibi savunur ve bunu sanki milletin düşüncesi gibi sunarlar (A.g.e.).

Halk oyunun yönlendirilmesinde bir diğer etken, seçimi yönetenlerin söylem ve eylemleridir. Topçu; propagandalar, adaylık süreçleri ve yoklamalarının halk oyunun masumiyetini ortadan kaldıracak kadar etkili olduğunu söylemektedir. Öyle ki memleketin tüm fertleri için adaylık imkânı bulunmasına rağmen, bu hakkın uyanık ve seçimi idare edenlere yakın kişilerce kullanıldığını belirtmekle beraber, seçimleri idare edenlerin de aslında dolaylı ya da direkt olarak seçimin sonucunun getireceği her türlü faydadan nasipleneler olduğuna vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla seçimler memleketin fertleri arasında değil, seçimleri idare edenler ve bunların yakın çevresi arasında yapılmaktadır. Bu çerçevede oluşan bir siyasal kültür anlayışında milletin fertleri devre dışı bırakılmıştır. Dahası adaylık döneminde bahşiş dağıtılması ve toplumun kanaat önderlerinin etkisiyle binlerce oy verilmiştir. Topçu iyi bir tahlil yapıldığında bireylerin kullandığı oyda kendilerinden zerre kadar bir ruh taşımadığını göreceklerini söylemektedir (A.g.e.: 134-135).

Demokratik bir rejimin, seçim hürriyetinde tam anlamıyla başarılı olabilmesinin koşullarını izah eden düşünür, ele aldığı siyasi partilerin sahip olduğu ve olması gereken siyasal kültür anlayışları konusunu da seçim hürriyeti bahsi ile bütünleştirmek istemektedir.

5.3.8.Siyasi Parti Tasavvuru

Siyasi partiler, müşterek bir ideoloji ve fikir etrafında bir araya gelen ve bireyi temsil eden organize bir yapıdır. Siyasi partiler iktidar olma amacı güttükleri gibi sahip oldukları ideolojik düşünce çerçevesinde bir ülkenin idare biçiminin nasıl olması gerektiğine yönelik çalışmalar da yürütürler. O nedenle siyasi partiler demokratik sistemlerin asli unsurları olarak nitelendirilirler. Demokrasi için önemli aktör niteliğinde olan siyasal partiler, toplum yaşamının şekillenmesinde oldukça etkilidirler (Çelebi ve Gezici, 2022: 17).

Topçu demokraside etkin role sahip siyasi partilere geniş yer ayırmaktadır. Meseleye Türkiye özelinden yaklaşan düşünür, Türkiye'nin üç yıllık partililik anlayışı (1945

sonrası için) olmasına rağmen on bir siyasi partinin varlığını ve bu partilerin gerçekten siyasi bir karaktere sahip olup olmadığını sorgulamaktadır (Topçu, 2022: 169). Ayrıca bu partilerin sahip oldukları ve sahip olmaları lazım gelen siyasal kültür anlayışlarını değerlendirmeye tabi tutarak hem yöneten hem de yönetilen düzeyinde siyasi partilerin siyasal kültür kavramında nasıl bir misyon üstlendiklerini şöyle ortaya koymaktadır:

1. Öteden beri her toplum dini, işçi, askeri gibi farklı sınıflardan müteşekkildi. Bu kesimlerin çıkarları, talep ettikleri haklar ve yaşam biçimleri farklıydı. Siyasi partiler bu anlamda toplumda bulunan farklı kesimlerin siyasi alandaki temsilcileri konumunda olmuştur. Demokrasi ile yönetilen memleketlerde toplumda üst sınıfı statüsünde olan zümrenin yönetimi ele aldığı ve bu sınıfa diğer alt sınıfların bağlı olduğu ifade edilmektedir. Daha sonra hakları ihlal edilen bu alt sınıflar, temsilciler eliyle oluşturdukları ayrı meclislerde yöneten sınıfın aşırılıklarını önlemeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Böylelikle bu girişimler siyasi parti anlayışına geçilmesini sağlamıştır (Topçu, 2022: 169).
2. Siyasi partilerin programları ideolojik hedefler ekseninde hareket eden bir siyasal kültürü barındırır. O nedenle Topçu, partilerin bu hedeflerden sapmamak adına siyasal kültür anlayışlarında gösterişli vaatlerin yerinin olmaması ve parti programlarının anlık değişen gündemlerle hazırlanmaması gerektiğini belirtmektedir. Programın, parti ilkeleriyle bir bütün halinde uyumlu olması gerekir (Topçu, 2022: 171).
3. Topçu'ya göre bir partide düşünürler ile temsilcilerin ayrı olması gerekmektedir. Topçu'nun siyasal kültür tasavvurunda ilim ehli olan bu düşünürlerin ayrı bir yeri olduğu söylenebilir. Zira bu düşünürler kültürlü, fazilet sahibi mevki ve makam kaygısından uzak, güvenilirlerdir. Dahası partinin idaresi esas bu kişilerde olmalıdır. Böylece tanınmış ilim ehli kişilerin idare ettiği partiler, halk nazarında makbul ve güvenilir olur (A.g.e.).
Ayrıca Topçu, partilerin hareket adamlarının kıymet ölçüsünü de belirlemektedir. bu kişilerin temsil etmekte oldukları bir düşünceyi, liyakat ve samimiyet karinesi ile öncülük yapabilmeleri için ne tür kabiliyetlere sahip olduklarının belirlenmesi gerekmektedir.
4. Partiler ortaya çıkmadan evvel o memlekette parti haline gelecek düşüncenin ve bu düşüncenin harekete geçme çabalarının o milletin geçmişinde olması gerekmektedir. Bir anlamda Topçu bu çerçevede oluşturulacak bir siyasi

anlayış ile partilerin maksadına uygun işleyeceklerini kast etmektedir. Şayet partiler, ideolojik amaçlarını bu anlayış üzerine inşa etmemiş ve sadece belli olmayan isim ve hedefler doğrultusunda kurulmuşlarsa, ancak kısa ömürlü ve bir heves tecrübesi niteliğinde olurlar (A.g.e.: 171-172).

Bu bağlamda siyasal kültür fikriyatında gerçek anlamda partilerin, birkaç kişinin tasarladığı ve herhangi bir zaman diliminde ortaya çıkan bir tutkunun, eğilimin ve hevesin neticesi olamaması gerektiği söylenebilir.

5. Hiçbir şekilde partilerin hedefinde iktidara sahip olma düşüncesi olmamalıdır. Şayet partiler, bunun aksi bir tavır içinde olursa ve milleti bu şekilde selamete ulaştıracağı düşüncesiyle hareketederse büyük bir yanılgıya düşmüş olur. O nedenle Topçu'ya göre, partilerin temel hedefinde bir düşünceye ve davaya hizmet etme şuuru olmalıdır. Diğer ifadeyle amaç iktidar koltuğu olmamalı, parti ilkelerinin başarısı olmalıdır. Bunun aksi durumu sahtekârlık olur (A.g.e.: 172).

Topçu siyasal partilerle ilgili bu geniş değerlendirmesinin ardından partilerin demokrasi için zorunlu yapılar olduğunu ifade etmektedir. Bu zorunluluğun gerekçesini toplumun tek tip yapıdan müteşekkil olmamasına bağlamaktadır. Şöyle ki, toplumun tamamı aynı fikir, talep ve amaçlar etrafında bir araya gelmeyebilir. Toplumun bir kesimi dini bir yaklaşım etrafında bir araya gelirken bir kesimi milli duyguları önceleyebilir. Diğer taraftan yine toplumun bir kesimi ziraatten yana bir düşünceyi savunurken, bir kesimi sanayi toplumuna dönüşmeyi savunabilir. Ekonomik çıkar uğruna sermaye sahipleri serbest ekonominin gerekliliğini talep ederken, işçi olan kesim ise emeklerinin karşılığını talep edebilir. Dolayısıyla Topçu, toplumda farklı görüşlere sahip kesimlerin varlığına işaret ederek bu kesimlerin görüşlerinin parlamentoda temsil edilebilmesinin siyasi partiler eliyle mümkün kılınabileceğini söylemektedir (Topçu, 2022: 174-175).

Topçu'da böylesi önemli bir işleve sahip siyasal partilerin Türkiye özelinde eleştiriye tabi tutulduklarını görüyoruz. Elbette kendisinin bizatihi tecrübe ettiği dönemin demokrasi ve partiler açısından çalkantılı olması ve yeni rejimin, toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde bir siyasal kültür anlayışına sahip olmaması düşünürün eleştirel bir tutum takınmasında tesirli olduğunu söyleyebiliriz.

Topçu Türkiye'deki partiler ile Batı'daki partilerin mukayesesi ile demokrasi mekanizmasının işleminde önemli aktör niteliğinde olan siyasi partilerin

Türkiye’deki çalışma şeklini, hali hazırda mevcutta var olan siyasal kültür anlayışı üzerinden ele almaktadır (A.g.e.: 175-177).

Bu bağlamda Topçu Batı demokrasilerindeki siyasal partilerin ortaya çıkış gerekçelerini; toplumun ihtiyaçlarından doğan, toplumdaki farklı ideolojilere ve mesleklere sahip kitlelerin mecliste temsil edilme gayesi olarak ifade etmektedir. Fakat Türkiye’deki siyasi partilerin sahip olduğu siyasal kültür anlayışının Batı’daki ile aynı olmadığını dile getirmektedir. Bizdeki parti kültürünü, aynı fikirler etrafında uzlaşan bazı kişilerin bir araya gelerek bir şirket kurma mantığıyla hareket etmesine benzetmektedir. Dolayısıyla bu partiler cemiyetin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmamıştır. Daha sonra bu partiler millete dönerek iktidara gelme gayesiyle destek arama çabasında olmaktadır. Topçu bizdeki partilerin sahip olduğu siyasal kültür anlayışına bu açıdan bakarak eleştiriler getirmektedir. Ona göre, bizdeki partilerin siyasal kültür anlayışında toplumun zorunlu ihtiyaçlarına cevap verme ve toplumdaki farklı kesimlerin fikirlerini temsil etme gayesi yoktur. Tamamen iktidara gelebilme gayesi ile hareket eden ve hiçbir şekilde halkın farklı kesimlerini temsil etmeyen, toplumun tamamına yönelen bir görünüm içindedirler. Dahası kendilerini diğer siyasi partilerden ayıran bir program ve amaca da sahip değildirler. Bu partiler, toplumun tamamının oyunu almayı ve bu şekilde sadece iktidar olmayı hedefledikleri için seçim döneminde kullanılan propagandalarında vatandaşa, memlekete huzur ve bereket getirme iddiası içinde olurlar. Mevcut hükümetin yapamadığı işleri yapacakları sözünde bulunurlar ancak bunun yolunu ve yöntemini belirtmezler. Topçu aslında bu partilerin siyasal kültüründe bu işleri yapmak veya buna çabalamak gibi bir düşüncenin olmadığını da altını çizmektedir (A.g.e.).

Oysa ki Topçu’ya göre siyasi partiler, tanımları ve demokrasinin gereği olarak siyasal kültürlerinde kuruluş gayelerine uygun düşen isimleri ile kendilerini ortaya koymalı ve savundukları siyasi görüşü net olarak belirtmelidirler. Topçu Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve ABD örnekleri üzerinden bu ülkelerin parlamentolarında, herbirinin kendine münhasır ilke ve özellikleriyle donanmış bir siyasal kültüre sahip farklı partilerin birlikte çalıştıklarını ifade etmektedir (A.g.e.).

Diğer taraftan düşünür memlekette bu kadar çok siyasi partinin ortaya çıkma nedeninin, toplumun farklı kesimlerinin temsiliyle ilgili olmadığını, bu partilerin siyasal kültür anlayışlarındaki hedefin mevcut iktidarı ele geçirme gayesi olduğuna işaret etmektedir. Tüm çaba ve politika mevcut iktidarı yıpratma üzerinedir. Bu

yaklaşımına Topçu'ya göre ülkede çok partili rejim toplumu böldüğü gibi, toplumda düşmanlık ve yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Ülkede nifak ve fitne ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Topçu'nun bu yaklaşımından, çok partili bir sistemi eleştirdiği anlaşılmamalıdır. Çünkü yukarıda da izahatını getirdiğimiz siyasi partilerin asli işlevlerini gerçekleştirmedikleri göz önüne alındığında, bunun Topçu'da, mevcut partilerin milletin temsilcisi olmaktan ziyade, karşılıklı hoşgöründen uzak milli bütünlüğü parçalayan bir siyasal kültür ekseninde hareket ettikleri vurgusu görülmektedir. Düşünür, demokrasinin gereği olan çok partili rejim anlayışının doğru tatbik edilmediği gibi, bu rejimin, toplumun siyasal kültürünü yanlış bir şekilde yönlendirerek milletin siyasi ahlâkını sarsan bir yapıya dönüştüğünü iddia etmektedir (A.g.e.: 177-178)

O nedenle partiler iktidar gayesiyle birbirini yıkmamalı, bilakis birbirini tamamlayan bir görünüm vermelidir. Bu partilerin belli ilkelerle donanmış olmalıdır. Çalışma prensipleri kullandıkları isimlerden ve parti programlarından net bir şekilde anlaşılabilirler. Aksi halde demokrasinin gerektirdiği siyasal kültür anlayışından uzak ve sadece iktidar hevesiyle hareket eden bu partiler ancak ihtirâs partileri olabilirler (A.g.e.:178).

SONUÇ

Antik Yunan'dan günümüze kadar siyasal, sosyal ve iktisadi hadiseler neticesinde şekillenerek yeni bir form kazanan demokrasi, geçmişte olduğu gibi günümüzde de işleyiş ve istikrarında birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Demokrasinin yaygın bir rejim şekli olmasına karşın, neden sorun yaşadığı meselesi siyaset bilimi literatüründe üzerine çokça tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Günümüzde de devam eden bu tartışmaların demokrasi siyasal kültür ekseninde şekillendiği görülmektedir. Söz konusu bu tartışmalar çerçevesinde, demokrasinin neden sorun yaşadığını ve nasıl bir siyasal kültür anlayışı aradığını anlayabilmek adına, Türkiye'nin önemli düşünürlerinden Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu'nun eserlerindeki demokrasi siyasal kültür ilişkisi ile ilgili fikirleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Başgil ve Topçu'nun tercih edilmesindeki en büyük argüman, günümüzde küresel ölçekte yapılan demokrasi ve siyasal kültür ilişkisine yönelik tartışmaların bir benzerinin Türkiye'de de yapılmış olması ve bu iki düşünürün Cumhuriyet döneminde öne sürdükleri fikirlerin yapılan güncel tartışmalarla benzer olacak kadar canlılığını korumasıdır.

Başgil ve Topçu'nun demokrasi ve siyasal kültür ilişkisine yönelik fikirleri analiz edildiğinde bize iki önemli sonuç vermektedir. Bunlardan ilki, Başgil ve Topçu'nun demokrasinin yaşadığı sorunların aşılabilmesi için siyasal kültür anlayışına yerleştirilecek belli değerlerle ilgili geliştirdikleri bakış açısının, günümüzde demokrasilerin karşılaştığı sorunların nedenlerini anlayabilme ve analiz edebilme adına önemli olduğudur.

Bu bağlamda Başgil ve Topçu'nun eserlerinde, istikrarlı bir demokrasi için gereken siyasal kültürün nitelikleri belli değerlerin kazanımı üzerine inşa edilmektedir. İki düşünür de fazilet, mesuliyet, hürriyet, eşitlik, ahlâk ve liyakat gibi kavramları istikrarlı bir demokrasi için beklenen siyasal kültür anlayışına yerleştirmektedir. Ayrıca adalet, hürriyet ve eşitlik gibi demokrasi unsurlarını daha geniş bir perspektifle ele aldıkları ve bu kavramların mahiyetlerini açarak ahlâk, olgunluk, irade, mesuliyet, fazilet, hürmet ve kültürel değerlerin muhafazası gibi unsurlar üzerinden bir temellendirme yaptıkları görülmektedir. Her iki fikir adamının da eserlerinde bu kavramlara yaptıkları vurguların, günümüzde yapılan tartışmalarla benzerliği dikkate

alındığında, demokratik sistemde bunlarla ilgili yetersizlik veya açık olduğu ve demokrasinin yaşadığı sorunların bu kavramlar ekseninde olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan yine siyasal kültürde elzem bir yere sahip olan ahlâk bahsinin her iki düşünürün eserlerinde neredeyse tüm konu başlıklarında öne çıktığı görülmektedir. Öyle ki, Başgil ve Topçu ahlâk kavramını merkeze alarak demokratik değerlerin tamamının ahlâki değer çatısı altında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Eğitimden ekonomiye, devletten topluma kısaca içtimai hayatın tamamında ahlâk unsuru temel yapı taşı niteliğinde gösterilmektedir. Bireyin, devletin ve toplumun gerçekleştireceği her fiiliyatta iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme, adaleti sağlayabilme, hoşgörülü olabilme, saygı gösterebilme gibi kısaca demokratik bir siyasal kültürde olması gereken değerlerin tamamının alınacak ahlâki eğitim çerçevesinde şekillenebileceği vurgulanmaktadır. Esasen bu yaklaşımları, insanı merkeze almak suretiyle insan doğasını ve davranış biçimini anlamaya çalıştıklarını göstermektedir. Her iki düşünürün bu yaklaşımı, rejim türü ne olursa olsun arzu edilen siyasal kültürün oluşabilmesi için evvela insan doğasını ve davranış biçimini bilmenin önemli bir yere sahip olduğu sonucuna götürmektedir. Çünkü insan bazen yapması gereken bir doğruyu yapmayabilir veya yapmaması gereken bir yanlış bilerek ve isteyerek yapabilir. İşte bu ahlâki bir sorundur. Bu sorunun sahibi insan böyle bir davranış biçimini bulunduğu konumda bireysel sergileyebileceği gibi içinde bulunduğu dernek, sivil toplum ve parti örgütlerinde de aynı davranış biçiminin topluca sergilenmesine sebep olabilir. O yüzden bireylerin oluşturduğu aileler ve onların da oluşturduğu toplumların ve o toplumlardan çıkan yöneticilerin alttan yukarıya olan etkileşim ve biçimlenmesinde ahlâk kavramı etkili bir faktördür. Böylece yöneticiler ve toplum, söz konusu demokratik değerler dairesinde tavır ve tutum geliştireceklerdir. Bu bağlamda rejimin istikrarı daha sağlıklı işleyecektir.

Hem Başgil hem de Topçu, demokrasinin mevcut rejimler içerisinde kabul edilebilir olmasının tehlikelere açık olmadığı anlamına gelmediğine dikkat çekmektedir. Başgil otoriter ve totaliter rejimlerde olduğu gibi iyi niyetli olmayan kişilerin demagoji ile halkın duygularını kullanarak gerçek olmayan söylemlerle iktidara gelebileceklerini öne sürerken, Topçu ise hürmet, kültür, fazilet ve genel menfaat düşüncesi idealine sahip olmayan kişilerin kendilerini seçenlere verdikleri sözlerle demokrasiyi tam anlamıyla bir demagoji rejimi haline dönüştüreceklerini söylemektedir. Bu iki yaklaşımdan anlaşılacağı üzere iki düşünürün de işaret ettiği iyi niyet, hürmet, kültür,

fazilet gibi vasıflardan yoksun olan bir siyasal kültür anlayışının neticesinde demokrasiler rahatlıkla demagoji rejimlerine dönüşebilir. O nedenle bu vasıflara sahip münevver bir zümrenin devletin kamu kurum, kuruluşları ve yönetiminde mutlaka olması gerektiğini öne sürmektedirler. Bu aşamada özellikle Başgil önerdiği, ehemmiyet gösterdiği ve bir denetim mekanizması işlevine sahip olduğunu düşündüğü çift meclis usulünün demokrasilerin karşılaşacağı olası tehlikelere karşı çözüm olacağını savunmaktadır.

Topçu demokrasilerdeki eşitlik anlayışını ahlâki ve felsefi bir perspektifle ele alırken, hürriyet kavramını ise hem felsefi bir yaklaşımla hem de belli ölçütlerle değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Ona göre demokrasilerdeki hürriyet anlayışı hem sınırlı kalmaktadır hem de belli tehlikeleri de içinde barındırabilme potansiyeline sahiptir. Zira düşünür, demokrasilerdeki hürriyet kavramının ifadeye, yazıya ve eyleme dönüşmediği sürece gerçek manada hür olmayacağını savunurken diğer taraftan hürriyetin bireylere hırs, ihtiras ve güç gibi duyguları verebileceğini bunun da bir anlamda rejimler için tehdit anlamına gelebileceğini söylemektedir. Bu aşamada denebilir ki Topçu, hürriyet kavramına bir ölçü koymaktadır.

Başgil’de ehemmiyet arz eden ana tema bireyin hak ve hürriyetidir. Ayrıca Başgil’de, demokrasi için hürriyet ve eşitlik birbirinden ayrılmaz kavramlar olarak nitelendirilmektedir. Ona göre, hürriyetin olmadığı yerde müsavat, yokluk ve esarete denktir. Diğer taraftan müsavatın olmadığı yerde ise hürriyet gerçek mahiyetinin dışında kalır.

Her iki düşünürün de oy kullanma, mecliste temsil ve yönetmekle mükellef kişilerin eğitim, fazilet, olgunluk ve liyakat gibi unsurlara sahip olmaları gerekliliğine güçlü vurgular yaptıkları söylenebilir. Bu çerçevede oluşturulacak bir siyasal kültürün demokrasinin istikrarında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir.

Başgil ve Topçu’nun her şeyden önce demokrasi kavramının muhtevasına dikkat çekerek, demokrasinin hitap ettiği toplumla nasıl uyumlu hale gelebileceğinin formülasyonunu ortaya koyma çabasında oldukları görülmektedir. Buna göre, öncelikle demokrasinin içeriğinin iyi anlaşılması gerekir. Daha sonra toplum, eğitim ve sosyolojik açıdan demokrasi rejimine hazır hale getirilmelidir. Zira her milletin kendine münhasır bir kültürel hafızası vardır. O nedenle demokrasinin girdiği ve gireceği toplumların kültürel yapıları, eğitim düzeyi, sosyolojik ve psikolojik

özellikleri önemlidir ve dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşım aslında literatürle ortak bir değerlendirmedir denilebilir. Zaten her iki düşünürü göre, demokrasinin hitap ettiği veya edeceği her toplumda bu tahlil yapılmadan demokrasi mekanizmasının işlemlerini beklemek yanılıdır olur. Çünkü demokrasi hitap ettiği toplumun kültürel değerlerine göre şekillenmekte ve yoğrulmaktadır. Bu bağlamda demokratik rejimin varlığı ve sürekliliği toplumun bünyesinin uygunluğuna, diğer bir ifadeyle kültürel değerler ve bunun sonucu oluşan siyasal kültüre bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Başgil’de demokrasi, birey ve cemiyet için en ideal rejim şeklidir. Bu çerçevede demokrasinin bir gönül işi ve içtimai terbiye olduğunu, bu terbiyeden mahrum kalan memleketlerde demokrasinin yerleşmesi ve kendini idame ettirebilmesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Bu terbiyenin adresini ise ilk olarak aile ve daha sonra mektepler olarak vermektedir. Siyasal kültür bu terbiye anlayışı ile bezenirse o vakit demokrasinin arzu edilen şekilde işleyeceği kanısındadır.

Her ne kadar Topçu yaşadığı dönem koşulları itibari ile demokrasi ile ilgili eleştiriler getirirse de, bu eleştirileri doğru okumak gerekir. Nihayetinde günümüzde demokrasinin sorun yaşadığı tartışmaları dikkate alındığında, Topçu’nun demokrasi için temas ettiği liyakat, ahlâk, ilim ve fazilet kavramlarının siyasal kültürde yetersizliği halinde bizatihi demokrasinin kendisi tehdit altında olacaktır. Zira Topçu’da esas mesele demokrasi mekanizmasının kullanılma biçimi ile ilgilidir.

İkinci ulaştığımız sonuç ise, bu iki fikir insanının demokrasi ve siyasal kültür meselesindeki düşünceleri hakkıyla tahlil edildiğinde, bu fikirlerin günümüzde demokrasinin salahiyeti adına beklenen siyasal kültürün niteliğinin hangi ekseninde oluşması gerektiğine ışık tutacak mahiyette olduğunun görülmesidir. Zira Başgil ve Topçu’nun kendi dönemlerinde güçlü bir şekilde savundukları ve taviz vermedikleri bu fikirlerin, günümüzde demokrasinin karşı karşıya kaldığı sorunlara işaret etmesi hasebiyle dikkate değer olduğu söylenebilir.

Netice itibari ile Başgil ve Topçu, demokrasinin temel sorunlarına kafa yormuş ve siyasal kültürün asli unsurları olarak verdikleri değerler çerçevesinde demokrasinin istikamet yakalayabileceğini öne sürmüşlerdir. O nedenle bu iki kıymetli şahsiyetin demokrasi ve siyasal kültür ile ilgili öne sürmüş oldukları fikirler okunmaya değerdir.

KAYNAKÇA

- Afşar, T. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Aksakal, Muhammed Sefa. “Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası İsimli Eserinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. E.Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2020.
- Akşin, S. (1992). Sened-i İttifak İle Manga Carta'nın Karşılaştırılması. *Tarih Araştırmaları Dergisi* , 16 (27):115-123. Doi: 10.1501/Tarar_00000000067.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 3(1): 87-105. Doi: 10.18506/anemon.92965.
- Alkan, T. (1978). Demokrasinin Denetim Mekanizması ve Siyasal Toplumsallaşma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 33(1) :151-172. Doi: 10.1501/SBFder_0000001331.
- Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ateş, F. (2017). Nurettin Topçu'nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme. *II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı 26-28 Ekim 2017*.
- Ateş, T. (1976). *Demokrasi*. İstanbul: Ümit Yayınları.
- Ay, H. Uçar, Ö.(2015). Devletin Gelişim Süreci. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16 (2): 195-206.
- Aydemir, S. R. (2001). *Mevzuat Dergisi* 4(46): 46. Issn 1306-0767.
- Aydın, Dilek. “Nurettin Topçu Düşüncesinde Türk Modernleşmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2019.
- Aydoğan, Asiye. “Henri Bergson ve Nurettin Topçu'nun Felsefi Düşünceleri ve Sezgiye Yaklaşımları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2022.

- Başer, Behice. “Ali Fuat Başgil' de Demokrasi ve Laiklik” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Başgil, A. F. (1960). *İlmin Işığında Günün Meseleleri*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- , (1949). *Demokrasi ve Hürriyet*. İstanbul: Nuri Akça Matbaası.
- , (2019). *Demokrasi Yolunda*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Belge, M. (2012). *Militarist Modernleşme Almanya Japonya ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beriş, H. (2017). *Ali Fuat Başgil*. Ankara: Armağan Uluslar Arası Piri Reis Kültür Ajansı.
- Bilge, M. (2009). Nurettin Topçu'nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı. *TSA* 13(1):91-101.
- Bilgin, N. (t.y). *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Boyle, K ve Beetham, D. (1998). *Demokrasinin Temelleri 80 Sorum 80 Cevap*. (A. Zeynep Kopuzlu, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Cihan, M. (2016). Nurettin Topçu ve Ahlâk Eğitimi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 1387 – 1398.
- Çağla, C. (2021). *Demokrasi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Çelebi, M. B., ve Gezici, H. S. (2022). Siyasal Parti Çeşitleri Üzerine Bir İnceleme. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1):17-34.
- Çalışkan, K. (2018). Demokrasi, Kriz ve Siyasal Kültür. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(3):51-70.
- Çam, E. (1993). *Devlet Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- , (1975). *Siyaset Bilimine Giriş*.
- Çelik, F., & Fevzi, Y. (2016). Modern Demokratik Toplum Tasavvurunun Oluşmasında, “Siyasal Kültür” ve “Demokrasi Kültürü” Olgularının Yeri. *International Journal Of Academic Value Studies*, 2 (3): 46-58.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. (L. Köker, Çev.). Ankara: Yetkin Basımevi.
- , (2021). *Demokrasi Üzerine* (B. Kadioğlu, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Dikici, B. H. (2018). *Totaliter Rejimler*. Eskişehir: Andolu Üniversitesi Yayınları.
- Durdu, Z. (2018). Siyasal Kültür, Modern Devlet ve Demokrasinin Demokratikleştirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61):574-582.
- Dursun, D. (2005). *Demokratikleşemeyen Cumhuriyet*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Duverger, M. (1998). *Siyasal Soyoloji*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eckstein, H. (1967) Bir İstikrarlı Demokrasi Teorisi:.(E.Özbudun, Çev.), Araştırma Makalesi, C.24. S.1, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001346
- Ege, Ahmet Yakup. “Erol Güngör ve Nurettin Topçu'nun Milliyetçilik Anlayışları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2021.
- Eryılmaz Münevver. “Ali Fuat Başgil Ve Osman Turan'ın Din ve Laiklik Anlayışlarının Karşılaştırılması” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Sosyal Bilimler Enstitüsü,2019.
- Erzen, M., & Yalın, B. E. (2011). “Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, (41) : 49-61.
- Fulbrook, M. (2011). *Almanya'nın Kısa Tarihi*.(Sabri Gürses, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlar.
- Gedizli, Ali. “Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Fikri Yapısı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2001.
- Gökçe, O., Akgün, B., & Afacan, H. (2001). Konya’da Siyasal Kültür ve Demokratik Değerler. *SÜ İBF Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi* , 1(1-2):1-17.
- Haklı, S. Z. (2018). *Ali Fuat Başgil, Bir Düşününün Fikir Haritası*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin Siyasal Hayatı* (Kadriye Göksel,Çev.). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.
- Heywood, A. (2015). *Siyaset*.(B. Şahin, A.Yayla ve M. Yıldız, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.

- İlter, T. (1996). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Der yayınları.
- Kalaycıoğlu, & Kağıcıoğlu. (2018). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kantar, G. (2020). Demokrasi ve Türk Demokratikleşmesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 6(1): 123-135 .
- Kapani, M. (2011). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Kara, İ. (2012). Topçu, Nurettin. TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/topcu-nurettin> [01.11.2022].
- Karaböcek, C. (2021). Nurettin Topçu'nun Demokrasi Kavramına Yönelik Eleştirisi. *Felsefe Arkivi- Archives Of Philosophy*, 54: 49-61. Doi: 10.26650/arcp.933882.
- Karadağ, A., & Akbaş, Z. (2009). Kurumsal Güvencelerin İşlevsizlik Kavşağındaki Demokrasi :Türkiye. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11):160 -288.
- Karagöz, Y., Y. (2007). *Aristoteles'in Demokrasi Anlayışında Kamusal İyi'nin Belirlenmesi* . Ankara: Ebabil Yayınları.
- Karakurt, Gökhan. “Ali Fuat Başgil'in Liberalizm Anlayışı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2017.
- Karaman, Hüseyin. “Nurettin Topçu'da Ahlâki Düşünce” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1996.
- Karaman, H.(2017). II. Nurettin Topçu'nun Devlet Anlayışı. *I.Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı*. 26-28 Ekim 2017.
- Karpat, K. H. (2017). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kıbar, Özlem. “Nurettin Topçu'ya Göre Batı Medeniyeti ve Emperyalizm” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İZÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü,2020.
- Kışlalı, A. T. (1995). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitap Evi.
- Koç, Yunus. (2020). Muhafazakâr Bir Düşünür Olarak Topçu'nun Demokrasi Yaklaşımı. *Opus uluslararası toplum araştırmaları dergisi* , 16, Doi: 10.26466/opus.718211

- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kolakowski, L. (1993). *Totaliterizm ve Yalan*, (Aydın Yalçın, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kuşat, N. (2011). Demokratikleşme Sürecini Tamamlayamamış Toplamların Ekonomik ve Siyasi Açından Değerlendirilmesi: Sürdürülebilir Demokrasi Yönetim ve Ekonomi . *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*,1(18):125-137.
- Kuyaksil, A. L. (2014). *Türkiye’de Siyaset Biliminin Gelişimi ve Tarık Zafer Tunaya* . Ankara: Orion Kitap Evi.
- Lewis, B. (2010). *Modern Türkiye’nin Doğuşu* (B. B. Turna, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mankan, V. (2020). Demokrasinin Tarihsel Evrimi . *Artuklu Kaime Uluslar arası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 2(3):119-136.
- Mardin, Ş. (2009). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mollaer, F. (2017). *Nurettin Topçu’nun Entelektüel Dünyası* .(1.bs.). Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mollaer, Fırat. “Muhafazakar İdeoloji Açısından Nurettin Topçu” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006.
- MontesQuieu. (1963). *Kanunların Ruhu üzerine I* .(Fehmi Baldaş. Çev.) Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Mutlusu, A. F. (2001). Yönetmel Yapıların Oluşumunu ve Niteliğini Belirleyen Etkenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3): 72-92.
- Niray, N. (2009). *Siyasal Kültür Yazıları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Orhan, E. A. (2019). *Toplumsal Kültürel ve Kültürel Boyutuyla Siyasal Davranışların Sosyo-Politik Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). *Genekten Geleceğe*. İstanbul: Timaş Yayınları .
- Okyay, Sümeyye. “Nurettin Topçu’da Batı ve Modernizm Yaklaşımı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2019.

- Örmeci, O. (2010). Jön Türkler ve İttihat ve Terakki . *Tarih Okulu*, 7(3): 95-109.
- Özdemir, Fethullah Furkan. “Türk Muhafazakarlığında Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. N. Ö. Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2021.
- Özdemir, Serpil. “Ali Fuat Başgil’de Din-Vicdan Hürriyeti ve Laiklik” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1993.
- Özçelik, S. (1992). “Başgil, Ali Fuat”. <https://islamansiklopedisi.org.tr>, [20 Ocak 2023].
- Özden, Y., & Hamurcu, A. (2020). Türkiye’de Demokratik Kültürün Gelişimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme. <https://Turkishstudies.Net/Economics-Finance->, [13 Temmuz 2022].
- Özer, İ. (1996). Siyasal Kültür Demokrasi Ve Demokratik Değerler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 1(16):71-98.
- Özüdoğru, B. (2022). Türk Muhafazakârlığında Devlet ve Demokrasi Kavramlarının Nurettin Topçu Fikriyatından Değerlendirilmesi. *Olgu Sosyoloji Dergisi*,(1): 78-83.
- Pei, M. (1975). *The New Grolier Webster International Diktionary Of The English Language* . New York: Grolier, Incorporated .
- Pınarcık, Elif. “Nurettin Topçu'nun Din, Ahlâk ve Siyâset Anlayışı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. N. Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2019.
- Rousseu, J. (2010). *Toplum Sözleşmesi*,(K. Ata, Çev.).İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.
- Sabetti, F. (2009). Demokrasi Ve Sivil Kültür, Karşılaştırmalı Siyasetin Oxford El Kitabı. Doi: 10.1093/Oxfordhb/9780199566020.003.015 . [15 Eylül 2022].
- Sağır, M. Ö., & N.Karkın. (2005). Demokrasinin Guncel Sorunları ve Demokratik Paradoksları. *Akdeniz Üniversitesi U.B.F. Dergisi*, (10): 1-25.
- Saltuklu, Z.(2017). *Farabi’de Siyaset ve Demokrasi*. Kayseri: Fenomen Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*. Bursa: İz Yayıncılık.
- Sarp, M. (2023). Nurettin Topçu Üçgeni: İrade, Hürriyet, İsyan *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-40.

- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* (Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan,Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Schmidt, M. G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş* (M. Emin Köktaş, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Shaw, J.Stanford & Shaw, Kural. E. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 2. Cilt* (M. Harmanacı,Çev.). İstanbul: Onk/E Yayınları A.Ş.
- Soysüren, A. H. (2021). 27 Mayıs Darbesi ve Ali Fuat Başgil. *Mülkiye Dergisi* , 45(3): 641-665.
- Sönmez, B., Çağlar, Ö. ve Birinci, M. (2018). *Hür Fikirler Aylık Fikir Mecmuası, 1* (1-11) Kasım1948-Eylül 1949, Ankara: Liberte Yayınları.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2011). Siyasal Muhafazakarlığı Temel İlkeleri. *Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* .1(1): 84-107.
- Şık, A. (2019). Bir Türk Münevveri ve Mütefekkiri Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'e Bakış . *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* , 5 (1): 63-78.
- TDK. (2005). Türkçe Sözlük (10. b). Ankara: Türk Dil KurumuYayınları.
- Talay, Halim. . “Nurettin Topçu Düşüncesinde Eğitim” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2020.
- Taşgetiren, Ö. (2021) Nurettin Topçu'nun Meritokratik Demokrasi Arayışı. *Beytulhikme*, Int J Phil 11 (2): 817-834. Doi: 10.18491.
- Taşgetiren, Ö. (2019). Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışında Liberal Etkiler Liberal muhafazakârdüşünce, 16(57):43-60.
- Topçu, N. (2016). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- , (1997). *Maarif Türkiye'nin Maarif Davası*. E. Elverdir, İ. Kara (Der.).
- , (2006). *Soyoloji* .
- , (1999). *Yarınki Türkiye*. E. Elverdir, İ. Kara (Der.).
- , (1970). *Ahlâk Nizamı* . İstanbul: Hareket Yayınları.
- , (2022). *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi* E. Elverdir, İ. Kara (Der.) .
- ,(2013). *Millet Mistikleri* E. Elverdi,İ. Kara (Der). İstanbul: Dergah Yayınları.

-----.(2011) *İsyân Ahlâkı*. E. Elverdi (Der). İstanbul: Dergah Yayınları.

Tuncay, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tuncer, E. (2023). Saygı Kavramının Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr Mesnevisindeki Tezahürü. *Akademik Matbuat*, 1(7) <http://dergipark.gov.tr/matbuat>, [10 Temmuz 2023].

Türkarslan, Rıfat. “Nurettin Topçu'da medeniyet tasavvurunun tahlili” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Turhan, Faruk. “Türkiye'de Sağ ve Muhafazakarlık (Ali Fuat Başgil Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Uysal, Kevser. “Ali Fuat Başgil'e Göre Eğitim ve Din Eğitimi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Ünal, V.(2010) Nurettin Topçu'nun Düşünce Sisteminde Devlet ve Demokrasi. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14(2): 469-485.

Uluç, V. (2013). Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi . *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1) <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-> [2 Kasım 2022].

Welzel, C. ve Inglehart, R. (2009). Yığın İnançlar ve Demokratik Kurumlar. Doi: 10.1093/Oxfordhb/9780199566020.003.013 .[20 Şubat 2022].

Yılmaz, S. (2019). *Otoriter ve Totaliter Rejimler*.

https://www.academia.edu/40210167/Otoriter_ve_totaliter_rejimler, [23 Şubat 2022].

Yolcu, T. (2019). Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi Fakültesi Dergisi*, 12(1) : 93-106.

Zürcher, E. J. (2005). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Zeliha Yıldız

A. EĞİTİM

Lisans: Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Eskişehir, 2015

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul, 2023

B. MESLEKİ DENEYİM

Şafak Group Gümüş İnşaat & Kotan İnşaat Proje Mimarlık ve Mühendislik firmasında yönetici ve mali işler sorumlusu (devam ediyor)

C. SİYASAL/STK DENEYİM

2014-2020

- AK Parti İstanbul Bahçelievler ARGE Başkanlığı
- AK Parti İstanbul Bahçelievler Kent Konseyi Üyeliği
- AK Parti İstanbul Bahçelievler Yerel Yönetimler Başkanlığı
- AK Parti İstanbul Bahçelievler Siyasi ve Hukuki İşler Başkanlığı
- İlçe Başkan Vekilliği
- 2019 Yerel seçimler AK Parti İstanbul Bahçelievler Seçim Koordinasyon Merkezi Başkanlığı
- Tugva Üyeliği
- Bahçelievler Belediyesi Spor Kulübü Yönetim Kurulu Üyeliği
- Bahçelievler Belediyesi Spor Kulübü Etik Kurul Başkanlığı

2020-2023

- Ak Parti İstanbul İl Başkanlığı Sosyal Politikalar Komisyon Üyeliği (Devam ediyor)
- Ak Parti İstanbul İl Başkanlığı İstanbul 3. Bölge Sosyal Politikalar Sorumluluğu (Devam ediyor)

- Ak Parti İstanbul İl Başkanlığı İstanbul 2. Bölge Sağlık Komisyon Başkanlığı (Devam ediyor)

D. YABANCI DİL

Osmanlıca, orta seviye ingilizce

E. SEMPOZYUM/BİLDİRİ

2022 İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler öğrenci kongresinde “Ali Fuad Başgil ve Nurettin Topçu’nun Eserlerinde Demokrasi ve Siyasal Kültür İlişkisi” isimli bildiri metni.

F. PROJELER

1 Kasım 2015 genel seçimler öncesi AK Parti İstanbul Bahçelevler’de sandık esaslı, dar kapsamlı ve demografik yapıya bağlı seçmen tercihlerine yönelik analiz ve saha çalışması yapılmıştır. 7 Haziran 2015 genel seçimlerinin tekrar edilmesi kararından sonra belirlen sandıklarda seçmen davranışları ve tutumları ile ilgili yapılan çalışma sonucuna ilişkin tespit ve değerlendirme sonucu 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde %98 oranında başarı sağlamıştır.